

Drieslag Taal

Praktijkboek Taalbeleid Nederlands in het mbo

Tiba Bolle

Drieslag Taal

Praktijkboek Taalbeleid Nederlands in het mbo

Tiba Bolle

TAALBELEID
NEDERLANDS VOOR
ANDERSTALIGEN

onderwijs dat werkt

Voorwoord	7
Inleiding: hoe kunt u aan het werk met dit praktijkboek?	8
Achtergrond: ervaringen uit het landelijk project	10
Participerende ROC's	11
Kader: Taalbeleid Nederlands in het beroepsonderwijs	12
Deel 1 Stappenplan Taalbeleid als teamopdracht	15
Stap 1 Visie op het taalbeleid Nederlands	17
Stap 2 Intake en diagnose taalvaardigheid Nederlands	18
Stap 3 Draagvlak en bewustwording	20
Stap 4 Rollen en taken	21
Stap 5 Inzet van een taalcoach	23
Stap 6 Concrete taaltaken en beroepstaalproducten	25
Stap 7 Feedback en beoordelen van taalvaardigheid	27
Stap 8 Examinering	29
Stap 9 Toegankelijkheid lesmaterialen	31
Stap 10 Taalontwikkeling op school en tijdens de stage	33
Stap 11 Taalonderwijs Nederlands	35
Stap 12 Ondersteunend Nederlands	37
Deel 2 Stappenplan Taalontwikkeling op de werkplek	39
Stap 1 Visie op het taalbeleid Nederlands	41
Stap 2 Intake en diagnose taalvaardigheid Nederlands	41
Stap 3 Draagvlak en bewustwording	42
Stap 4 Rollen en taken	43
Stap 5 Inzet van een taalcoach	43
Stap 6 Concrete taaltaken en beroepstaalproducten	44
Stap 7 Feedback en beoordelen van taalvaardigheid	45
Stap 8 Examinering	45
Stap 9 Toegankelijkheid lesmaterialen	46
Stap 10 Taalontwikkeling op school en tijdens de stage	47
Stap 11 Taalonderwijs Nederlands	48
Stap 12 Ondersteunend Nederlands	49
Deel 3 Opdracht aan directie en management: risico's en advies	51
Gebrek aan visie	53
Iedereen doet maar wat	53
Taal niet op de agenda	54
Onwetendheid	54
Weerstand bij docenten	55
De aandacht verslapt	55
Het verband tussen taal- en vakles verdwijnt uit het zicht	56

Deel 4 Taalactiverende didactiek 57

- Leer deelnemers lezen in het vak, Simon Verhallen 59
- Het leren van de vaktaal: woordenschatdidactiek 63
- Stimuleren van taalgebruik: taaltaken operationaliseren, Inge van Meelis 67
- Taalontwikkeling tijdens de stage en op de werkvloer, Simon Verhallen 71
- Toetsing en beoordeling van Nederlands 73

Deel 5 Tips en ervaringen uit de praktijk 77

- Missies van het management: onmisbare oneliners 79
- Geluiden van de werkvloer 79
- Taalcoaches over taalbeleid 80
- Thema's van de taalcoördinatoren 81

Deel 6 Voorbeelden uit de praktijk 85

- 1 Uitwerking kerntaken Commercieel medewerker reizen (Rijn IJssel) 86
- 2 Werkplan taalcoach Sport en Bewegen (Nova College) 87
- 3 Werkplan taalcoaches Motorvoertuigentechniek (Da Vinci College) 88
- 4 Beoordelingsformulier (ROC Midden Nederland) 90
- 5 Taaltaken per kerntaak en taalniveaus, Zorg en Welzijn (Regio College) 92
- 6 Criteria niveaubepaling opleidingsteksten (Graafschap College) 93
- 7 Vragenlijst taaltaken op de werkvloer (ITTA/Rijn IJssel) 94

Deel 7 Instrumenten ITTA ondersteuning taalbeleid 97

- 1 Feedbackformulieren schrijfvaardigheid 98
- 2 Taakverdeling woordenschatuitbreiding in het team 100
- 3 Stappenplan tekstbegrip 101
- 4 Zelfobservatieformulier voor vakdocenten: schrijfvaardigheid stimuleren 102
- 5 Checklist Taken van de mbo taalcoach 103
- 6 Checklist Taalbeleid Nederlands als teamopdracht 104
- 7 Checklist Taalontwikkeling op de werkvloer 106

Deel 8 Profiel van de mbo taalcoach 109

- Definitie van de mbo taalcoach 110
- Opdracht/taakstelling van de mbo taalcoach 110
- Bekwaamheidseisen van de mbo taalcoach 111

Over het ITTA 114

Colofon 115

Het Praktijkboek Taalbeleid. Geschreven in hoofdletters, om het belang ervan te benadrukken. Deze publicatie illustreert op even inzichtelijke als illustratieve wijze het belang van taal. Taal als middel om te kunnen functioneren als volwaardig burger in een complexe samenleving. Taal ook als toegangsticket voor succes in studie en beroep. In het afgelopen decennium is het onderwijs in Nederlands en moderne vreemde talen in het gedrang gekomen, zoveel is duidelijk. Een ontwikkeling die verbazing wekt, want de wereld internationaliseert en de Nederlandse economie is sterk internationaal georiënteerd. En voor een multi-etnische samenleving is een gemeenschappelijk taal een belangrijke randvoorwaarde om te floreren.

Taal is een van de pijlers onder een succesvolle studie en verdere loopbaan. Taal is nodig om te kunnen communiceren met medeburgers. Om de uitleg van de docent te kunnen begrijpen. Om opgaven te kunnen maken. Het maakt niet uit of het gaat om natuurkunde, bedrijfsadministratie, elektrotechniek, koken, management of pedagogiek. Taal is altijd een eerste vereiste om te begrijpen wat er staat, wat er gevraagd wordt en wat de valkuilen en oplossingsrichtingen zijn bij het maken van een opgave.

Taal is cruciaal. Daarover kan geen misverstand bestaan.

Op het moment van schrijven van deze inleiding werkt de beleidsdirectie BVE aan een Deltaplan dat de staatssecretaris in het voorjaar van 2009 presenteert. Alleen al de naam geeft aan hoe zeer openbaar bestuur en politiek hechten aan de revitalisering van het taalonderwijs. Voor mbo-scholen die hard werken aan een succesvolle implementatie van de nieuwe kwalificatiedossiers en de daarmee samenhangende modernisering van het onderwijs is er de komende jaren 'extra werk aan de winkel'. Ook dat is duidelijk. Maar het sluit naadloos aan bij het doel van het genoemde transitieproces: jongeren, jongvolwassenen en volwassenen opleiden tot competente mensen. Die stevig in het leven staan, perspectief hebben op werk en op het daadwerkelijk behalen van kwalificaties op hbo-niveau. In een periode van een 'krakende' economie is er overigens alle reden een tandje bij te zetten.

Samenvattend: ik hoop in het belang van de mbo'ers op een uiterst succesvol taalbeleid. Met actieve betrokkenheid van alle spelers in de taalarena, waarbij de focus is gericht op het realiseren van concrete resultaten.

Hans van Nieuwkerk
MBO 2010

Hoe kunt u aan het werk met dit Praktijkboek?

Het idee achter dit boek is dat u als stafmedewerker, taalcoördinator, taalcoach, opleidingmanager, directielid of docent direct aan de slag kunt om de taalontwikkeling in uw opleidingen te stimuleren. Het boek staat daarom vol met handige tips, aanwijzingen, raadgevingen en vooral veel praktische informatie en voorbeelden.

Het boek biedt u allereerst twee stappenplannen, waarin alle acties richting de realisering van de Drieslag Taalbeleid Nederlands beknopt omschreven worden. U vindt daar wat u zou kunnen doen, met wie en waarom. Het eerste Stappenplan Taalbeleid als teamopdracht (deel 1) biedt een overzicht van het traject van een opleidingsteam: van de ontwikkeling van een taalbeleidsvisie tot het individueel ondersteunen van deelnemers met taalproblemen. In het volgende Stappenplan Taalontwikkeling op de werkplek (deel 2) worden de stappen uitgewerkt voor de stage- of werkplek.

Er is niet een bepaalde en als enige juiste volgorde waarin stappen genomen kunnen worden. De onderwijsverbetering die ons voor ogen staat is in eerste instantie gericht op veranderingen in de dagelijkse onderwijspraktijk, de lessen en lesmaterialen. Dit is een proces wat van boven naar beneden, van docent naar directie en andersom plaatsvindt. Het ene moment worden acties gestart vanuit een duidelijk omschreven visie. Maar veel vaker vormen vele kleine initiatieven van docenten en teams de basis voor het ontwikkelen van een taalbeleidsvisie en taalbeleid.

Met andere woorden: ik raad u aan te beginnen bij de stap die het meest beantwoordt aan uw behoefte en die het beste aansluit op de ontwikkelingen die op dit moment al plaatsvinden.

In de Opdracht aan directie en management (deel 3) komt een aantal valkuilen aan bod, uiteraard opgevolgd door adviezen voor mogelijke preventieve maatregelen gericht aan directieleden en het schoolbestuur. Kort, bondig en overzichtelijk, opdat de cruciale succesfactoren van taalbeleid bij het hoger management in beeld kunnen komen.

Taalontwikkeling in het beroepsonderwijs is in de kern een zaak van het zoeken naar andere meer efficiënte didactische werkvormen. Om iets meer achtergrondinformatie te bieden zijn in deel 4 – Taalactiverende didactiek – een aantal didactische handreikingen nader uitgewerkt: tekstbegrip, woordenschatuitbreiding, het stimuleren van taalactiviteiten door taaltaken, taal op de stage en toetsing en beoordeling van het Nederlands. Deze paragrafen zijn geschreven voor vak- en taaldocenten, examinatoren en assessoren, materiaalontwikkelaars, praktijkbegeleiders en studieloopbaanbegeleiders.

Gesprekken met dertig teamleden, taalcoaches, taalbeleidcoördinatoren, afdelingsmanager, teamleiders en directieleden hebben geresulteerd in een sprekende verzameling citaten, verzameld in deel 5: Tips en ervaringen uit de praktijk. U vindt hier verhalen over verwachtingen, knelpunten, tips en wijze raad over de invoering en borging van taalbeleid. Ter vermaak, inspiratie en ter lering, zogezegd.

Tenslotte heb ik een aantal instrumenten uitgekozen. Ze zijn ontwikkeld en ingezet door ROC's. U vindt in deel 6 – Voorbeelden uit de praktijk – voorbeelden van werkplannen van de taalcoaches, taaltakenoverzichten, beoordelingsformulieren en dergelijke. Instrumenten die u misschien zelf wilt ontwikkelen of inzetten. Deze voorbeelden worden gevolgd door een aantal instrumenten (deel 7) die het ITTA ontwikkeld heeft ter ondersteuning van de opleidingsteams, zowel in het proces (bijvoorbeeld de checklist taaltaken van de taalcoach) als bij de reflectie en ontwikkeling van een nieuwe taalontwikkende didactiek (bijvoorbeeld het stappenplan woordenschatuitbreiding).

Met het Profiel van de taalcoach (deel 8) sluit het praktijkboek af. Mijns inziens is een al dan niet tijdelijke aanstelling van een taalcoach in een opleidings-team dé manier om een goede invoering van taalbeleid te waarborgen. Een taalcoach is een docent met de expliciete opdracht het team te begeleiden in het vinden van een passende plek en vorm voor taalontwikkeling Nederlands in de opleiding. Dit vraagt om (de ontwikkeling van) bepaalde competenties, aanvullend op die van de docent in het mbo. Het profiel kan als leidraad dienen voor het formuleren van de opdracht en het selecteren en opleiden van de geschikte taalcoach.

Tiba Bolle

Ervaringen uit het landelijke project 'Taalontwikkeling in het mbo'

Aan dit Praktijkboek Taalbeleid Nederlands liggen de ervaringen van diverse opleidingsteams bij het uitvoeren van taalbeleid ten grondslag. De activiteiten maken deel uit van een project dat in opdracht van zes onderwijsinstellingen is uitgevoerd in schooljaar 2008-2009. In het project – een initiatief van MBO 2010 en het ITTA – is met de teams een antwoord gezocht op de volgende vragen:

- Wat zijn de exameneisen Nederlands uit de kwalificatiedossiers en het brondocument Leren Loopbaan & Burgerschap?
- Wat hebben de deelnemers nodig om het vereiste eindniveau Nederlands te halen?
- Waar ligt de expertise en verantwoordelijkheid ten aanzien van taalontwikkeling in het opleidings-team?
- Hoe beoordeel en examineer je het Nederlands en hoe zet je een taalleerlijn uit?
- Wat is de rol van de werkvloer en praktijkbegeleider bij het leren en beoordelen van het Nederlands?

In het project is het taalbeleid Nederlands voor een groot aantal competentiegerichte opleidingen op maat uitgewerkt. Dit is gebeurd door op verschillende niveaus in de organisatie de discussie over taal op gang te brengen en de nodige deskundigheid en instrumenten over te dragen. Doel van de activiteiten was om tot een ROC-brede visie op taalontwikkeling te komen of de bestaande visie te concretiseren middels pilots bij een aantal opleidingen.

Het ITTA heeft per ROC meerdere opleidingsteams begeleid met teamtrainingen, coachinggesprekken en het gezamenlijk ontwikkelen van taalgerichte instrumenten en materialen. Bijna tachtig taaldocenten zijn inmiddels opgeleid om als taalcoach samen met hun team inhoud te geven aan taalbeleid Nederlands. Unitdirecteuren, afdelingsmanagers en team-

leiders zijn in het project voortdurend geïnformeerd en nauw betrokken bij het veranderproces. Daarnaast is aansluiting gezocht bij bestaande interne organen voor kennisdeling, zoals een kenniskring talen, of zijn deze hiervoor speciaal opgericht.

Bij de uitwerking van competentiegericht taalonderwijs Nederlands in het project spelen de taalcoaches een belangrijke rol. Zij dragen zorg voor de implementatie van taalbeleid en de ontwikkeling van het Nederlands in een competentiegericht curriculum van één team. Zij hebben dit uiteraard alleen in opdracht van en in nauw overleg met de betrokken opleidingsmanager of teamleider kunnen doen, die op zijn beurt onvoorwaardelijke steun van de directie nodig had.

Mbo Taalcoach Academie

Er is grote behoefte aan landelijke uitwisseling en onderlinge ondersteuning van de taalcoaches die zich actief bezighouden met de positionering van het vak Nederlands en daartoe opgeleid zijn (of willen worden). Het ITTA en de Herontwerpschool richtten daarom de Mbo Taalcoach Academie op. Dit is een expertnetwerk – en een platform – voor alle taalcoaches die op dit moment in het mbo werkzaam zijn. Doel is om uitwisseling en deskundigheidsbevordering mogelijk te maken en zo de professionalisering van de taalcoaches te waarborgen.

De leden van de Mbo Taalcoach Academie kunnen studiebijeenkomsten over taal in het mbo bijwonen. Tijdens deze bijeenkomsten worden ze geïnformeerd over de laatste ontwikkelingen en ervaringen. Daarbij kunnen ze materialen uitwisselen en themadiscussies voeren. Er is een website waar de leden met elkaar kunnen kennismaken en actief materialen kunnen uitwisselen en downloaden: www.mbotaalcoach.nl.

Participerende instellingen

In totaal namen zes ROC's met in totaal zeventien opleidingsteams en ruim tachtig taalcoaches deel aan het project:

Rijn IJssel, Arnhem

Teams: Assistenten gezondheidszorg, Onderwijsassistenten, De Pasvorm, Bouw Civiele techniek, Toerisme, Detailhandel.

Contactpersoon/projectleider: Marijke van Huijstee

Graafschap College, Doetinchem

Team: Sport en Bewegen plus taalcoaches uit diverse andere teams.

Contactpersoon/projectleider: Mariëlle Verhoef

ROC Midden Nederland, Amersfoort/Utrecht/Nieuwegein

Teams: Motorvoertuigen en Schilderen plus taalcoaches van Media en vormgeving, Hout/Timmeren, Installatietechniek, Werktuigbouwkunde, Installatietechniek, Elektrotechniek, Motorvoertuigen, Media, Elektrotechniek, Schilderen, Dakbedekken, Elektrotechniek/werktuigbouwkunde, Bouw en Media AV.

Contactpersoon/projectleider: Renee ten Holder

Da Vinci College, Dordrecht

Teams: AKA, Secretariaat, en Elektrotechniek, plus taalcoaches van Technologie, Dienstverlening en Office.

Contactpersoon/projectleider: Rob de Saint Aulaire

Nova College, Haarlem

Teams: Maritiem en CIOS plus taalcoaches van Sport en Bewegen, Maritiem, Logistiek, Welzijn en Techniek.

Contactpersoon/projectleider: Conny Daansen

Regio College, Zaandam

Teams: Welzijn, Toerisme, mbo Economie plus taalcoaches bij de brede kantooropleiding, Welzijn, Toerisme, Bank en verzekeringswezen, Assistenten Gezondheidszorg en Administratie.

Contactpersoon/projectleider: Emma Dijkstra

Ervaringsdeskundigen

Voor het schrijven van het Praktijkboek Taalbeleid is dankbaar gebruik gemaakt van de ervaringen van taalcoaches, beleidsmedewerkers, managers, teamleden en werkplekbegeleiders. U vindt in dit boek uitspraken en inzichten van de volgende betrokkenen:

Frans Bakkenes, *filiaalhouder en leermeester, Opel en Chevrolet dealer, ZAM, Doorn*

Chantal van de Berge, *docent Rijn IJssel, Arnhem*

Anke Burger, *taaldocent, taalcoach, studieloopbaanbegeleider, Regio College, Zaandam*

Louske Cazemier, *domeinleider Dienstverlening, Da Vinci College, Dordrecht*

Conny Daansen, *directeur Nova Academie, Nova College, Haarlem*

Emma Dijkstra, *coördinator taalbeleid Regio College, Zaandam*

Stans Fokker, *taalcoach, Rijn IJssel, Arnhem*

Dik Folmer, *coördinator talen Zorg en Welzijn, Rijn IJssel, Arnhem*

Henk Jan Freriks, *docent en teamleider, Sport en Bewegen, Graafschap College, Doetinchem*

Han van Gorkom, *directeur Onderwijs, Da Vinci College, Dordrecht*

Anja van Grift, *opleidingsmanager CIOS, Nova College, Haarlem*

José Hengelman, *assistent filiaalleider, M&S Mode, Arnhem Kronenburg*

Renee ten Holder, *projectcoördinator taalcoaches techniek, ROC Midden Nederland, Amersfoort/Utrecht/Nieuwegein*

Marijke van Huijstee, *senior beleidsmedewerker MBO Talen, Rijn IJssel, Arnhem*

Frans Jansen, *praktijkdocent Sport en Bewegen, CIOS, Haarlem*

Mireille Koorevaar, *taalcoach Techniek, Da Vinci College, Dordrecht*

Harald van Noordt, *taalcoach CIOS, Nova College, Haarlem*

Henk Pouw, *afdelingsmanager Economie, Regio College, Zaandam*

Telle Raven, *hoofd zorg, woonzorgcomplex De Verburch Molhuysen Staete, Oosterbeek*

Wilma Renkema, *praktijkopleider Vilente, Zorg en Welzijn*

Rob de Saint Aulaire, *projectleider taalbeleid, Da Vinci College, Dordrecht*

Jos Schuurman, *taalcoach Techniek, ROC Midden Nederland, Amersfoort/Utrecht/Nieuwegein*

Duco van Straten, *consulent Kenniscentrum Beroeps-opleiding Bedrijfsleven Savantis*

Jack de Vries, *theorie- en praktijkdocent Schilderen, ROC Midden Nederland, Amersfoort/Utrecht/Nieuwegein*

Kees van de Waerdt, *afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland, Amersfoort/Utrecht/Nieuwegein*

Ap te Winkel, *opleidingmanager Sport en Bewegen, Graafschap College, Doetinchem*

Jacqueline van der Zee, *taalcoach, Rijn IJssel, Arnhem*

Taalbeleid Nederlands in het beroepsonderwijs

Veel van de huidige mbo'ers zijn niet taalvaardig genoeg om succesvol te zijn in de opleiding, aan de taalniveau-eisen voor diplomering te voldoen of om als volleerd beroepsbeoefenaar aan de slag te kunnen gaan. Elke instelling, elk team en elke docent moet nadenken hoe het taalniveau van deelnemers omhoog kan en wat deelnemers en docenten daarvoor moeten doen. Uitgangspunt voor het project taalontwikkeling in het mbo en de stappenplannen in dit praktijkboek is de integrale visie op taalbeleid van het ITTA. Deze visie behelst drie aspecten: de relatie tussen vakontwikkeling en taalontwikkeling, doorlopende leerlijnen en de inbedding van taalontwikkeling in de organisatie.

1 Integratie van taal- en vakontwikkeling

Bij de uitoefening van het beroep wordt de hele dag taal gebruikt, zowel mondeling als schriftelijk. De meeste beroepen vereisen in toenemende mate communicatieve vaardigheden van de vakman en vakvrouw; vanwege de grote hoeveelheid communicatiemiddelen, maar ook omdat klanten en gebruikers van diensten uitleg van zaken wensen en informatie willen krijgen. De taal die nodig is om naar behoren het vak uit te kunnen oefenen, valt logischerwijs samen met de vakkennis en kan in de beroepsopleiding tegelijkertijd worden aangeleerd. Docententeams zullen manieren van kennisoverdracht, didactische hulpmiddelen en taken en opdrachten moeten vinden die bijdragen aan die simultane ontwikkeling van taal- en vakkennis en -vaardigheden.

2 Doorlopende taalleerlijnen

Docententeams in het vmbo moeten zich afvragen of hun leerlingen voldoende aansluiting kunnen vinden bij hun vervolgfase wat taalniveau betreft. Het niveau van de vmbo-eindexamens moet aansluiten op de mbo-instapniveau. Docententeams van zowel mbo- als vmbo-scholen moeten samen kijken hoe de beide schooltypen op dit punt op elkaar kunnen aansluiten. Dit gaat ook op voor elke afronding van een fase in het mbo. Docenten moeten ook daar uitstroom en instapniveau in zicht hebben. Er moeten doorlopende lijnen uitgezet worden; niet alleen voor de vakontwikkeling, maar ook voor de taalontwikkeling.

3 Drieslag Taalbeleid

Het inbedden en integreren van taalontwikkeling heeft gevolgen voor de organisatie, de taakverdeling in een team, ontwikkeling van het curriculum en uitzetten van de programmalijnen. Integrale taalontwikkeling manifesteert zich in een beroepsopleiding altijd op drie terreinen tegelijkertijd:

Slag 1 Taalontwikkeling in vaklessen en op stage

Deelnemers ontwikkelen een groot deel van hun taalvaardigheid in de vaklessen tijdens de ontwikkeling van vakkennis en tijdens de oefening voor het beroep. Het gaat om intensieve taalontwikkeling door veel leesactiviteiten, schrijfactiviteiten en mondelinge activiteiten die ze in alle lessen en op de werkplek uitvoeren.

Slag 2 Ondersteunend taalonderwijs

Deelnemers hebben aparte instructie nodig over de regelsystemen van zinsbouw en vervoeging, van spelling en tekstopbouw, van uitspraak en melodie, maar ook over passend en niet passend taalgebruik in specifieke contexten. Die kennis en de beheersing van de regels en de systematiek is nodig ter ondersteuning van hun vele taalactiviteiten in het vak.

Slag 3 Persoonlijke oefening en remediëring

Sommige deelnemers hebben individuele oefening en hulp bij het wegwerken van persoonlijke tekorten nodig (zoals spelling, uitspraak of woordenschatuitbreiding). Hiervoor hebben ze een remedial taalteacher nodig. Er zijn verschillende hulpprogramma's beschikbaar waar ze naar verwezen kunnen worden.

Uitwerking taalbeleid in een opleidingsteam

Bij bovenstaande integrale benadering van taalontwikkeling Nederlands is een opleidingsteam als geheel verantwoordelijk voor de gelijktijdige ontwikkeling van vak- en praktijkvaardigheden en taalvaardigheid. Dit vraagt om het gezamenlijk nemen van een aantal stappen, bij voorkeur onder begeleiding van een daartoe aangestelde taalcoach. De stappen worden in het hiernavolgende gepresenteerd, gemotiveerd en toegelicht.

Stappenplan Taalbeleid als teamopdracht

Integraal Taalbeleid Nederlands beoogt stimulering van de taalontwikkeling tijdens de opleiding en stage en is dus een aangelegenheid van alle teamleden. Verschillende ontwikkelingen kunnen voor een team aanleiding geven om zich met taalbeleid Nederlands bezig te houden. Docenten worden zich bewust van hun eigen taalgebruik zodra er communicatieproblemen ontstaan en deelnemers hen niet goed begrijpen, vakteksten niet kunnen lezen en onder de maat gaan presteren. Strengere exameneisen wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid zetten alle docenten aan het denken over het niveau Nederlands dat deelnemers zouden moeten bereiken. Berichten over de relatie tussen taalniveau en vroegtijdige uitval zorgen ervoor dat opvang van taalzwakke deelnemers en invulling van de lessen Nederlands weer onderwerp van gesprek worden in een team.

In dit hoofdstuk vindt u een beproefd stappenplan taalbeleid Nederlands. Dit plan kan dienen als leidraad voor een opleidingsteam dat, onder leiding van een opleidingsmanager en ondersteund door een taalcoach of taalexpert, aan een expliciet taalontwikkend curriculum wil werken.

De twaalf stappen van het taalbeleidsplan worden

geïllustreerd met citaten van betrokkenen uit het mbo-onderwijsveld. Zij hebben in de afgelopen jaren ervaring opgedaan met realiseren van een structureel taalbeleid in de eigen onderwijsinstelling.

Deel 2 bestaat uit een stappenplan voor opleiders die zijn betrokken bij de stage- en werkplek in de beroepspraktijkvorming (bpv). U vindt hier handreikingen, richtlijnen en tips voor de werkplek om taalontwikkeling ook daar een positieve impuls te geven. In deel 7 vindt u een verkorte versie van dit stappenplan in de vorm van een beknopte checklist.

'We moeten als team samenwerken en beter met elkaar communiceren. Ik werk in een hecht klein team waarin we elkaar kunnen ondersteunen en dus de deelnemers de juiste begeleiding kunnen geven. Teams waarbinnen niemand tijd neemt voor begeleiding en waar docenten elkaar niet willen versterken, kunnen deelnemers niet bieden wat ze nodig hebben. De opleidingscoördinator en directie moeten hierbij ondersteunen.'

Jack de Vries, theorie- en praktijkdocent Schilderen, ROC Midden Nederland

STAP 1

Visie op het taalbeleid Nederlands

Om alle docenten – dus ook vakdocenten, praktijkbegeleiders, tutoren en mentoren – actief te laten meedenken over taalontwikkende maatregelen, is een schoolbrede visie op taal noodzakelijk. De meeste docenten willen hun eigen lespraktijk en didactisch handelen best kritisch onder de loep nemen, als dit de deelnemers ten goede komt. Voorwaarde is dan wel dat de school haar taalbeleidsdoelstellingen duidelijk heeft geformuleerd, zodat het team een kader en richtlijnen heeft om een taalbeleidstraject uit te kunnen zetten.

'Een voorwaarde voor het slagen van taalbeleid is dat er bewustzijn en visie moet zijn met betrekking tot noodzaak. Taalbeleid moet een prioriteit zijn waarbij middelen moeten worden vrijgemaakt. De taakbelasting moeten we zien in relatie tot de inzet gericht op de invoering van competentiegericht leren.'

Rob de Saint Aulaire, projectleider taalbeleid, Da Vinci College

De visie op taalbeleid van de school

Elk opleidingsteam zal een taalactieplan moeten opstellen dat is afgeleid van de beleidsvisie van de school. Van alle teamleden wordt dan ook verwacht dat zij schoolbreed kennis nemen van taalbeleidsdoelen en taalbeleidsvisie. De dienst onderwijs formuleert op elke school taalbeleidsdoelen. De opleidingsmanager of betreffende teamleider zorgt voor een heldere en eenduidige overdracht van deze visie naar de teams. Een combinatie van een geschreven samenvatting van de taalbeleidsvisie met een mondelinge toelichting en discussie in het teamoverleg is het meest effectief.

Taalontwikkeling integraal onderdeel van het programma

Taal leer je door taal te gebruiken. Het beroepsonderwijs biedt de deelnemers een uitgelezen kans om veel te oefenen met hun spreek- en schrijfvaardig-

heid. Ze moeten immers veel spreken en schrijven over hun vak, een onderwerp dat hen als het goed is interesseert. Door te luisteren naar docenten en het lezen van theorieboeken en instructies wordt ook de lees- en luistervaardigheid al gaandeweg vergroot. Uiteraard horen daar lessen Nederlands bij waarin de regels van de taal uitgelegd en geoefend worden. Ondersteunende lessen Nederlands moeten achterstanden wegwerken bij taalzwakke deelnemers met specifieke problemen.

'Deelnemers moeten continu stukken produceren. Daarvoor zijn ze wel gemotiveerd, omdat het met hun vak te maken heeft. Daar moet je het oppakken, dus niet in aparte lessen wegzetten.'

Frans Jansen, praktijkdocent CIOS, Nova College

De plaats van taalontwikkeling

Alle docenten moeten zich ervan bewust worden dat taal leren overall plaats vindt en hand in hand gaat met het leren van een vak, het lezen van vakboeken, het voeren van gesprekken over je werk en het schrijven van verslagen en werkstukken. Taal leren is dus niet alleen een zaak van de docent en diens lessen Nederlands.

Onderwijsvernieuwingen

Wanneer docenten de relatie niet zien tussen de ontwikkeling van nieuw onderwijs en integraal taalbeleid, loop je het risico dat taalbeleid onvoldoende aandacht krijgt tussen alle andere onderwijsvernieuwingen. Sluit aan bij de ontwikkeling van integrale competentiegerichte projecten en opdrachten, het portfolio en leerlingvolgsysteem en de uitwerking van proeven van bekwaamheid. Maak taal een vast bespreekpunt bij andere onderwijsvernieuwingen.

Prioriteit aan het traject taalbeleid

Een team bepaalt gezamenlijk hoe structureel aandacht kan worden besteed aan het Nederlands in de opleiding. Taaldoelen worden geformuleerd, zoals: 'van alle opleidingsteksten is bekend of zij begrijpelijk zijn voor de deelnemers'; 'er wordt systematisch gewerkt aan het uitbreiden van de woordenschat' en 'deelnemers worden in alle lessen gestimuleerd veel Nederlands te spreken en te schrijven'. Scholen die taalbeleid al langer op de rails hebben en taalbeleidsstukken beschikbaar hebben, kunnen u hierbij inspireren.

Taal in de jaartaak van het team

Het team stelt gezamenlijk vast op welke manier de teamleden betrokken worden bij het opstellen van een zogenaamd taalactieplan en het uitzetten van een taaltraject. In overleg met het management wordt vastgesteld hoeveel tijd er voor beschikbaar is en welke plek het inneemt in de jaartaak van het gehele team. Het is van belang dat teamleden zich scharen achter de prioriteit die, al dan niet tijdelijk, aan taalbeleid Nederlands gegeven wordt.

'Taalbeleid is zeer van belang voor onze doelgroep en ik vind ook belangrijk voor de teams. Het agenderen van het taalbeleid en de eerste acties van de taalcoaches zijn positief gevallen. Het team heeft taalbeleid dan ook als speerpunt opgenomen in het teamjaarplan.'

Louske Cazemier, Domeinleider Dienstverlening, Da Vinci College

Middelen en tijd

Investeren in taalonderwijs en in de expertise en de materialen voor het vak Nederlands betekent geld, middelen en mankracht vrijmaken om taalbeleid uit te voeren. Zonder het vooraf vrijstellen van tijd in concrete uren is taalbeleid gedoemd te mislukken. De investering in taalbeleid heeft een tijdelijk karakter. Inpassing van taalbeleid in het huidige onderwijsmodel, het aanstellen en opleiden van taalcoaches, behoeften peilen, knelpunten inventariseren en draagvlak creëren vergen per sector een eenmalige financiële impuls. Dit geldt ook voor de aanschaf van leermiddelen, het aanvullen en aanpassen van bestaande lesmaterialen en werkwijzen en het professionalisering van de opleidingsteams. Dit kan ten koste gaan van andere activiteiten. De keuze hiervoor moet dus goed gemotiveerd worden.

STAP 2

Intake en diagnose taalvaardigheid Nederlands

Docenten hebben de laatste jaren veel energie gestoken in onderwijsvernieuwingen. Er zijn vele bezuinigingen doorgevoerd en de werkdruk wordt als hoog ervaren. Voor veel docenten is het van belang om meer zicht te hebben op de taalproblemen van de deelnemers, voordat zij de noodzaak ervaren hier iets mee te doen. Inzicht in de taalniveaus is dus noodzakelijk. Enerzijds om het belang in te zien van taalbeleid, anderzijds om te weten wat zij zelf kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling. Hiervoor zijn verschillende intake-toetsen taal beschikbaar. Daarnaast spelen alle docenten een belangrijke rol bij het tijdig opsporen van taalzwakke deelnemers gedurende de opleiding.

'Van de ongeveer 2.000 eerstejaars deelnemers hebben er om en nabij 1.000 de nulmeting gedaan. Positief is dat inmiddels meer afdelingen een start hebben gemaakt met actief taalbeleid binnen hun afdeling. Dit is mede veroorzaakt door de nulmeting die is uitgevoerd en die de afdelingen ervan bewust heeft gemaakt dat een andere taalaanpak nodig is.'

Emma Dijkstra, coördinator taalbeleid, Regio College

Taalzwakke deelnemers

Taalzwakke deelnemers lopen het risico heel snel een leerachterstand op te lopen, gedemotiveerd te raken en voortijdig uit te stromen. Het is zaak ze zo spoedig mogelijk te signaleren en ondersteuning te bieden. Hier ligt een taak voor alle docenten. Door deelnemers iets te laten vertellen of te laten schrijven naar aanleiding van een tekst of opdracht krijgt ook een vakdocent zicht op het niveau Nederlands van de deelnemers. De vakdocent dient deelnemers die in zijn ogen te zwak zijn door te verwijzen naar de taaldocent. De docent Nederlands kan vaststellen wat het onderliggende probleem is. Bijvoorbeeld gebrekkige woordkennis, technische leesproblemen of het ontbreken van grammaticale regelkennis.

'Voorop staat dat een tekst van een leerling eerst vaktechnisch moet kloppen. Het moet een compleet verhaal zijn, begrijpelijk en logisch. Als ik dan nog twijfel over het niveau van de deelnemers, haal ik de taaldocent erbij. Dan twijfel ik vooral aan mezelf, of ik wel voldoende kennis in huis heb om de taal te beoordelen. Door deze beoordeling steeds samen met de taaldocent te doen word ik zelf ook steeds zekerder.'

Jack de Vries, theorie- en praktijkdocent Schilderen, ROC Midden Nederland

Bestaande bronnen

Veel opleidingen willen weten wat het taalniveau is van de deelnemers bij aanvang van de opleiding. Het taalniveau van de mbo'ers bij instroom wordt duidelijk uit het eindexamen, de rapportage van de docenten en de decaan van de voorgaande school, mits er een systeem van warme overdracht ontwikkeld is. Een voorname bron van informatie over het taalniveau is de leerling zelf. Wellicht is hij of zij in het bezit van een taalportfolio of van een geheel of deels gevuld kwalificatiedossier.

Intake toetsen

Toetsen bij de intake kunnen aanvullende informatie geven wanneer er geen deugdelijke informatie uit andere bronnen verkrijgbaar is of wanneer scholen een gedifferentieerd hulpprogramma Nederlands kunnen en willen inzetten. Hiervoor komen landelijk diagnostische instrumenten beschikbaar. Ook zijn verschillende intake-toetsen op de markt verkrijgbaar.

'We hebben bij alle deelnemers bij binnenkomst in kaart gebracht of er een taalprobleem is. De oplossingsrichtingen voor problemen zijn nog niet voor 100 procent uitgewerkt. De verantwoordelijkheid ligt hier voor een groot deel binnen de teams. Er ligt een plan om met behulp van docenten uit Educatie deelnemers met een te grote deficiëntie op te vangen.'

Han van Gorkom Directeur Onderwijs, Da Vinci College

Verlengde intake op taal

Een taaltoets is een momentopname en geeft niet altijd de informatie die u zoekt. Deelnemers kunnen in de praktijk veel taalvaardiger of juist minder taalvaardig blijken te zijn dan wat de uitslag van een toets suggereert. Ook worden toetsuitslagen vaak uitgedrukt in niveauomschrijvingen, die voor een docent niet voldoende informatie verschaffen om een afgestemd programma te kunnen bieden. In vele gevallen is het raadzaam om in de eerste weken van de opleidingen op verschillende manieren informatie over de taal te verzamelen. Dit kan door deelnemers over zichzelf of hun beroepskeuze te laten schrijven, ze te observeren in rollenspelen of tijdens het uitvoeren van opdrachten. Een combinatie van gegevens geeft een genuanceerder en betrouwbaarder beeld van de taalvaardigheid van de deelnemers.

'Voor elke docent moeten de talige doelen helder zijn. Stel dat we vinden dat bij geschreven teksten negentig procent goed moet zijn, dan moeten alle docenten die norm ook hanteren. Ongeacht het vak. Niemand mag dan minder accepteren. Er zou ook een digitaal taalportfolio als taalvolgsysteem ingezet moeten worden, zodat de deelnemer zicht heeft op zijn beginpunt en voortgang.'

Henk Pouw, afdelingsmanager Economie, Regio College

Informatie uit de (verlengde) intake

Alle docenten, ook de vakgerichte docenten en praktijkbegeleiders moeten weten welke deelnemers laag gescoord hebben op een taaltoets om hiermee rekening te kunnen houden in hun lessen. Wanneer een vakdocent weet dat een deelnemer een zwakke lezer is, kan hij hem stimuleren meer te lezen, wat extra gerichte leesopdrachten geven en zorgen dat het onderwerp waarover gelezen moet worden eerst in de praktijk aan de orde komt. Deelnemers die moeite hebben met het voeren van gesprekken, kunnen in de vakles of in de praktijk wat vaker aan het woord worden gelaten. Het is handig om hun wat vaker voorbeeldzinnen te geven. Voor specifieke problemen zijn er uiteraard de lessen Nederlands. Deze extra aandacht kost weinig extra onderwijstijd en levert al snel veel op.

Werk mee aan het taalvolgsysteem

Een integraal taalvolgsysteem maakt onderdeel uit van het algemene deelnemervolgsysteem. In het taalvolgsysteem staan uitslagen van taaltoetsen, beoordelingen van schrijf- en spreekopdrachten en aandachtspunten met betrekking tot de taalontwikkeling. Het bijhouden van de vordering op het gebied van Nederlands en vaktaal kan digitaal, met een papieren portfolio of in het deelnemerdossier. Wanneer ieder teamlid weet waar informatie over de taalprestaties van de deelnemers te vinden is, kan maatwerk worden geleverd en rekening worden gehouden met de individuele (taal)leerbehoeftes van de deelnemers.

STAP 3

Draagvlak en bewustwording

Een opleidingsteam is verantwoordelijk voor de opleiding en ontwikkeling van de deelnemers tot vakman of vakvrouw. Dit betekent dat docenten gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van de beroepscompetenties en de bijbehorende communicatieve vaardigheden en de vaktaal. Praten en schrijven over je werkzaamheden hoort bij het uitvoeren van het vak. Veel docenten storen zich aan het gebruik van spreektaal op het werk, MSN-taal in verslagen, beperkte (vak)woordenschat en het gebrek aan leesmotivatie en tekstbegrip. Toch is het niet voor alle docenten vanzelfsprekend dat zij zelf ook een rol spelen bij de taalontwikkeling Nederlands. Er is voldoende draagvlak nodig om met een team taalbeleid op te pakken.

'Het belangrijkste is het proces van bewustwording. Dit heeft tijd nodig. We moeten ons niet laten opjagen, maar kritisch blijven nadenken en zorgen voor een gedegen invoering. Ook is er draagvlak nodig binnen alle lagen van de organisatie (taal is van ons allemaal).'

Marielle Verhoef, coördinator taalbeleid, Dienst onderwijs, Graafschap College

Knelpunten en taalproblematiek in de opleiding

De vraag is met welke taalproblemen de deelnemers te kampen hebben en wat u er als docent aan kunt doen. Om een beeld te krijgen van de taalproblematiek in een opleiding vult iedere docent een vragenlijst in. Met deze lijst wordt geïnventariseerd welke taalsituaties moeilijk zijn voor de deelnemers. Ook wordt gevraagd wat uw aanpak is bij taalproblemen en of dit effect heeft. Tegelijkertijd worden ook aan de deelnemers vragen gesteld over wat zij moeilijk vinden en hoe ze ondersteund zouden willen worden. Door de antwoorden van docenten en deelnemers naast elkaar te leggen, ontstaat een beeld van hoe een sluitende teamgerichte aanpak van het Nederlands eruit zou moeten zien.

'We hebben hier heel competente mensen werken, die nu nog niet zoveel met taal bezig zijn. Als je leraren bij elkaar brengt en van onderaf gezamenlijk werkt aan Nederlands en samen kijkt hoe we daar meer structuur aan kunnen geven binnen ons vak, kunnen we heel veel bereiken.'

Frans Jansen, praktijkdocent CIOS, Nova College

De wettelijke taaleisen Nederlands

Iedereen heeft een bepaald beeld van wat wel en wat niet acceptabel is qua taalvaardigheid Nederlands. Om te zorgen dat alle docenten dezelfde maatstaf hanteren, zal het hele team kennis moeten nemen van de vereiste eindniveaus Nederlands. In de competentiegerichte kwalificatiedossiers staan de beheersingsniveaus Nederlands per opleiding beschreven. Deze taalniveaus moeten bij alle teamleden bekend zijn, omdat dit de streefniveaus zijn die deelnemers moeten behalen. Wat de niveaus precies inhouden wordt duidelijk door producten van de deelnemers te bekijken en te beoordelen. Hiervoor zijn allerlei criteria per taalniveau beschikbaar.

'Pas sinds ik zelf ook goed weet wat ze precies moeten kunnen, valt het me eigenlijk wel mee. Zestig procent van de deelnemers gaat het volgens mij gewoon redden, maar misschien overschat ik ze. Die resterende veertig procent heeft in ieder geval goede begeleiding nodig.'

Jack de Vries, theorie- en praktijkdocent Schilderen, ROC Midden Nederland

Speerpunten van taalbeleid

Wanneer duidelijk is dat er deelnemers met taalproblemen zijn die zonder aanpassingen in het programma het diploma niet binnen een redelijke tijd gaan halen, moet er actie worden ondernomen. Afhankelijk van de aard van de problemen, het niveau van de deelnemers, de eisen van de opleiding en de deskundigheid en beschikbare tijd in het team dienen er keuzes te worden gemaakt. Er kan een eenduidige systematiek voor beoordeling, signalering en doorverwijzing ontwikkeld worden als alle docenten zich hiervoor uitspreken. Deelnemers zelf zullen het leren van vaktaal en het Nederlands pas belangrijk gaan vinden als dat belang door alle docenten wordt uitgedragen. Alle teamleden leveren een bijdrage aan het opstellen van de speerpunten van taalbeleid.

'Sommige docenten geven bij ons wel op vijf verschillende locaties les. We willen niet dat er overal verschillend gekeken wordt naar taalbeleid. Taalcoaches en teamleden moeten gezamenlijk optrekken.'
Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

Scholing rond taalbeleid en taalniveau-eisen

Een teambijeenkomst toegespitst op taalniveaueisen, taalproblemen en taalontwikkelingsmogelijkheden kan heel verhelderend zijn. Leg concrete scholingsvragen rond taalbeleid voorafgaand aan zo'n bijeenkomst neer bij het management en zorg ook dat iedereen vooraf geïnformeerd is over doel en inhoud van de bijeenkomst. Haak in scholingsbijeenkomsten over taal aan bij wat mensen al gemaakt hebben. Houd het overzichtelijk en geef heel concrete voorbeelden.

'Het team moet weten wat de context is van waaruit taalbeleid wordt ingezet. Wat zijn de landelijke ontwikkelingen? Wat zijn exameneisen? Wat is er goed aan het huidige programma en wat moet nog worden verbeterd?'
Ap te Winkel, opleidingmanager Sport en Bewegen, Graafschap College

Externe deskundige

Een school heeft maar een beperkte hoeveelheid mensen. Een ondersteuner van buiten, een externe

adviseur, kan gespecialiseerde kennis binnen brengen en daarmee een inspirerende inbreng leveren. Ook kan hij of zij alle betrokkenen uitnodigen rond de tafel te zitten om afspraken en keuzes te maken. Externe procesbegeleiding zorgt voor een minder vrijblijvend karakter dan wanneer een verandering wordt ingezet van binnen uit de organisatie.

'Teamleden scholen in taalbeleid heeft alleen maar zin als de scholing gaat over de inrichting van hun eigen onderwijs. Geef ze vooraf de tijd om na te denken over een aantal concrete voorstellen. Daarmee creëer je een betrokken en actieve houding.'
Henk Jan Freriks, docent en teamleider, Sport en Bewegen, Graafschap College

Terugkoppeling

Om ervoor te zorgen dat docenten taalbeleid gaan vormgeven zoals het ROC dat voorziet, is het goed om voortdurend gezamenlijk te checken of iedereen nog wel op een lijn zit. Bespreek met elkaar op welke wijze goede terugkoppeling georganiseerd kan worden. Vooraf afspreken van tijdstippen voor onderlinge uitwisseling voorkomt uitstel en afstel door te volle agenda's. Vinger aan de pols houden kan soms ook door middel van minder tijdvrage media als e-mail en gestructureerde formats. Op gezette tijden schriftelijke informatie rondsturen over successen en resultaten, bijstellingen in het taalbeleid en de uitvoering kan alle betrokkenen een impuls geven.

STAP 4

Rollen en taken

Het kost meestal niet veel moeite om docenten er van te overtuigen dat er meer aandacht besteed moet worden aan de taalontwikkeling. Lastiger is de vraag wie dat moet gaan doen. Vragen die in een team leven zijn of het ten koste gaat van andere uren of dat er extra tijd beschikbaar wordt gesteld? Belangrijke vragen zijn: Wat willen we bereiken, wat is haalbaar en op welke termijn? Taalbeleid blijkt het meest op te leveren in opleidingen waar de taalcoach

concrete handvatten aanreikt voor een andere (betere) manier van werken. Het is van belang niet te lang te blijven hangen in doelbepaling en bewustwording van noodzaak, problematiek en eindniveau-eisen. Het team moet onder begeleiding van het management een taalactieplan opstellen waarin de doelen, alle activiteiten, het tijdpad, de beschikbare uren en de evaluatiemomenten worden beschreven.

'Ik heb achttien deelnemers in de klas die allen gecorrigeerd moeten worden. Veel van mijn collega's zien het dan ook als een taak die ze er niet "bij" willen doen. Voor mij is het een noodzakelijk en onvermijdelijk onderdeel van mijn opdracht.'
Jack de Vries, theorie- en praktijkdocent Schilderen, ROC Midden Nederland

De sectie taalontwikkeling

Met name voor grote teams met veel parttime-docenten is het efficiënt om taken te verdelen. Richt binnen het opleidingsteam een sectie 'taalontwikkeling' op met vertegenwoordigers van alle onderdelen van de opleiding: een taaldocent, een studieloopbaanbegeleider, een praktijkdocent, een stagebegeleider en een assessor/examinator. Zij bespreken samen de mogelijkheden om het onderwijs taalgericht te maken en doen concrete voorstellen naar hun collega's, die vertaald kunnen worden naar een taalactieplan voor het team.

De plaats van taalontwikkeling in het opleidingsprogramma

Taalbeleid heeft gevolgen voor jaartaken, roosters en lesmaterialen en moet op teamniveau besproken worden. Er moet een plan komen waarin heel concreet de plaats van de taalontwikkeling Nederlands wordt omschreven. Het plan beantwoordt vragen als: Hoeveel uur Nederlands komen er in het rooster? Hoeveel tijd wordt er in de praktijk- en theorielessen besteed aan talige opdrachten? Wie geeft feedback op taalproducten?

Concrete nieuwe werkvormen, didactiek en materialen

De meeste docenten zijn bereid om actief aan taalbeleid te doen, wanneer het voor de deelnemers een verbetering betekent en hen meer kans biedt een diploma te halen. Maak een plan waarin men zo snel mogelijk concreet aan de slag kan met didactische

tips, het aanpassen van bestaande materialen en het uitproberen van nieuwe werkvormen.

Een taalactieplan voor het gehele team voor dit schooljaar

In een voor het team geldend taalactieplan wordt heel concreet benoemd welke acties er in een schooljaar worden ondernomen en wie waarvoor verantwoordelijk is. Het plan voorziet in een concrete taakverdeling met een daaraan gekoppeld urenbudget en een (tijds)planning.

Tussentijdse evaluaties voor mogelijke koerswijzigingen

Zet vooraf het traject niet oneindig vast, maar zorg voor omlinjende afspraken die gedurende het traject aangepast kunnen worden. Een teamleider moet er dicht boven op blijven zitten en regelmatig in gesprek gaan met de projectleider en de uitvoerende docenten. Ook de deelnemers moeten het idee hebben dat er wat gebeurt. Als deelnemers noch docenten signalen afgeven dat er iets verandert, ben je als team nog niet op de goede weg.

'Op korte termijn wil ik dat alle docenten inzien dat we na de fase waarin wij vooral gericht waren op de vakspecifieke onderdelen van het competentiegericht leren, moeten kijken hoe taal terug te vinden is in de integrale onderdelen. Op lange termijn zet ik in op het driesporenbeleid van een integrale aanpak, op taallessen en het mogelijk maken van individuele ondersteuning.'

Anja van Grift, opleidingsmanager CIOS, Nova College

Investeren in taalbeleid

Een voorwaarde voor het slagen van taalbeleid is de continuering van de aandacht. Het zou vast op de agenda moeten staan en verdient naast expliciete aandacht in de opstartfase constant onderhoud. Hier horen uiteraard middelen bij om taalbeleid vorm te geven, voor extra lessen Nederlands, teamtrainingen, materiaalontwikkeling en bijvoorbeeld voor het opleiden van assessoren.

Teamscholing en training

Er zijn teams die nauw samenwerken en docenten die elkaar regelmatig zien of spreken. Zij overleggen over het programma en de deelnemers. In de meeste teams zijn het vooral de studiedagen en teamtrainingen waar er tijd is voor inhoudelijke uitwisseling en

ontwikkeling van nieuwe ideeën. Reserveer tijd voor taalbeleid op de teamstudiedagen.

'Toen we dit avontuur begonnen hadden we echt geen flauw benul van wat ons te wachten stond. Nu is er een sfeer ontstaan waarin we met zijn allen werken aan een mooi project. Ik denk dat we nog wel ondersteund moeten worden bij het laten samenwerken van de opleidingsteams, want tot nu toe was taalonderwijs echt een ondergeschoven kindje. We moeten blijven werken om uiteindelijk tot integraal taalbeleid te komen.'

Mireille Koorevaar, taalcoach techniek, Da Vinci College

STAP 5

Inzet van een taalcoach

Een taalcoach krijgt extra ontwikkel- en ondersteuningstijd om de opleiding taalbewuster en meer gericht op taalontwikkeling te maken. De taalcoach zal de andere docenten informeren over de vereiste taalniveaus en hen adviseren over taalgebruik in lessen en materiaal. Ook zal hij hen ondersteunen bij het maken van nieuw materiaal, het toevoegen van taalopdrachten en bestaande materialen en het screenen van toetsen op taalgebruik.

Taalbeleid strekt verder dan het inroosteren van lessen Nederlands en het organiseren van taalondersteuning en remedial teaching. Het leeuwendeel van de taalontwikkeling vindt plaats buiten de Nederlandse lessen, waar de deelnemers de taal moeten gebruiken om hun vak te leren en uit te oefenen. Een goede verbinding tussen de Nederlandse lessen en de theorie en praktijk van de opleiding is hiervoor noodzakelijk. Wanneer alle teamleden zich bewust worden van de taalniveau-eisen van de opleiding, kunnen ze bekijken wat de mogelijkheden zijn om de taalontwikkeling in hun eigen lessen te stimuleren. Dit proces kan in gang worden gezet door een taaldocent of een andere docent met gevoel voor taal aan te stellen als taalcoach.

'Bij ons in het team is de taalcoach de interne motor. Wat ik als teamleider doe is haar in de eerste plaats de tijd geven om dingen op te pakken. In de teamvergadering probeer ik collega's warm te maken voor het Nederlands. Ook probeer ik de taalondersteuning voor de deelnemers in te richten, zodat ze kunnen worden doorverwezen.'

Henk Jan Freriks, docent en teamleider, Sport en Bewegen, Graafschap College

Geschikte taalcoach

Beschikbaarheid en competenties bepalen wie er geschikt is voor de functie van taalcoach. Hierbij zijn kennis van de opleiding enerzijds en van taalontwikkeling en didactiek anderzijds vereisten. Eveneens belangrijk is dat de taalcoach goed 'ligt' in het team, gemakkelijk contact maakt, graag samenwerkt en overtuigingskracht bezit. Een taalcoach ziet grote lijnen, stelt prioriteiten en signaleert tijdig knelpunten.

Taak en opdracht van de taalcoach

Op het moment dat de expertise Nederlands en taal leren in het team officieel is benoemd in de vorm van een taalcoach, komen alle problemen en vragen boven tafel. Veel docenten worstelen immers al jaren met de taalachterstanden van de deelnemers. De expliciete exameneisen Nederlands leveren weer nieuwe vragen op. Deelnemers met een taalprobleem worden sneller gesignaleerd en men stelt zich vragen bij het taalgebruik in teksten en toetsen. Een duidelijke taakomschrijving voorkomt dat het de taalcoach boven het hoofd groeit.

'Mijn belangrijkste vaardigheid is misschien wel dat ik een helicopterview heb. Ik overzie het geheel en kan daardoor gericht werken aan het doel dat ik voor ogen heb, zonder de grote lijn uit het oog te verliezen. Ook moet ik flexibel zijn. Ons onderwijsteam bestaat uit een zeer gedifferentieerde groep mensen en iedereen kijkt weer op een andere manier tegen de invoering van competentiegericht taalbeleid aan. Bovendien verandert er constant nog van alles binnen het taalbeleid van het domein en de school. Ook daar moet je flexibel mee om kunnen gaan; niet gaan tegenwerken, maar meedenken.'

Mireille Koorevaar

'Zorg ervoor dat je een duidelijke opdracht meekrijgt. Het is heel erg zonde om veel tijd aan een project te besteden en het blijkt uiteindelijk niet geworden te zijn wat je leidinggevend ervaar verwacht hadden.'

Mireille Koorevaar, taalcoach techniek, Da Vinci College

Uitwisseling en overleg

In het onderwijs wordt veel in de wandelgangen of tijdens de pauze geregeld. Docenten rennen van klas naar klas, zijn op stagebezoek of toetsen aan het geven of nakijken. De taalcoach wil veel met de andere teamleden samenwerken, besluiten nemen, tips geven en materialen aanpassen of ontwikkelen. Hiervoor is nodig dat er diverse contactmomenten zijn en er regelmatig overleg plaatsvindt. Dit blijkt in de praktijk het lastigst te organiseren. U kunt samen met het team een manier bedenken waarop goed gecommuniceerd en overlegd kan worden.

Taalbeleid als vast agendapunt

Het teamoverleg is vaak het enige moment dat taalbeleid teambreed aangekaart kan worden. Wanneer taalbeleid als vast agendapunt op het teamoverleg staat, is aandacht voor taal en de activiteiten van de taalcoach gegarandeerd.

'Van essentieel belang is dat de taalcoaches niet alleen adviezen geven aan de teamleden maar zelf ook daadwerkelijk lesgeven, zodat ze weten wat de problematiek is.'

Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

Het betrekken van de taalcoach bij alle onderwijs- en ontwikkelactiviteiten

Taalbeleid raakt aan alle aspecten van de opleiding: invulling van de vak-, theorie- en praktijklessen, materiaalontwikkeling, beoordeling, toetsing, begeleiding, het leerlingvolgsysteem en de examinering. Doordat de taalcoach in alle betreffende secties en ontwikkelgroepen een inbreng heeft, blijven alle ontwikkelingen op elkaar afgestemd.

De taalcoach en onderwijstaken

Een taalcoach heeft de meeste invloed op het onderwijsproces in de opleiding wanneer hij zelf ook voor de klas staat. Op die manier weet de taalcoach over wie de docenten het hebben, waar de deelnemers

tegen aanlopen en wat realiseerbaar is binnen de opleidingstijd. Ook biedt dit de taalcoach de gelegenheid tot contact en uitwisseling met andere collega's bij het samenstellen en afstemmen van de programmaonderdelen en bij leerlingbesprekingen.

Uitwisseling expertise

Een taalcoach staat soms alleen in de strijd om taalbeleid. Teamleden en opleidingsmanagers willen vaak wel, maar het ontbreekt hen soms aan tijd en aan kennis van zaken om de taalcoach bij te staan. Zorg dat de taalcoach kan profiteren van uitwisseling van kennis en materialen met andere taalcoaches. Organiseer een sectorbreed of sectoroverstijgend netwerk, een kenniskring of expertgroep van taalcoaches, zodat zij kunnen profiteren van elkaars ervaringen.

'We zijn erin geslaagd om met taalcoaches uit verschillende teams samen te werken, waardoor we gebruik maken van elkaars kennis en ervaring. We hebben geïnventariseerd wat collega's en deelnemers zelf vonden over de talige elementen die zij tegenkwamen in lesboeken en op het werk. Daaruit kwam naar voren dat vooral het begrijpen van tekst als voornaamste hindernis werd gezien.'

Mireille Koorevaar

Het volgen van het veranderproces

Op een gegeven moment moeten nieuwe ontwikkelingen en verbeteringen zichtbaar worden in de werkvormen en lesmaterialen. Er wordt gewerkt met nieuwe feedbackinstrumenten en woordenschriften. Ook zijn er extra spreek- en schrijfpoddrachten toegevoegd aan het materiaal en worden taalzwakke deelnemers adequaat opvangen. De inspanningen van het team worden pas echt beloond wanneer deelnemers meer en beter lezen, docenten meer tevreden zijn over de taalproducten, werkgevers minder klagen over het taalgebruik en kennis van de vaktaal en deelnemers voldoen aan de diploma-eisen Nederlands. Het is noodzakelijk dat met de taalcoaches en het team regelmatig een tussenstand wordt opgenomen. Werken we effectiever aan taal? Hebben onze inspanningen zin? Gaan we op dezelfde voet voort?

STAP 6

Concrete taaltaken en beroepstaalproducten

Elke opleiding heeft als richtlijn voor het te behalen niveau Nederlands enerzijds de taalprofielen uit het kwalificatiedossier, anderzijds de taalprofielen uit het brondocument *Leren Loopbaan en Burgerschap*. Deze taalprofielen geven voor de vijf onderscheiden taalvaardigheden (lezen, luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven) een streefniveau aan. Bij deze niveaus wordt in algemene termen omschreven wat iemand moet kunnen in een bepaalde situatie, bijvoorbeeld 'het voeren van een gesprek met een klant over uitgevoerde werkzaamheden'. Bepalend voor het niveau zijn de situatie waarin taal gebruikt wordt (zoals een eenvoudig gesprek over een bekend onderwerp) en de kenmerken van het taalgebruik (bijvoorbeeld woordkeuze, grammaticale correctheid en uitspraak).

Taalvaardigheid Nederlands is nauw verbonden met kennis van het vak, het kunnen voeren van vakgesprekken en het uitoefenen van het beroep. Alle docenten uit het team zijn verantwoordelijk voor het behalen van deze niveaus. Pas wanneer per opleiding de niveaus concreet gemaakt worden, weten docenten (en via hen de deelnemers) wat de cursisten uiteindelijk moeten kunnen en waaraan dus gewerkt moet worden. Elk team heeft dus baat bij een taaltakenoverzicht waarin alle taalsituaties en taalhandelingen behorende bij de opleiding staan beschreven. Dit overzicht met beroepsgerichte taaltaken vormt de leidraad voor de lessen Nederlands. De taaltakenlijst moet leiden tot concrete taalopdrachten in de praktijk en is tevens het uitgangspunt voor de verzameling van beroepstaalproducten.

'Ik begeleid teams bij de vormgeving van hun curricula. Daarbij pleit ik er altijd voor ook taal een duidelijke plek te geven door de taaltaken te benoemen.'

Emma Dijkstra, projectleider taalbeleid, Regio College

De taalprofielen uit het kwalificatiedossier

De taalprofielen met de vereiste beheersingsniveaus Nederlands zijn te vinden in alle competentiegerichte kwalificatiedossiers. Zorg dat het team kennis neemt van het taalprofiel en laat een taaldocent of andere deskundige een toelichting geven op de taalniveaus. Behandel daarbij vragen (van teamleden) over de taalprofielen als bijvoorbeeld: Wat betekent spreekvaardigheid op een bepaald niveau? In welke situaties moet men (vak)gesprekken kunnen voeren? Waarover en met wie? Hoe vloeiend moet dat gaan? Hoeveel fouten mag men maken? Wat houdt het vereiste niveau leesvaardigheid in? Welke teksten moeten deelnemers zelfstandig kunnen lezen? Welke informatie moeten ze uit de tekst kunnen halen?

'Al kent iedereen wel de taalprofielen, dan betekent dat nog niet dat iedereen begrijpt wat alle niveaus per vaardigheid inhouden. Ik denk dat je met voorbeelden van deelnemers goed moet laten zien en laten uitvinden wat welk niveau is. Ook moet je de beschrijvingen van de niveaus in bijvoorbeeld het raamwerk Nederlands met voorbeelden uit je praktijk illustreren. Dat kan met teksten en uitingen van deelnemers.'

Anke Burger, taaldocent, taalcoach, studieloopbaanbegeleider, Regio College

Basislijst taaltaken bij de kerntaken uit het kwalificatiedossier

De competentiegerichte opleidingen zijn ingericht rond kerntaken met bijbehorende werkprocessen. Deze staan uitgebreid in de dossiers omschreven met allerlei voorbeelden van de praktijksituaties waarbinnen de deelnemer moet kunnen functioneren. Op basis van de informatie uit het kwalificatiedossier kan al een begin gemaakt worden met de inventarisatie van de taaltaken: Wat voor teksten moeten deelnemers kunnen lezen? Wie moeten ze kunnen begrijpen? Met wie moeten ze een gesprek kunnen voeren en waarover? Wat voor teksten moeten ze kunnen schrijven en aan wie? Het opstellen van een dergelijke basislijst taaltaken voor alle vijf taalvaardigheden is voor een aantal opleidingen landelijk al gebeurd, meestal in samenwerking met het Kenniscentrum van de beroepsrichting.

Basislijst taaltaken bij de kerntaken uit het brondocument Leren Loopbaan en Burgerschap (LL&B)

Ook de LL&B-opleidingsdoelen zijn ingericht rond kerntaken met bijbehorende werkprocessen. Deze zijn eveneens beschreven met voorbeelden van de praktijksituaties waarbinnen de deelnemer moet kunnen functioneren. Ook hier moet worden gekeken naar wat voor teksten de deelnemers moeten kunnen lezen, wie ze moeten kunnen begrijpen, met wie en waarover ze een gesprek moeten kunnen voeren en wat voor teksten ze moeten kunnen schrijven en aan wie. Er zijn veel raakvlakken tussen de taaltaken uit het kwalificatiedossier en die uit de kerntaken van Leren en Loopbaan. Door deze taaltaken toe te voegen aan het totale taaltakenoverzicht vindt een logische integratie plaats van taalontwikkeling LL&B en het kwalificatiedossier.

'De resultaatverantwoordelijke teams die met een taaldocent aan taal werken zijn bekend met de taalprofielen uit de kwalificatiedossiers. Je maakt een team bekend met taalprofielen en de niveau-indeling wanneer je gezamenlijk een taalprofiel maakt op basis van de werkprocessen uit het kwalificatiedossier. Wat zij meestal nog niet begrijpen is, hoe je dat vormgeeft binnen je curriculum, hoe en wanneer je toetst en wie daarvoor verantwoordelijk is. Met name de formatieve toetsing, het toetsen om te leren, is een lastige.'

Emma Dijkstra, beleidsmedewerker en coördinator taalbeleid, Regio College

Het aanvullen van de basislijst met taaltaken uit werk en opleiding

Om een overzicht te krijgen van alle taalsituaties die van belang zijn is inbreng nodig van alle teamleden, praktijkopleiders en werkplekbegeleiders. Alleen samen kunnen zij een totaalbeeld van de taaltaken uit de beroepspraktijk bieden. De basislijst taaltaken, die is opgesteld naar aanleiding van het kwalificatiedossier, wordt aangevuld met informatie uit de praktijk van werk en opleiding. Zo ontstaat een volledig, concreet en herkenbaar overzicht voor het hele team. Het door teamleden en praktijkbegeleiders laten aanvullen van de basislijst tot een totaalijst vormt een onmisbare link tussen papier en praktijk.

'Wij hebben eigenlijk als eerste onze examenopdrachten (miniproeven, integrale opdrachten) die we bij de kerntaken hebben ontworpen, geanalyseerd op taaltaken en daar beoordelingscriteria bij gemaakt. Dat kan ook een manier zijn om op gang te komen met de taaltaken en je lessen Nederlands alvast in de goede richting vorm te geven.'

Anke Burger, taaldocent, taalcoach, studieloopbaanbegeleider, Regio College

Het koppelen van taaltaken aan de vereiste taalniveaus

De lijst met taaltaken, opgesteld na analyse van de kerntaken (basislijst) en aangevuld met praktijkervaringen (totaallijst) moet nog 'op niveau' gebracht worden. Hier komt de kennis van het taalprofiel en inzicht in de taalniveaus van pas. De taalexpert van het team zal met het gehele team de taaltakenlijst naast de taaleisen moeten houden. Dit moet leiden tot antwoorden op de volgende twee vragen: Passen de genoemde taalsituaties en taaltaken bij het vereiste eindniveau Nederlands van de opleiding (of hebben we te hoge/lage verwachtingen)? En hoe goed moet iemand de taaltaken kunnen uitvoeren (welke eisen mogen we aan de taalvaardigheid stellen)?

'Ik moet op korte termijn een goede inventarisatie en duidelijke beschrijving van de taaltaken op papier krijgen, zodat de leermeesters de deelnemers kunnen beoordelen.'

Jos Schuurman, taalcoach techniek, ROC Midden Nederland

Extra taalopdrachten toevoegen aan het curriculum

Het overzicht van relevante taaltaken vormt het uitgangspunt voor de taalontwikkeling in het lesprogramma. Elke taaltaak moet immers een aantal keren worden geoefend in de opleiding en/of aan de orde komen op de stage. Aan de hand van het overzicht taaltaken kan het team bepalen waar al voldoende met taal wordt geoefend en waar nog extra taalopdrachten aan het curriculum kunnen worden toegevoegd. Door per programmaonderdeel, kerntaak, module, project of cursus de taalopdrachten expliciet te maken, wordt het programma meer gericht op taalontwikkeling en taalstimulering van de deelnemers. Hier ligt een taak voor het hele team.

'Het belangrijkste onderdeel is momenteel het ontwikkelen en verzamelen van materiaal dat geschikt is om vanuit de werksituatie aan taal te doen. Omdat taal altijd een vrij geïsoleerd vak was en het lesgeven erin voorbehouden aan de docent Nederlands, was er geen tot weinig transfer van de kennis.'

Mireille Koorevaar, taalcoach techniek, Da Vinci College

Overleg met de docent Nederlands

In de Nederlandse les, zowel klassikaal als individueel of zelfstandig, wordt ook gewerkt aan beroepstaaltaken. Wanneer er een overzicht is van taaltaken in het programma kan de taaldocent in de Nederlandse les gemakkelijk aansluiten bij de rest van het programma. De taalopdrachten uit het vakgerichte programma kunnen worden voor- en nabesproken in de Nederlandse les. Hiervoor moet de docent Nederlands met de vakdocenten en praktijkbegeleiders kunnen overleggen en hun materialen (kunnen) inzien. Zorg dat hiervoor (zo vaak als nodig) een geschikt moment en passende locatie beschikbaar zijn.

Beroepstaalproducten verzamelen

Doel van het uitvoeren van taaltaken is deelnemers op het juiste niveau te leren functioneren in belangrijke taalsituaties. Wat ze gedaan hebben en hoe goed ze iets doen kan worden bijgehouden. Een groot aantal taalopdrachten leidt tot door de deelnemers geproduceerde beroepstaalproducten: brieven, verslagen, ingevulde formulieren, maar ook opnames van presentaties, klantgesprekken, werkoverleg of uitleg van werkzaamheden (in een proeve). Deze worden verzameld in alle programmaonderdelen en op de stage. Bedenk met het team een manier waarop deze producten systematisch verzameld kunnen worden, wie ze gaat beheren en hoe en waar ze worden opgeslagen. Dit kan digitaal of op papier, in een portfolio, in een leerlingkast of een databank.

STAP 7

Feedback en beoordeling van taalvaardigheid

Een deelnemer leert van zijn (taal)fouten, mits hij er op het juiste moment en de juiste manier op gewezen wordt. Het is aan het team om afspraken te maken over feedback op taal en het bijhouden van de vorderingen. Ook hier geldt weer: alle docenten zijn hiervoor verantwoordelijk, niet uitsluitend de taaldocenten. Hoe vergaand de feedback op taal is zal verschillen per opleiding, team of docent, afhankelijk van de beschikbare expertise, tijd en van de aard van de opleiding. Bij welzijn en economie zijn de docenten vaak meer op taal ingesteld dan bij techniek of horeca. Feit is dat alle docenten gerichte en adequate feedback kunnen (en willen) geven als ze een richtlijn met beoordelingscriteria krijgen.

Deelnemers moeten weten op welk moment en door wie op taalgebruik wordt gelet. Wanneer alle docenten regelmatig wijzen op taalfouten en verkeerd taalgebruik van de deelnemers corrigeren, worden deelnemers zich bewust van het belang van Nederlands, ook voor de andere vakken en de stage. Essentieel is dat feedback ook concrete adviezen voor verbetering of verwijzing naar ondersteuning of hulpmiddelen Nederlands inhoudt. Hier ligt een taak voor taal- en vakdocenten samen. De vakdocent signaleert een taalachterstand, de taaldocent onderzoekt wat de achterliggende oorzaak is en geeft aan wat de leerling nog zou moeten leren of oefenen.

'Om Nederlands op de kaart te zetten moet je uren Nederlands vrijmaken voor ondersteuning van de heel slechte deelnemers. Daarnaast moeten alle docenten globaal de grove fouten kunnen halen uit ingeleverde producten zoals lesvoorbereidingen. Het beoordelen van schriftelijke vaardigheden is lastig voor vakdocenten, omdat die vooral zijn gericht op de inhoud. Ik let alleen op storende fouten en heb geen tijd voor structurele problemen met het Nederlands. Dan moet ik doorverwijzen naar de docent Nederlands.'

Henk Jan Freriks, docent en teamleider, Sport en Bewegen, Graafschap College

Beoordelingsmomenten (formatief)

De taaldoelen worden direct afgeleid uit het overzicht taaltaken (zie stap 6). De lijst verzamelde taaltaken is het uitgangspunt om te bepalen wanneer welke taalkaak waar in de opleiding aan bod komt. Het is aan te raden om per programmaonderdeel, thema, project of prestatie vast te stellen welk product ook expliciet op taal beoordeeld wordt. Dat maakt het aantal beoordelingsmomenten overzichtelijk en behapbaar.

'Docenten zijn zich ervan bewust dat ook binnen hun lessen gerichte aandacht aan taal gependend moet worden om vooruitgang te boeken. Ze accepteren minder gemakkelijk slecht taalgebruik. Door hen manieren en instrumenten te bieden kunnen ze heel snel, zonder dat het hen meer tijd kost, aangeven wat verbeterd moet worden. Het moet natuurlijk niet zo zijn dat een docent al het werk van alle deelnemers gaat nakijken op taal. Je moet blijven zoeken naar manieren om de deelnemers zelf ook actief aan de gang te krijgen.'

Ap te Winkel, opleidingmanager Sport en Bewegen, Graafschap College

Het gebruiken van eenvoudige beoordelingsinstrumenten en beoordelingscriteria

Veel vakdocenten geven aan een rol te willen spelen bij de beoordeling van het Nederlands, maar daar wel concrete richtlijnen bij nodig te hebben. Er zijn eenvoudige feedbackformulieren beschikbaar of samen te stellen, waarmee de taal van de deelnemers globaal kan worden beoordeeld. Vakdocenten en praktijkbegeleiders screenen een geschreven of gesproken tekst dan als het ware op taalfouten of verkeerd taalgebruik. Het is aan de taaldocent om vervolgens te kijken wat het achterliggende probleem is en adviezen te geven.

Het taalgebruik van deelnemers

Veel deelnemers in het beroepsonderwijs zijn uit zichzelf niet heel erg geïnteresseerd in aandacht voor correct en foutloos taalgebruik. Ze zien niet direct de relatie tussen hun beheersing van het Nederlands en het kunnen volgen van de opleiding of het functioneren op de stage. Aan de andere kant ondervinden de deelnemers wel last van hun soms (te) lage taalniveau (een kleine woordenschat, laag leestempo, grammaticale fouten bijvoorbeeld) bij bijvoorbeeld het begrijpen van vakteksten, het praten over hun

vak en het schrijven van verslagen. Vaste beoordelingsmomenten en een zelfbeoordelingslijst om hun eigen taalvaardigheid te beoordelen zijn goede hulpmiddelen bij het vergroten van aandacht voor het eigen taalgebruik bij deelnemers.

Een passend vervolg op de feedback

Aangeven wat nog niet goed gaat en correctie van fouten alleen is niet voldoende voor verbetering van de taalvaardigheid. Bij goede feedback horen ook adviezen en tips voor het verbeteren en voorkomen van fouten. Voor de meeste deelnemers betekent dit vooral meer oefenen met taal. Dat wil zeggen: vaker schrijven, meer lezen en veel gesprekken voeren over je opleiding en vak, en aanwijzingen krijgen voor waar ze op moeten letten. Bij hardnekkige fouten of echte hiaten zal een taaldocent veel gerichter advies en instructie moeten geven. Verwijs deelnemers in dat geval naar ondersteunende taallessen, zelfstudieprogramma's en een remedial teacher om bijvoorbeeld te oefenen met zinsbouw, spelling, uitbreiding van de woordenschat of het structureren van een betoog.

'We letten nu ook op talige aspecten van stageopdrachten. Een onvoldoende voor taal is geen reden om de stageopdracht af te keuren, maar wel aanleiding voor een vervolgoopdracht.'

Henk Pouw, afdelingsmanager Economie, Regio College

Beoordeelde taalproducten in een dossier

Voor docenten en deelnemers is het van belang zicht te houden op resultaten, hiaten en vordering, ook wat betreft Nederlands. Een deelnemer die zwak schrijft zal veel moeten oefenen met schrijven en bepaalde regels moeten leren. Een deelnemer die moeite heeft met de vakteksten zal meer moeten oefenen met lezen en tekststructuren leren begrijpen. De door een vakdocent of taaldocent beoordeelde taalproducten en taalprestaties worden daartoe verzameld, samen met hun beoordelingen. Spreek af wie zorgt dat het dossier (digitaal of op papier) actueel en beschikbaar is voor alle docenten en voor de deelnemer zelf.

STAP 8

Examinering

Het meest wenselijk is het beoordelen van de taalvaardigheid Nederlands in het mbo in de praktijk en het beroep vanwege de validiteit en representativiteit en de terugslag op het onderwijs. Deelnemers gebruiken Nederlands op hun stage- of werkplek of in een praktijksimulatie en worden daar dan ook beoordeeld. Docenten en praktijkbegeleiders worden betrokken bij taalbeoordeling en letten daardoor ook meer op taalontwikkeling. Portfolio en taal in de proeve van bekwaamheid zijn goede voorbeelden van zulke beoordelingen.

Veel scholen zullen kiezen voor een methodemix van enerzijds een algemene – al dan niet landelijk gestandaardiseerde en ingekochte – taalvaardigheidstoets en anderzijds portfolio en/of integrale beoordeling van het Nederlands in een praktijksituatie. Hierbij spelen het kostenplaatje, de wettelijke eisen, de vereiste faciliteiten, maar vooral de deskundigheid van de docenten een doorslaggevende rol: Heeft een school voldoende deskundige taalassessoren in huis om het Nederlands (in de praktijk) te beoordelen? Er is veel in beweging en nog veel te doen rond de integrale examinering van het Nederlands. Wettelijk is vastgelegd dat voor de lage niveau opleidingen er voorlopig alleen sprake zal zijn van een vermelding van het behaalde niveau Nederlands op het diploma. Alleen voor de mbo-opleidingen gericht op doorstroom naar het hbo moeten drie van de vijf vaardigheden voldoende zijn.

'Binnenkort gaan wij samen met de brancheorganisatie in de proeve van bekwaamheid taal beoordelen. Maar hoe en wat weten wij nog niet. Nu worden wij als het ware het bos ingestuurd met een incomplete wandelkaart en niemand weet waar de uitgang is. Onderweg kom je hopelijk een gemotiveerde wandelaar of wijze bosuil tegen en dan ga je samen op zoek. De kans dat je een papieren tijger tegenkomt is ook levensgroot. Maar daar hoeft je niet bang voor te zijn, want die verdwijnt als vanzelf in de prullenbak.'
Jos Schuurman, taalcoach techniek, ROC Midden Nederland

Kennis van de OER

In de onderwijs- en examenregeling (OER) van elke opleiding staat beschreven hoe deelnemers geëxamineerd moeten worden. De diploma-eisen, de voorwaarden voor het behalen van het examen worden hier genoemd en zouden bij alle teamleden bekend moeten zijn. Niet alle examenregelingen zijn even expliciet over de positie van het Nederlands. In dat geval wordt meer ruimte geboden voor eigen interpretatie en invulling door het opleidingsteam. Zorg dat u de kernpunten van de OER met betrekking tot de eindbeoordeling van het Nederlands goed in het vizier heeft.

'Je kunt best een hoog niveau van een deelnemer vragen, maar dan wel losgekoppeld van de beroepskwalificatie. Een hele goede lasser die niet niveau B2 haalt moet toch een diploma kunnen krijgen. We lopen het risico dat docenten teleurgesteld raken als 25 procent van de deelnemers die het taalniveau niet halen, geen volwaardig diploma krijgt. Dan gaat het om deelnemers die wel deskundig zijn in hun vakgebied.'

Dik Folmer, coördinator talen, Zorg en Welzijn, Rijn IJssel

Beoordelingsmomenten

Integrale beoordeling van het Nederlands houdt in dat taal in de praktijk en samen met de beroepscompetenties beoordeeld wordt. Dit betekent dat elke docent en begeleider er mee te maken heeft, hetzij bij het uitlokken van taal (door een extra spreek- of schrijfpoddracht te geven), hetzij door samen te werken met een beoordelaar Nederlands. Om een betrouwbaar en representatief beeld van de beroepsgerichte taalvaardigheid te krijgen wordt de deelnemer op meerdere momenten (minimaal vier per jaar) en in veel verschillende situaties (opleiding en stage) door meerdere beoordelaars beoordeeld. U kunt samen met vakdocent, praktijkbegeleider en taaldocent bepalen welke beoordelingsmomenten bijdragen opleveren voor taal in het examendossier.

Beoordeling van taalvaardigheid in de praktijk

Om een betrouwbaar beeld te krijgen, kan de beroepsgerichte spreek- en schrijfvaardigheid meerdere keren in de praktijk beoordeeld worden. Productieve taalvaardigheid kan heel goed naast de kennis, houding en gedrag beoordeeld worden door in een

proeve van bekwaamheid expliciete spreek- en schrijftaken op te nemen. Dit betekent dat de examinator of assessor zicht moet hebben op het vereiste niveau en de beoordelingscriteria. Dit houdt in alle gevallen in dat er een taalexpert, bijvoorbeeld een taaldocent met kennis van het Raamwerk Nederlands, betrokken moet zijn bij de beoordeling. In de praktijk of bij een proeve die een langere periode bestrijkt, is dat niet altijd praktisch te organiseren. Dan kan een beeld- of bandopname van de deelnemer tijdens het uitvoeren van een spreekopdracht uitkomst bieden.

Betrokkenheid bij het examenmodel

De school zal beoordelingsmomenten en -manieren kiezen die het meeste rendement opleveren en zo min mogelijk extra tijd en moeite kosten. De ene situatie leent zich beter voor het organiseren van het uitlokken en beoordelen van Nederlands dan de andere. Binnen de kaders die het OER biedt, kan het team zijn eigen examenmodel bedenken. Zorg dat u niet geconfronteerd wordt met voor u of voor de deelnemer onverwachte en daardoor ongewenste situaties. Houd uzelf op de hoogte en draag als dat mogelijk is bij aan de discussie hierover, ook als u daar geen formele taak in heeft.

'We hebben proeven van bekwaamheid die alleen maar op taal gericht zijn, waarbij je een tekst moet lezen, een gesprek voeren of een verslag schrijven. De vraag is hoe taal gewogen wordt. In de praktijk zie je dat docenten wat taal betreft soms de lat wat lager willen leggen, omdat ze de leerling anders niet kunnen laten slagen. Dat is voor docent en deelnemer teleurstellend. Docenten moeten wat taal betreft dezelfde criteria hanteren en geholpen worden met het vinden van een eenduidige aanpak van wat voldoende is en wat onvoldoende. Er is scholing nodig voor docenten hoe ze kunnen beoordelen zonder dat hun eigen hebben en houwen een rol speelt. Ze moeten getraind worden in objectief kijken en goed scoremateriaal aangeleverd krijgen.'

Henk Pouw, afdelingsmanager Economie, Regio College

Beoordelingsinstrumenten en beoordelingscriteria

Ook hier is het weer afhankelijk van het examenmodel dat de school en opleiding hanteren wat voor rol elk teamlid krijgt bij de beoordeling van het

Nederlands. Wanneer alle deelnemers op lees- en luisterteksten – met meerkeuzevragen –, en ook in de praktijk – aan de hand van spreek- en schrijfproducten – beoordeeld worden, moeten er veel beroepstaalproducten en toetsen nagekeken worden. Zeker wanneer er sprake is van meerdere momenten, meerdere situaties en meerdere beoordelaars. Dit levert werk op dat niet alleen op de schouders van docenten Nederlands terecht kan komen. Maak tijd en mankracht vrij om deze beoordelingen uit te voeren en werk als team samen. Meerkeuze en gesloten vragen kunnen door iedereen nagekeken worden. En er zijn veel niet-taaldocenten die met behulp van een duidelijke lijst met beoordelingscriteria een heel eind komen. Bespreek onderling hoe het team de taken kan verdelen.

Eisen aan een toetsinstrumentarium

Wat bepaalt uiteindelijk de toetsvorm? Leidend zijn het kwalificatieprofiel met competentie-omschrijving, de beroepstaken uit het kwalificatiedossier en het brondocument Leren Loopbaan & Burgerschap. Er zal een beslissing genomen moeten worden die samenhangt met de beschikbare financiën, organisatorische en logistieke uitvoeringsvoorwaarden en de standaarden voor examinering van de Inspectie van het Onderwijs. De Inspectie kijkt vooral naar de verantwoording van de toetstechnische aspecten als validiteit (niveau en cesuur) en betrouwbaarheid (afnamecondities). U zal zich moeten afvragen:

- Is de toets valide, c.q. meet de toets wat ik beoog te meten?
- Is het resultaat betrouwbaar en niet afhankelijk van moment en beoordelaar?
- Is de toets transparant, c.q. is voor alle betrokkenen duidelijk wat gemeten wordt? Is het resultaat daadwerkelijk toe te schrijven aan de kandidaat (authentiek)?
- Wat is het effect op het onderwijs (terugslag-effect)?

'We gaan voor een examenmix van kennis, vaardigheden en gedrag. Sommige onderdelen zijn apart te toetsen door middel van een dictee of taaltoets. Daarnaast beoordelen we de gespreksvoering. De scores tel je op en dan moet je een cesuur zien te bepalen.'

Henk Pouw

Spanningsveld betrouwbaarheid en validiteit en kosten

Beoordeling van taal in de praktijk, tijdens de uit te voeren werkzaamheden, door werkplekbegeleiders in het bedrijf of in een praktijksimulatie levert de meest valide gegevens op over beroepsgerichte taalprestaties. De praktijkmeting is echter alleen betrouwbaar wanneer de beoordeling wordt uitgevoerd door meerdere getrainde beoordelaars. Dit dient te gebeuren aan de hand van ondubbelzinnige beoordelingscriteria, terwijl de setting constant wordt gehouden. Dit laatste betekent dat de praktijksimulatie of -situatie gecontroleerd wordt en deelnemers niet in heel verschillende situaties op dezelfde onderdelen beoordeeld worden. Een taaltoets waarbij iedere leerling dezelfde meerkeuzevragen over dezelfde tekst beantwoordt onder dezelfde afnamecondities is altijd betrouwbaarder, maar dan is de relatie met het taalniveau in de beroepspraktijk weer ver te zoeken. Vandaar dat meestal gekozen wordt voor een mix van verschillende beoordelingsvormen.

Taalportfolio als examendossier

Een andere mogelijkheid is op meerdere momenten gedurende de opleiding taal in de praktijksituaties te beoordelen en de resultaten te verzamelen. Zo wordt een examendossier opgebouwd. Voordeel hiervan is dat er een evenwichtiger en betrouwbaarder beeld ontstaat vanwege de meerdere meetmomenten en beoordelaars. Ook kosten en inspanningen kunnen over een langere periode enigszins gespreid worden. Door toetsuitslagen toe te voegen en een gesprek te voeren over het examendossier nemen ook betrouwbaarheid en authenticiteit toe.

Samenwerking taalassessor en examiner beroepscompetenties

De komende jaren nemen integrale taalontwikkeling en beoordeling in de beroepspraktijk toe, omdat steeds meer scholen inzien dat dit de beste kansen biedt voor de deelnemers in het competentiegericht onderwijs. Dat betekent dat ook de assessoren voor beoordeling van de beroepscompetenties steeds vaker zullen samenwerken met taalassessoren. U kunt uitzoeken of deze functies kunnen rouleren in het team, zodat iedere docent op de hoogte is van eisen en criteria en weet waar hij de deelnemers naar toe moet brengen. U kunt afspreken hoe de taalassessor en examiner van de beroepscompetenties samenwerken en dit laten vastleggen in een protocol.

STAP 9

Toegankelijkheid lesmaterialen

Veel deelnemers hebben moeite met de vakboeken en de vaktaal van de opleiding. Deelnemers geven dit desgevraagd zelf aan en het wordt door veel docenten hartgrondig beaamd. Deelnemers zijn vaak slecht gemotiveerd om te lezen, begrijpen lang niet alles wat ze lezen en hebben moeite met vaktermen en vakterminologie. Deelnemers luisteren niet goed naar de uitleg of instructie, geven geen blijk van begrip, onthouden weinig en voeren regelmatig een opdracht niet of verkeerd uit. Docenten moeten instructies en lesstof vaak meerdere malen uitleggen en voorkauwen. Dit kost enorm veel tijd en levert veel irritatie op.

Er zijn diverse verklaringen voor het slechte tekstbegrip van de deelnemers. Vaktaal en vakterminologie zijn nu eenmaal niet eenvoudig te begrijpen voor deelnemers die nog niet ingewijd zijn in het vak. Het gaat vaak om vakwoorden en begrippen die ze nog niet eerder hebben gehoord of beroepshandelingen die ze nog nooit hebben uitgevoerd. Daarbij komt dat de algemene woordenschat van veel deelnemers, met name die met een anderstalige achtergrond, niet voldoende is om de uitleg in een keer te begrijpen. Het is dus zaak om als team te onderzoeken of de wijze waarop de vaktheorie en de instructies worden overgebracht wel is afgestemd op het kennis- en taalniveau van de deelnemers.

De mate van begrip van vakteksten

De meest eenvoudige manier om te onderzoeken of de vakteksten begrepen worden, is de deelnemers te bevragen. Bespreek met een groep deelnemers de verschillende teksten die zij voor hun opleiding moeten lezen. Vraag welke ze het makkelijkst of moeilijkst vinden en bespreek waarom. Hiermee wordt een schat aan informatie verzameld, die aanknopingspunten biedt om teksten en opdrachten te herschrijven, te vervangen of op een andere manier aan te bieden. Daarnaast kunnen samenvattings- of navertelopdrachten directe informatie opleveren voor docenten die willen weten of de stof begrepen wordt.

Het niveau van de opleidingsteksten

Het is mogelijk om op basis van de niveaubeschrijvingen uit het Europees raamwerk of het Raamwerk Nederlands teksten te beoordelen. Aan de hand van tekstkenmerken als zinslengte, informatiedichtheid, woordgebruik en zinsbouw kan aan een tekst een bepaald niveau worden toegekend. Op die manier kan gekeken worden of het niveau van de teksten het niveau van de deelnemers niet (teveel) overstijgt. Een beetje is goed, daar leren ze juist weer van. Zo'n match tussen tekst en deelnemer is uiteraard nooit helemaal waterdicht, omdat de bekendheid met het onderwerp in grote mate de toegankelijkheid van een tekst bepaalt en er grote verschillen tussen de deelnemers zijn.

Analyse lesmaterialen op moeilijkheidsgraad

Nadere analyse van een tekst geeft inzicht in wat een geschreven of gesproken tekst moeilijk maakt. Door een beoordeling van de tekst op talige aspecten wordt duidelijk of de moeilijkheidsgraad van de tekst wordt bepaald door de inhoud (lastige materie) of de presentatie (tekstkenmerken). Het is hoe dan ook handig om een checklist taalgebruik te hanteren bij het selecteren of schrijven van nieuwe vakteksten en het kiezen of opstellen van toetsen. De checklist bevat aanwijzingen voor informatiedichtheid, woordgebruik, zinsconstructies, tekstopbouw, mate van abstractie enzovoorts.

'Bij taalbeleid moet iedereen een rol spelen. Het heeft organisatorische en inhoudelijke consequenties. Niemand is gevrijwaard. Elke docent moet zich afvragen: "Snappen ze onze teksten, is de taal in de toetsen goed?"'

Henk Pouw, afdelingsmanager Economie, Regio College

Didactische aanwijzingen

Soms zijn de vakteksten en lesstof gewoon een gegeven. Docenten moeten een bepaald boek doorwerken of krijgen opdrachten en modules aangeleverd. Er is wel een aantal algemene richtlijnen voor goed introduceren van nieuwe informatie en voor het aanbieden van lesstof:

- Activeer voorkennis. Bespreek vooraf kernwoorden, sluit aan op kennis en ervaringen van de deelnemers.

- Breng voorkennis aan met behulp van voorbeelden, foto's, uitleg van kernbegrippen.
- Gebruik zoveel mogelijk praktijkvoorbeelden, illustraties en beelden. Leg theorie uit in de praktijklokalen.
- Orden en presenteer informatie van concreet naar algemeen en abstract.
- Geef eerst een mondelinge toelichting, laat daarna pas lezen.
- Geef concrete lees- en luisterdoelen, bespreek wat men met de informatie moet kunnen (herhalen, samenvatten, iets opzoeken).
- Zorg voor een heldere structuur en geef aan wanneer u een nieuw onderwerp aansnijdt.

Als deze didactische principes bij alle teamleden bekend zijn en worden toegepast, worden opleidingsteksten voor deelnemers toegankelijker.

'Hoewel de uitgangspunten en eisen vanuit OCV nog niet helemaal duidelijk zijn, moeten teams met de branches uitzoeken wat ze aan taal moeten bieden. Wij steken altijd in vanuit de praktijk of de simulatie. Wat heeft de deelnemer nodig om het werk te kunnen doen? Vanuit die systematiek bouwen we het onderwijs op, niet al te theoretisch.'
Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

Feedback van collegadocenten of (taal) coach

Docenten zijn koning in eigen klas en in het onderwijs werkte iedereen tot voor kort vooral op zijn eigen eiland. Met de invoering van competentiegericht leren zijn docenten veel vaker samen in een (praktijk)ruimte om deelnemers te ondersteunen. Maak hiervan gebruik om elkaar feedback te geven op begrijpelijkheid en (taal)didactiek. Er zijn docenten die graag advies van anderen krijgen over hun werkwijze, voor de meeste docenten is dit echter niet altijd even gemakkelijk. Spreek vooraf een aandachtspunt af waarop de feedback zich zal richten. Wees open naar collega's en draag bij aan een omgeving waarbij ook docenten van elkaar kunnen leren. Is de sfeer in een team niet 'veilig' genoeg om elkaar op didactiek aan te spreken, vraag dan om deskundige begeleiding. Verbeter de onderwijsomgeving en je eigen lessen met behulp van een (taal) coach die aan de hand van vaste criteria je lessen bezoekt en je werkwijze observeert.

'In de teams zijn taaldocenten nodig met verstand van zaken die in staat zijn om hun collega's te vertellen hoe zij aan taalontwikkeling bij deelnemers kunnen werken.'

Marijke van Huijstee, senior beleidsmedewerker MBO Talen, Rijn IJssel

Van praktijk naar theorie

Voor nagenoeg alle deelnemers in het beroepsonderwijs geldt dat zij gemotiveerder zijn om teksten te lezen en te luisteren naar uitleg wanneer er een duidelijke link is met de praktijk. Nieuwe begrippen, vaktermen, achtergrondinformatie en basiskennis worden daarnaast ook veel sneller duidelijk wanneer deze in de beroepspraktijk al aan de orde zijn geweest. Het gaat hier om een wisselwerking tussen theoretische kennis en het uitvoeren van beroepshandelingen. Dit is niet altijd één op één te organiseren, maar als team is het wel mogelijk om een programma en rooster te maken waarbij praktijk en theorie elkaar afwisselen en waarbij dezelfde onderwerpen en thema's aan bod komen. Bespreek als team voor elk semester hoe het programma eruit gaat zien en overleg of afstemming nodig is tussen de theoretische en praktische onderdelen.

'Ik zie bij docenten dat ze afhoudend zijn: "van taal weet ik niks". Dit is angst die je kunt wegnemen door in hun vaklessen concrete tips, adviezen en vooral concrete aanwijzingen te geven. Ik zei altijd: "het gaat niet om de d's en t's, maar om de deelnemers heel veel taal te laten gebruiken." Techniekdeelnemers en techniekdocenten zijn soms allebei onzeker over hun Nederlands.'

Renee ten Holder, projectcoördinator taalcoaches techniek, ROC Midden Nederland

Leerbehoeften docenten taalvaardigheid Nederlands

Er zijn docenten die – terecht of onterecht – onzeker zijn over hun eigen taalvaardigheid en kennis van het Nederlands. Dit kan gaan om kennis van actuele vaktermen die op de werkvloer gebruikt worden, de terminologie van een nieuw onderwijsmodel of basiskennis van spelling, grammatica en zinsbouw. Dit kan heel gevoelig liggen uiteraard en hier moet zorgvuldig mee worden omgegaan. Binnen het team moet wel duidelijk zijn dat de docent dient als rol-

model voor de deelnemers. Niet alleen in het aanbod van correct en gevarieerd taalgebruik, maar ook voor het geven van feedback zijn taalvaardige docenten onmisbaar. Voor docenten die twijfelen over hun taalvaardigheid Nederlands kan passende, individuele of gezamenlijke scholing Nederlands opgezet worden.

STAP 10

Taalontwikkeling op school en tijdens de stage

Nederlands is de instructietaal; de deelnemers zijn de hele dag omgeven door Nederlands sprekende docenten, praktijkbegeleiders, medeleerlingen en collega's. De lesstof, boeken, teksten, opdrachten, toetsen en beoordelingen worden nagenoeg overal in het Nederlands gegeven. Dit biedt uitgelezen mogelijkheden om de taalontwikkeling een grote vlucht te laten nemen. Dat moet ook; enerzijds omdat er sprake is van achterstanden en hogere uitstroomseisen. Anderzijds moeten de deelnemers de taal van hun vak gaan leren: nieuwe woorden en uitdrukkingen leren gebruiken, gesprekken met klanten en collega's voeren, werkorders invullen, overdrachten schrijven en verslagen maken.

Voorwaarde voor taalontwikkeling is dat het onderwijs interessante, relevante en begrijpelijke taal aanbiedt, de deelnemers veel gelegenheid hebben zelf met de taal te oefenen en ze op de juiste momenten feedback krijgen en gecorrigeerd worden. Ook hier ligt een taak en verantwoordelijkheid bij alle teamleden. Op teamniveau zullen taken en rollen verdeeld worden naar kennis en mogelijkheden.

Expliciete aandacht voor woordenschat in alle lessen

Taal leren bestaat voor een groot deel uit het leren van woorden. Woorden met hun vele betekenissen, woorden in de context van het beroep, woorden en hun schrijfwijze en uitspraak. Vakdocenten blijken dan ook veel tijd te besteden aan de uitleg van woorden. Te veel tijd, vindt men vaak, met te weinig effect. Woorden en hun betekenis lijken vaak niet

te blijven hangen. Ze worden uitentreuren verkeerd gebruikt, uitgesproken of geschreven. Bedenk daarom als team gezamenlijk een systematische, efficiënte en effectieve aanpak van woordenschatuitbreiding waarin de volgende stappen zijn opgenomen:

- Selectie van de kernwoorden, het bepalen van de doellijst
- Voorkennis oproepen, verwante woorden inventariseren
- Uitleg van betekenis, definities en voorbeeldzinnen geven
- Herhaling en oefening van de woorden van de doellijst
- Controle van de behandelde woorden en begrippen

Mondelinge interactie en uitwisseling

Docenten klagen soms dat deelnemers te weinig zeggen als het moet en teveel wanneer het niet nodig is. Ze leren (meer en beter) spreken wanneer ze zo vaak en zo veel mogelijk uitgenodigd worden naar aanleiding van hun vak een gesprek te voeren. Dat hoeven geen lange monologen te zijn: iets samenvatten of in eigen woorden herhalen, een korte beschrijving geven van wat ze gedaan hebben is al voldoende. Deze taalactiviteiten hoeven ook niet allemaal op de docent gericht te zijn. Het moet een gewoonte worden dat ze met medeleerlingen, klanten en collega's gericht over hun vak communiceren.

Bespreek met uw collega's welke taalactiverende werkvormen passen bij de lesstof en manier van lesgeven.

'Onze deelnemers zijn geen verbalisten, zeker niet op papier, maar motorische talenten. We moeten ze wel blijven dwingen hun ervaringen en ideeën over bewegen onder woorden te brengen. Dat is het allerbelangrijkst. Als je onder woorden kunt brengen wat je vindt, heb je ook een referentiekader om naar anderen te kijken.'

Frans Jansen, praktijkdocent Sport en Beweging, CIOS, Haarlem

Schrijftaken

Schrijven doen niet alle deelnemers uit zichzelf, hetzij privé op msn of hun mobieltje. Ook dit verbetert alleen wanneer ze veel schrijven. Het gaat erom regelmatig een korte notitie te maken, iets samen te vatten of in eigen woorden op te schrijven of een afspraak of plan op papier zetten. Het is uiteraard

raadzaam om dit in de klasse-situatie, met name in het begin, te structureren door korte maar duidelijke schrijf- en spreekopdrachten te geven. Schrijfkaders en voorbeeldzinnnetjes zijn een goed hulpmiddel. Soms kan worden volstaan met een notitieblok, dat regelmatig door de docent bekeken wordt.

Extra spreek- en schrijfpdrachten in de theorieles, de praktijkles en op stage.

Naast de meer informele stimulans meer en vaker te spreken en te schrijven over je vak, kunnen extra lees-, luister-, spreek- en schrijfpdrachten opgenomen worden in de lesmaterialen en stageopdrachten. De lijst met taaltaken, opgesteld naar aanleiding van de kerntaken uit het kwalificatiedossier en aangevuld door praktijk- en werkplekbegeleiders, biedt hiervoor een goede kapstok. Door met elkaar een brainstorm te organiseren naar aanleiding van de lijst, kunnen alle teamleden meer expliciete taalopdrachten toevoegen aan hun lesprogramma en stageboek. Dat een vaktekst veel beter wordt doorgelezen wanneer er een schrijftaak aan gekoppeld is, is bekend. Gerichte spreekopdrachten stimuleren de communicatie over het werk. Het mes snijdt aan twee kanten: deelnemers zijn actief met taal en met hun vak bezig. Extra opdrachten invoegen en laten uitvoeren kost extra tijd. Het voornaamste is dat ze tot extra begrip en kennis van de stof en een actieve leerhouding leiden, waarmee uiteindelijk weer een enorme tijdswinst wordt geboekt.

Effectieve feedback op het Nederlands van de deelnemers

Deelnemers die meer gaan spreken en schrijven hebben behoefte aan feedback op de inhoud en ook op hun taalgebruik. Ook dit is een essentieel onderdeel van het leerproces. Feedback kan door iedere docent die het Nederlands en zijn vak beheerst gegeven worden. Ook bij feedback op taal gelden de volgende 'gouden' regels:

- Geef eerst positieve feedback, beloon de inspanning (hoe slecht het resultaat ook)
- Vraag om verduidelijking, controleer of wat gezegd of geschreven is ook zo bedoeld is
- Wees selectief en zorgvuldig in de feedback, geef niet voortdurend en overal commentaar op
- Geef op een paar punten aan waar het beter kan, wijs op fouten en corrigeer het taalgebruik waar nodig
- Bespreek hoe de fout voortaan voorkomen kan worden of verwijst naar de taaldocent die extra oefeningen kan geven

- Geef de deelnemers een kans en de gelegenheid zichzelf of hun tekst te verbeteren
- Geef nooit feedback zonder vervolgens hulp(middelen) te bieden

Een eenvoudig correctiesysteem voor schrijf- en spreekproducten

Er zijn diverse eenvoudige instrumenten in omloop waarmee ook niet-taaldocenten mondelinge en schriftelijke prestaties en producten kunnen beoordelen. Met deze instrumenten wordt gekeken naar opbouw, samenhang, woordgebruik en woordkeus, zinsbouw, uitspraak, spelling, grammaticale correctheid en vloeiendheid. Stel een beoordelingsmodel samen en zorg dat de deelnemers ook een versie krijgen van uw beoordelingsmodel. Op die manier weten zij waar op gelet wordt en kunnen zij zichzelf ook corrigeren.

STAP 11

Taalonderwijs Nederlands

Het vak Nederlands staat in veel beroepsopleidingen weer op het rooster. Reden is dat scholen weer aan de basisvaardigheden willen werken, achterstanden willen wegwerken en de doorstroom verbeteren. De expertise van een docent Nederlands is hierbij onmisbaar en moet weer zichtbaar worden voor vakcollega's en de deelnemers. Wat er in de taallessen aan de orde komt is volledig afhankelijk van de aard en inhoud van de betreffende opleiding.

Taallessen Nederlands in het beroeps onderwijs staan in de eerste plaats ten dienste van begrip van de vakinhoud en het uitvoeren van het beroep. Het gaat om regelsystemen van zinsbouw en vervoeging, van spelling en tekstopbouw, van uitspraak en melodie, maar ook om de taalfuncties – wat is wanneer passend en wat niet? Die kennis én de beheersing van de regels en de systematiek is nodig als ondersteuning bij de vele taalactiviteiten in het vak. Deze vorm van functioneel taalonderwijs sluit goed aan bij het model van competentiegericht leren, waarbij basiskennis en vaardigheden integraal en naar behoefte worden aangeboden.

'Mijn voornaamste doel is om te zorgen dat het Nederlands voor deelnemers geen belemmering is om de opleiding te kunnen volgen en een diploma te halen. Nederlands zoals het nu gegeven wordt, zou veel beter geïntegreerd en betekenisvoller kunnen worden door meer samenhang met de vakinhoud te realiseren. Ik hoop het bewustzijn bij zowel docenten als deelnemers op gang te brengen.'

Harald van Noordt, taalcoach CIOS, Nova College

Inhoudelijke afstemming en integratie

De toepassing van de regels van het Nederlands vindt plaats in de vakopdrachten en projecten. Het (meer of minder correcte) gebruik van de regels wordt daarin met behulp van eenvoudige scorelijsten beoordeeld. Deze wisselwerking is cruciaal, alleen al omdat er veel te weinig tijd is in de Nederlandse les om juist taalgebruik en toepassing van de regels te oefenen. Alle docenten uit het team zouden betrokken moeten worden bij het overleg over afstemming van de inhoud van het beroepsgerichte programma, de praktijk- en theorielessen en de lessen Nederlands.

Beroepsondersteunende en vakgerichte opdrachten

Als in alle vakken en in de praktijk taalgebruik gestimuleerd wordt door middel van expliciete lees-, gespreks-, en schrijfoopdrachten levert dit producten op die op taalvaardigheid beoordeeld kunnen worden. Het betreft vaak geschreven teksten, maar ook gesprekken kunnen bijvoorbeeld worden opgenomen. De Nederlandse les is de plek bij uitstek om deze producten vooraf te oefenen en te beoordelen. Voor de taaldocent wordt onmiddellijk duidelijk waar de basiskennis ontbreekt en hij kan zijn lessen hierop afstemmen. Voor deelnemers moet het vanzelfsprekend zijn dat zij onderliggende taalregels van uitspraak, spelling, zinsbouw ook buiten de les moeten toepassen en dat zij er op kunnen worden afgerekend.

Taaltaken in het portfolio

Een functionele inrichting van de Nederlandse lessen maakt het eenvoudig en zinnig om met een taalportfolio te werken. Ook hier is de lijst met voor de opleiding relevante taaltaken het uitgangspunt. Deze lijst is als het ware de inhoudsopgave van het portfolio en basis voor de inhoud van de taallessen. Teamleden bepalen samen aan welke taken gewerkt moet

worden en in welke volgorde. Dit hangt uiteraard samen met het lesprogramma en de mogelijkheden op de stage. Spreek af wie in het team de portfolio's controleert en beheert.

Taaltaken uit LL&B

Nederlandse taallessen kunnen tevens gekoppeld worden aan de kerntaken van Leren Loopbaan & Burgerschap (LL&B). De kerntaken benoemd in het kader van Leren Loopbaan en Burgerschap bieden immers mogelijkheden om taalonderwijs op te zetten. Ook bij elke kerntaak van LL&B zijn voor de vijf vaardigheden diverse taaltaken te bedenken. Deze taaltaken kunnen gericht zijn op het luisteren naar informatie, het voeren van gesprekken, het lezen van teksten en het al schrijvend verwerken van informatie. Als het goed is zijn de LL&B-taaltaken onderdeel van het taaltakenoverzicht uit het kwalificatiedossier. Taaldocenten zullen vervolgens ook voorbereidende oefeningen op LL&B taaltaken kunnen opnemen in hun programma.

'Helaas overleggen we te weinig. Heeft de één tijd, dan ben ik zelf op weg naar de les; heb ik tijd, dan staat de ander voor de klas. Sowieso is het bijna onmogelijk om met het hele team tegelijk te overleggen, wat op zich jammer is, want ik ben erg vóór de brainstorm.'

Chantal van de Berge, docent Rijn IJssel

Ondersteunende taalleerlijn

De Nederlandse lessen zijn voorbereidend op de uitoefening van beroepstaken en ondersteunend bij de andere vakken. Met deelnemers wordt gewerkt aan die basiskennis en -vaardigheden die ze nodig hebben om de taaltaken op het vereiste niveau uit te voeren. Dit betekent dat die taaltaken bekend moeten zijn. Neem daarom het taaltakenoverzicht en het lesprogramma als uitgangspunt en bepaal gezamenlijk waar in welke week aan gewerkt wordt. Voor de taaldocent is het vervolgens relatief eenvoudig om de bijpassende les- en oefenmaterialen uit bestaande lesmethodes en programma's Nederlands te selecteren, te ordenen en in een ondersteunende functionele leerlijn uit te zetten.

Het aanbod van belangrijke woorden

In alle lessen wordt impliciet en expliciet aandacht besteed aan het leren van woorden, vaktermen en schooltaalwoorden. Wanneer de docent Nederlands

beschikt over een lijst met kernwoorden behorend bij een project, thema of prestatie, kan hij daar mee aan de slag. Vakdocenten buigen zich met name over de selectie van belangrijke woorden, de wijze waarop ze aangeboden en uitgelegd worden. De docent Nederlands controleert vervolgens het begrip, herhaalt en laat de deelnemers oefenen met de woorden. Spreek af wie welke woorden aanbiedt, uitlegt, herhaalt en oefent. In sommige gevallen zal de vakdocent zich vooral op de vaktermen richten en de taaldocent op algemene beroepstaalwoorden en schooltaalwoorden.

Woordenschrift

Deelnemers zullen op de een of andere manier de nieuw geleerde woorden en hun betekenis moeten noteren. Een beproefd instrument is het woordenschrift, waarin alle woorden die ze moeilijk vinden of slecht kunnen onthouden worden genoteerd. Een woordenschrift is iets dat door het hele team serieus ingezet moet worden wil het effect hebben. Vakdocenten en praktijkbegeleiders geven aan welke woorden er absoluut in zouden moeten komen. Deelnemers schrijven in hun woordenschrift de betekenissen, voorbeeldzinnen, verwante woorden, tegenstellingen en synoniemen. De docent Nederlands besteedt in elke les even tijd aan het woordenschrift. Hij controleert of de deelnemers er actief aan werken, of de informatie correct is en volledig. U kunt samen met uw teamgenoten bepalen of en hoe er met een woordenschrift gewerkt gaat worden.

'De docent Nederlands is ondergeschikt aan het team. Het team legt taalvragen neer en geeft aan waaraan gewerkt moet worden met de deelnemers. Het succes ligt in het integratieve, waarbij de Nederlandse les aansluit op de opdrachten waar ze in de praktijk mee bezig zijn. Als deelnemers een presentatie voor ouders moeten geven, dan willen ze wel 4 of 5 uur Nederlands.'

Dik Folmer, coördinator talen, Zorg en Welzijn, Rijn IJssel

Oefening en herhaling

Het hele team besteedt als het goed is aandacht aan woorden. Zowel in de functionele taallessen als in de andere lessen wordt geoefend met de geleerde woorden. In de beroepsgerichte vakken zijn vele vormen van herhaling en oefening mogelijk met het accent op de juiste betekenis van de woorden. In de Neder-

landse les komen ook uitspraak, spelling, verbuiging en juist gebruik aan de orde. Voor deelnemers is een op handen zijnde woordenschattoets een goede stok achter de deur om hun woordenschatuitbreiding ook serieus aan te pakken. Bedenk als team gezamenlijk manieren van herhalen, oefenen en toetsen die passen in de vaklessen en Nederlandse lessen.

STAP 12

Ondersteunend Nederlands

Het gros van de deelnemers is in staat het ver-eerste niveau Nederlands te behalen wanneer er, naast een of twee uur Nederlands in de week, in de vaklessen en de praktijk structurele aandacht is voor taal. Voorwaarde is wel dat de taalniveau-eisen en de uit te voeren taaltaken duidelijk zijn, dat alle docenten deelnemers stimuleren veel te lezen, spreken en schrijven en er aandacht is voor de structuur en regels van vakgesprekken en vakteksten. Een deel van de deelnemers zal toch, al dan niet tijdelijk, meer aandacht nodig hebben vanwege individuele taaltekorten. Het is zaak om deze deelnemers er tijdig uit te pikken. Dit kan tijdens de intake(toets), maar ook op een later tijdstip als hiaten pas tijdens het lopende het traject aan het licht komen of tegen de verwachting in hardnekkig blijken. Hier heeft het gehele team een verantwoordelijkheid.

Cruciaal is dat er in de opleiding plaats en begeleiding is voor individuele oefening en het wegwerken van persoonlijke tekorten zoals spelling, uitspraak, grammatica of een te geringe woordenschat. Hiervoor is een remedial (taal-)teacher nodig die direct beschikbaar is. Scholen kunnen op dit terrein gebruikmaken van computerprogramma's, mits er een deskundige taaldocent is die bepaalt welke programma's geschikt zijn voor welke leerling. Van belang is de overdracht van team naar taalondersteuner en de permanente uitwisseling van informatie over de deelnemer, zodat deze niet tussen de wal en het schip valt.

'Alle BBL-teams hebben een taaldocent of taalcoach toegewezen gekregen die een nulmeting houdt en een plan van aanpak voor de cursisten kan maken. Sommige kunnen in groepjes les krijgen, sommigen individueel. De taaldocent bewaakt de voortgang.'
Renee ten Holder, projectcoördinator taalcoaches techniek, ROC Midden Nederland

Signalering van taalproblemen

Zodra de opvang en ondersteuning voor deelnemers met individuele taalachterstanden georganiseerd is, zal het team hiervan op de hoogte gesteld moeten worden. Alleen wanneer docenten en begeleiders weten wat de functie en mogelijkheden zijn van de ondersteunende taallessen, zullen zij effectief doorverwijzen. Bepaal op welke manier en door wie de taalzwakke deelnemers er uitgepikt worden. Van belang is dat er een eenduidige verwijstructuur is, zodat informatie niet gaat 'rondzingen' in het team en niet opgepakt wordt. Zorg dat de leerling zo snel mogelijk weet bij wie hij zich moet melden voor ondersteuning of extra lessen Nederlands.

Na de intake-toets

Veel docenten vertrouwen op de gegevens van een taaltoets die bij de intake is afgenomen. Een hoge score voorspelt een aanvaardbaar taalniveau. Toch kan het zijn dat bepaalde taaltekorten pas later, bij het volgen van de opleiding en het uitvoeren van praktijkopdrachten, zichtbaar worden. Sommige deelnemers krijgen pas problemen wanneer zij taal gebruiken in de beroepscontext, nieuwe vaktermen leren, opleidingsteksten lezen of gesprekken met klanten (moeten gaan) voeren. Een lage score op een intake-toets is uiteraard wel een indicatie dat er iets aan schort. Maar dat kan ook te maken hebben met zenuwen, gebrek aan toetsvaardigheid of onbekendheid met de onderwerpen waar de toetsvragen over gingen. U kunt als team bespreken op welke manier gegevens van de intake-toets aangevuld kunnen worden met resultaten uit de dagelijkse praktijk binnen de opleiding. U kunt per deelnemer in de eerste weken extra informatie verzamelen over zijn taalgebruik en taalproducten.

Remediërende programma's

In de meeste (digitale) programma's Nederlands zitten ook remediërende onderdelen, waarmee aan deelvaardigheden gewerkt kan worden. Het is uiteraard goed wanneer de deelnemers hiermee zelf aan

de slag kunnen. Het is aan de ondersteunende taal-docenten om een programma samen te stellen dat is toegespitst op de behoefte van de individuele deelnemer en de voortgang te blijven volgen. Deze vorm van ondersteuning zal dus nooit geheel zelfstandig en los van de beroepsopleiding kunnen plaatsvinden.

Deelnemeroverleg over extra taal-ondersteuning

In de meeste opleidingsteams vindt regelmatig een deelnemerbespreking plaats. De taalontwikkeling en eventuele taaltekorten van de deelnemers zijn een vast agendapunt. De gegevens over de taalprestaties van de deelnemers moeten dus beschikbaar zijn. Dit kunnen de uitslagen van een taaltoets, beoordelingen van taalproducten of het taalportfolio zijn. Van deelnemers die extra taalondersteuning krijgen moet voor de bespreking een verslag van hun vorderingen opgevraagd worden. U kunt de taken tussen mentor, studieloopbaangbegeleider en taaldocent verdelen, zodat alle teamleden weten wie waarvoor verantwoordelijk is.

'Een didactisch organisatorische randvoorwaarde om taalbeleid in het primaire proces door te voeren, is groepen te splitsen om ondersteuning op maat te kunnen aanbieden. Daarbij hoort de inrichting en organisatie van zelfstandige werktijd, waarin, al dan niet digitaal, aan taalopdrachten gewerkt kan worden.'

Anja van Grift, opleidingsmanager CIOS, Nova College

Stappenplan Taalontwikkeling op de werkplek

Zowel BOL- als BBL-deelnemers brengen een groot gedeelte van hun tijd door in een bedrijf. Het is de bedoeling dat ze daar het vak leren en werkervaring opdoen. Deelnemers worden op de werkplek begeleid bij het uitvoeren van de praktijkopdrachten die ze van school meekrijgen. Beheersing van het Nederlands is van belang voor het behalen van het diploma, maar ook om naar behoren te kunnen functioneren op de werkplek. Voor deelnemers die maar één dag per week naar school gaan, biedt de werkvloer de voornaamste leeromgeving om aan hun communicatieve vaardigheden en vaktaal te werken. Het bedrijfsleven moet dus betrokken worden bij de ontwikkeling, stimulans en beoordeling van het Nederlands. Uiteraard in nauwe samenwerking met de school, de praktijkopleiders, consultants, stagebemiddelaars en taaldocenten vereist. In dit stappenplan vindt u tips hoe u werkplekbegeleiders en praktijkbegeleiders kunt ondersteunen. In deel 7 vindt u een verkorte versie van dit stappenplan in de vorm van een beknopte checklist.

'Als je voldoende investeert in de deelnemers en je kunt ze vasthouden, regel je je eigen goede werknemers. Dat geldt ook voor het taalgebruik. Er zijn bij ons veel mogelijkheden, maar we blijven natuurlijk wel een commerciële instelling.'

Frans Bakkenes, filiaalhouder en leermeester, ZAM, Doorn

STAP 1

Visie op het taalbeleid Nederlands

Taal leer je door taal te gebruiken op school én op de werkplek. De werkplek biedt de deelnemers een uitgelezen kans om veel te oefenen met hun spreek- en schrijfvaardigheid. Ze moeten immers spreken en schrijven over hun vak om hun werk goed te kunnen uitvoeren. Door te luisteren naar collega's en het lezen van werkvloerteksten wordt ook de lees- en luistervaardigheid al gaandeweg vergroot.

Visie op taal leren

Taal leren is dus niet alleen een zaak van de school en de lessen Nederlands. Het is belangrijk hierover in gesprek te gaan met de werkplek. In dit gesprek kunt u het belang van een integrale benadering van taalontwikkeling benadrukken.

Taaldoelen in de stageovereenkomst

Door taalleerdoelen en taalbeoordelingsmomenten expliciet in het contract te benoemen, worden werkgever en praktijkbegeleiders zich bewust dat taal leren overal plaatsvindt en hand in hand gaat met het leren van een vak (het lezen van vakboeken, het voeren van gesprekken over het werk en het schrijven van verslagen en werkstukken).

'Voor ons zijn schrijffouten in de verslagen niet echt een probleem, we maken zelf ook fouten. Dat is echt iets wat ze moeten leren op school. Wij kunnen ze wel stimuleren veel uitgebreider te schrijven door ze er constant op te wijzen dat ze een verhaal moeten maken, want dat vinden ze moeilijk.'

Telle Raven, hoofd zorg, woonzorgcomplex De Verburgt Molhuysen Staete, Oosterbeek

STAP 2

Intake en diagnose taalvaardigheid Nederlands

De werkplekbegeleider speelt een belangrijke rol bij het tijdig signaleren van taalzwakke deelnemers. Hij kan een deelnemer die niet of te weinig communiceert, instructies en werkvloerteksten niet begrijpt of te veel schrijffouten maakt hierop wijzen. Veel voorkomende opmerkingen over taalproblemen zijn: 'Hij praat niet met klanten, hij verwijst altijd door naar collega's, hij zegt wel "ja" maar begrijpt er niks van, hij praat in de pauze eigenlijk niet met collega's' of 'hij zegt bij alles dingetjes'.

Intake op taal

Als de taaldocent op de hoogte is van de taalproblemen op de werkvloer kan hij onderzoeken wat het onderliggende probleem is. De school zal de deelnemer duidelijk maken dat zijn Nederlands niet voldoende is om een diploma te krijgen. Doel van aandacht op taal bij de intake op de werkplek is vast te stellen waar op de werkplek en op school aandacht aan besteed moet worden.

'Werkplekbegeleiders beginnen vaak pas over taal- en communicatieproblemen als het te laat is. Dan zijn er al zoveel dingen gebeurd dat deelnemers er geen zin meer in hebben. Dit moet je voor zijn.'

Wilma Renkema, praktijkopleider Vilente, Zorg en Welzijn

Signalering taalproblemen

Voor gedetailleerde informatie is de praktijkbegeleider een betere bron dan de stagebegeleider van school. De praktijkbegeleider op de werkplek kan gemakkelijk heel specifieke (werk)situaties noemen, waarin de cursist niet naar wens functioneert. De stagebegeleider heeft meestal te weinig zicht op hoe de cursist het er op de praktijkplek afbrengt, omdat hij immers weinig op de werkplek komt. Wel kan hij fungeren als intermediair tussen werkplekbegeleider en taaldocent.

STAP 3

Draagvlak en bewustwording

Nagenoeg alle werkgevers en praktijkbegeleiders staan open voor taalbeleid, mits heel concreet hun rol en verantwoordelijkheden worden doorgesproken. Daarbij is van belang dat duidelijk wordt dat meer aandacht voor taal tijd kost, maar ook tijd oplevert. Duidelijk moet zijn dat taal- en communicatieproblemen een gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn van deelnemer, school en werkplek. Ook hier is de boodschap dat taal en een vak leren hand in hand gaan. Als de school deze boodschap helder communiceert naar de werkvloer en ondersteuning en hulpmiddelen biedt, ontstaat er draagvlak op de werkplek om de juiste maatregelen te treffen.

Informatiebijeenkomst voor werkplek-opleiders

Organiseer een bijeenkomst voor de werkgevers waarin wordt verteld wat hen te wachten staat en wat er van hen verwacht wordt. In de bijeenkomst kan bijvoorbeeld aandacht besteed worden aan de taalproblemen die ze kunnen verwachten, de eisen die aan de diplomering gesteld worden enerzijds en het taalaanbod en taalleermogelijkheden anderzijds.

Werkplekbezoeken

Een eenmalig bezoek van de taaldocent of taalcoach op een werkplek met taalzwakke deelnemers kan helpen de taalproblemen goed in kaart te brengen. Tijdens zo'n bezoek kan de taaldocent direct handreikingen bieden om de communicatie met anders-talige werknemers te verbeteren. Deze persoonlijke benadering wordt door alle werkgevers zeer op prijs gesteld en vaak beloond met een zeer coöperatieve houding wat betreft de taalondersteuning.

'Het zou handig zijn al deelnemers vanuit school een boekje meekregen met woorden en zinnen van de winkel. Wij zouden zelf ook meer informatie moeten krijgen over de zwakke punten van de cursist en wat we daar mee kunnen doen. Voor mij is soms moeilijk in te schatten wat het probleem is. De praktijkdocente van school mag ook veel vaker langskomen dan tot nu toe het geval is. Ik heb vaak behoefte om te weten wat ze op school aan taal doen, hoe ver ze zijn met Nederlands en wat ze daar leren.'

José Hengelman, assistent filiaalmanager M&S Mode, Arnhem Kronenburg

Knelpunten op papier

Er zijn brochures beschikbaar – of samen te stellen – waarin alle activiteiten rondom taalontwikkeling op de werkplek beschreven staan. Waar praktijkbegeleiders vooral veel aan hebben zijn herkenbare voorbeelden en concrete tips hoe in hun situatie om te gaan met de deelnemers op een taalstimulerende manier.

Opleiding van praktijkbegeleiders

Integrale taalontwikkeling, beoordeling van taal gelijktijdig met de beoordeling van vaktechnische vaardigheden, examendoelen Nederlands, feedback op beroepstaalproducten en aanverwante zaken zouden onderdeel uit moeten maken van de opleiding en instructie van alle praktijkbegeleiders.

'De brancheorganisaties geven allerlei cursussen, maar naar mijn weten nog niet om de werkplekbegeleiders taalvaardiger te maken, wat soms wel nodig is. We moeten goed nadenken over welke rol de school hierbij kan spelen. Onze expertise op het gebied van taalleren en didactiek kunnen we ook in het bedrijfsleven inzetten.'

Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

STAP 4

Rollen en taken

Er zijn verschillende activiteiten te benoemen die taalontwikkeling op de werkplek stimuleren en de praktijkbegeleiders hierbij ondersteunen:

- Opsporen van deelnemers voor wie taalondersteuning noodzakelijk is.
- In kaart brengen van de taalproblemen met deelnemers en hun begeleiders.
- Opstellen van een behandelplan voor taalzwakke deelnemers door de taaldocent.
- Instrueren van de praktijkbegeleider tot taalondersteuning en -begeleiding.
- Uitvoeren van (wekelijkse) taaltaken en talige opdrachten voor op de werkplek.
- Voorbereiden van en terugkijken op de taalopdrachten op school.

Het is aan de school en de werkplekbegeleider samen om tot een werkbare en realistische taakverdeling te komen, die past bij de aard van de werkzaamheden, beschikbare tijd en de deskundigheid van de stagebegeleider, taaldocent en werkplekbegeleider.

Taaltaken oefenen

U kunt samen met de werkplekbegeleider doornemen wat de mogelijkheden zijn om te werken aan de taalvaardigheid van een deelnemer. Het overzicht van taaltaken die de deelnemer moet uitvoeren biedt inzicht in welke taaltaken op de werkplek gemakkelijk geoefend kunnen worden. Zoek samen naar mogelijkheden om taaltaken die niet vanzelfsprekend zijn toch te laten uitvoeren.

'Er is een permanent spanningsveld tussen wat goed is voor de deelnemers en de tijd die het bedrijf voor hen heeft. Bedrijven moeten meters maken en dat kan soms ten koste gaan van de begeleiding van de deelnemer.'

*Duco van Straten, consulent Kenniscentrum Beroeps-
onderwijs Bedrijfsleven Savantis*

Taakverdeling taaldocent en werkplekbegeleider

In een plan van aanpak wordt de taakverdeling en de rol van de werkplekbegeleider duidelijk. De werkplekbegeleider wordt betrokken bij het opstellen van een werkbaar taalactieplan. Hij kan aangeven of hij voldoende aandacht aan taal kan besteden en welke ondersteuning hij nodig denkt te hebben van de praktijkopleider of taaldocent. Het zou goed zijn als een taalactieplan op de werkplek een vast aandachtspunt was in het stageboek.

Aanspreekpunt op school en op de werkplek

Werkplekbegeleiders willen weten wanneer er iemand op school te bereiken is voor overleg over taalproblemen van de deelnemers. Een bekend contactpersoon of duidelijk aanspreekpunt maakt de drempel lager voor een praktijkbegeleider om contact op te nemen over taalproblemen. Deze kunnen dan tijdig aangepakt worden. Zo voorkomt u dat stagiaires wegens gebrek aan overleg en deskundige ondersteuning vroegtijdig hun plek moeten verlaten.

STAP 5

Inzet van een taalcoach

Opleidingsteams die aan de slag gaan met taalbeleid kunnen een taalcoach aanstellen. Een taalcoach krijgt tijdelijk extra ontwikkel- en ondersteuningstijd om de opleiding en ook de stageplek taalontwikkelend te maken. De taalcoach kan de betrokkenen informeren over de vereiste taalniveaus, advies geven over taalgebruik op de werkplek, nieuwe stageopdrachten en taalopdrachten (laten) toevoegen aan het stageboeken en concrete richtlijnen geven voor de beoordeling en feedback op taal, bijvoorbeeld in de proeve van bekwaamheid.

Uitwisseling en overleg

Op de werkplek is weinig tijd om expliciet te overleggen over maatregelen rond het leren van het Nederlands. De taalcoach wil met de praktijkopleiders samenwerken, besluiten nemen, tips geven en materialen aanpassen of ontwikkelen. Hiervoor zijn

diverse contactmomenten en regelmatig overleg nodig. Dit blijkt in de praktijk het lastigst te organiseren. Bedenk een manier waarop goed gecommuniceerd en overlegd kan worden tussen praktijkbegeleiders en de taalcoach.

'Praktijkopleiders spelen een steeds grotere rol in de opleiding. Daar is nog wel een slag te slaan. Taalcoaches moeten nauw samenwerken met praktijkopleiders om ook hen de verantwoording voor taal op te laten pakken.'

Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

De taalcoach op de werkvloer

Taalbeleid raakt aan alle aspecten van de opleiding: invulling van de vak-, theorie- en praktijklessen, materiaalontwikkeling, beoordeling en toetsing, begeleiding, het deelnemervolgsysteem en de examinering. Dit heeft ook gevolgen voor de manier van instrueren, begeleiden en beoordelen van de deelnemers op de werkvloer. De taalcoach kan wat betreft de taal een belangrijke schakel vormen tussen de werkplek en de school door zowel de stagebegeleiders van school als de werkplekbegeleiders te informeren en adviseren.

Veranderproces

Op een gegeven moment moeten nieuwe ontwikkelingen en verbeteringen zichtbaar worden in de werkvormen en lesmaterialen. Uw inspanningen worden pas echt beloond wanneer werkgevers positiever zijn over het taalgebruik en kennis van de vaktaal en de deelnemers voldoen aan de diploma-eisen Nederlands. Het is noodzakelijk dat met de taalcoaches regelmatig een tussenstand opgenomen wordt: Werken we effectiever aan taal? Hebben onze inspanningen zin? Gaan we op dezelfde voet verder?

STAP 6

Concrete taaltaken en beroepstaalproducten

Taalleerdoelen (omschrijven)

Aan de hand van de relevante taaltaken op de werkplek kan een eenvoudige checklist gemaakt worden. Deze lijst wordt na enkele weken in twee varianten voorgelegd aan de deelnemer zelf en aan de praktijkbegeleider. Voor de vier taalvaardigheden (gesprekken voeren, lezen en schrijven) staan alle taalhandelingen uit de praktijk opgesomd. Hierbij vult iedereen in welke taaltaken de deelnemer op zijn stageplaats uitvoert, hoe goed hij dit kan en – als hij ergens moeite mee heeft – wat de problemen zijn. Zo ontstaat een concreet beeld van de taalleerdoelen van de deelnemer.

Taaltakenlijst

Door de lijst met taaltaken, behorende bij het kwalificatiedossier, naast het stageboek te leggen wordt duidelijk of taalgebruik voldoende gestimuleerd wordt. Neem met de schrijvers van de praktijkopdrachten elke opdracht door, om te kijken of deze mogelijkheden biedt tot een extra lees-, schrijf- of spreektaak.

'Deelnemers hebben bij ons vooral moeite met zaken op schrift stellen. En zien het belang niet. Wij geven aan wat we van ze verlangen, hoe ze iets moeten opschrijven en waarom. Je moet vooral een bewustzijn op gang brengen en laten zien wat de consequenties zijn als ze iets niet goed opschrijven.'

Frans Bakkenes, filiaalhouder en leermeester, ZAM, Doorn

STAP 7

Feedback en beoordelen van taalvaardigheid

Deelnemers behouden zelfvertrouwen of overwinnen spreekangst als ze beloond worden voor een initiatief en er gerichte feedback gegeven wordt. Sommige werkplekbegeleiders nemen hun rol als taalbegeleider serieus, omdat ze het leuk of belangrijk vinden en geven op elk moment commentaar op taalfouten. Anderen hebben meer aanmoediging en concrete handreikingen nodig om ook de taal in het vizier te krijgen.

Feedback op het taalgebruik

Zorg voor een eenvoudige checklist met aandachtspunten zodat ook werkplekbegeleiders feedback kunnen geven op het Nederlands. Werkplekbegeleiders kunnen niet altijd op het taalgebruik letten of reageren. Spreek af bij welke opdrachten en op welk moment correct taalgebruik van belang is. Als een deelnemer weet wanneer wel en wanneer niet op het taalgebruik gelet wordt, is hij doorgaans ook ontvankelijker voor feedback.

'Er zijn ontzettend veel nieuwe regels. De praktijkbegeleiders worden goed opgeleid in het beoordelen, het 360 graden feedback geven en kijken wat een deelnemer met de feedback doet. Ook leren ze omgaan met attitudelijsten en weten ze wat absoluut in een verslag moet. Onze bewoners, de oudere zorgvragers, vinden het vaak ook heel leuk om spelenderwijs te helpen met het taal leren, zeker bij anderstalige deelnemers. Deelnemers accepteren dit ook beter dan van ons, want dan lijkt het toch vaak meer op beoordelen.'

Telle Raven, hoofd zorg, woonzorgcomplex De Verburgt Molhuysen Staete, Oosterbeek

Benadruk complimenten

Benadruk dat het aanmoedigen van taalcontact met klanten en collega's en het schrijven van briefjes soms belangrijker is dan het corrigeren van taalfouten. Meest effectief is het wanneer werkbegeleiders

eerst een aantal verbeterpunten verzamelen, daar een of twee van kiezen en een rustig moment kunnen vinden om feedback op het taalgebruik te geven.

Reëel beeld

Het is van belang dat de taaldocenten een reëel beeld hebben van de taalleermogelijkheden op de werkplek en de problemen die de deelnemer ondervindt. Binnen twee maanden nadat gestart is met extra ondersteuning en stimulans van de taalzwakke deelnemer nemen school en bedrijf contact op over vorderingen en effectiviteit van de aanpak.

STAP 8

Examinering

De rol van de werkvloer bij beoordeling en examinering wordt steeds prominenter in het competentiegericht opleiden waar prestaties in de praktijk leidend zijn voor diplomering. Scholen zijn vooralsnog vrij in het bepalen van de manier waarop het Nederlands in de praktijk geëxamineerd wordt. Als de werkplekbegeleider ook een rol gaat spelen bij de beoordeling van het Nederlands, geeft de school aan hoe goed iemand de taal moet beheersen, wat op een bepaald niveau acceptabel is en wat niet.

Gerichte vragen voor werkplekbegeleiders

De werkvloer speelt een belangrijke rol bij de beoordeling van de deelnemers, ook wat het Nederlands betreft. De werkplekbegeleider let in eerste instantie op leesbaarheid en verstaanbaarheid, begrijpelijkheid en doelgerichtheid. Aan de hand van een aantal gerichte vragen over het taalgebruik moet een praktijkbeoordelaar kunnen aangeven of er twijfels zijn over het niveau. Zodra de werkplekbegeleider aangeeft dat het niveau Nederlands in de uitvoering van de proeven twijfelachtig is, wordt een taaldocent of taalassessor ingeschakeld. Deze kan dan nauwkeuriger bepalen of de deelnemer het vereiste examen-niveau beheerst en waar het aan schort.

Beoordelingsprotocol

Stel samen met de school een protocol op voor de beoordeling van taal in de praktijk. Verdeel taken tus-

sen praktijkbegeleider en taaldocent. Draag zorg voor een deskundige taalassessor wanneer het taalniveau in de praktijksituaties beoordeeld gaat worden.

Taaleisen en beoordelingscriteria

Een werkplekbegeleider heeft veel baat bij heldere criteria en voorbeeldproducten van beoordeling, zoals video-opnames en producten van deelnemers. Voor een kwalificerende beoordeling zal altijd een taalexpert betrokken moeten worden bij de beoordeling.

'Werkplekbegeleiders die opdrachten moeten aftekenen en verslagen moeten beoordelen, moeten bijgeschoold worden. Om subjectieve beoordelingen te voorkomen moeten ze er iets langer mee geoefend hebben, elkaar ondersteunen en corrigeren.'

Wilma Renkema, praktijkopleider Vilente, Zorg en Welzijn

STAP 9

Toegankelijkheid lesmaterialen

De werkplek biedt de deelnemers de kans de theorie en schoolboeken beter te begrijpen. Abstracte begrippen, technische details worden concreet en inzichtelijk. Als ze de kans krijgen om praktijk en theorie te verbinden, vallen heel veel drempels weg bij het lezen en leren van de vaktheorie. Het is dus zaak om van deze kruisbestuiving gebruik te maken. Voorwaarde is wel dat het taalgebruik op de werkplek interessant, relevant en begrijpelijk is voor de deelnemers. Ook hier ligt een taak voor de school, om middels adviezen voor de werkvloer en goede praktijkopdrachten de taal van de werkplek toegankelijk te maken.

Neem door welke theorie op school behandeld wordt

Op de werkplek zou zoveel mogelijk aangesloten moeten worden op de lesstof die op school behandeld wordt. Op de werkvloer krijgen theoretische verhandelingen veel meer betekenis voor de deelne-

mers. Door werkplekbegeleider en deelnemer regelmatig samen het lesprogramma te laten doornemen, worden theorie en praktijk verbonden. De theorie wordt begrijpelijk en interessanter. De praktijk biedt eveneens een extra kans om taal te gebruiken rond een bepaald onderwerp.

'In de praktijk moeten ze een verband leren leggen met de theorie van school. Het ontbreekt de leermeesters aan tijd om zich te verdiepen in de theorie. De meeste leermeesters zijn vanuit het vak tot het huidige niveau gegroeid en spreken een hele andere taal dan die in de lesboeken staat. Deelnemers kunnen met mappen van school komen die voor de leermeester ook moeilijk te begrijpen zijn. Zij hebben wel de kans om alles in de praktijk te laten zien. Bij de deelnemers valt het kwartje vaak pas wanneer ze iets op het werk hebben gezien of gedaan.'

*Duco van Straten, consulent Kenniscentrum Beroeps-
onderwijs Bedrijfsleven Savantis*

Theorieboeken op de werkplek

Sommige werkplekbegeleiders geven aan een eigen set theorieboeken te willen hebben om met de deelnemer samen naar zijn boeken te kunnen kijken. Zo blijft de begeleider op de hoogte van de vaktheorie en vakterminologie op school. De deelnemer leert over zijn vak praten en kan aangeven wat hij moeilijk vindt.

Praktijk eerst!

De werkplek biedt de mogelijkheid alles eerst te zien of te doen. Zo wordt informatie uit een boek, handleiding, protocol of schema minder abstract, deelnemers nemen informatie sneller op en begeleiders hoeven minder te herhalen en corrigeren. Het is zaak deelnemers, werkplekbegeleiders en theoriëdocenten hiervan te overtuigen, zodat zij hun best doen om informatie en praktijk zo te ordenen dat de praktijk voorop staat.

'Wat wij altijd doen is terugvragen wat gezegd is: leg het eens uit, laat eens zien wat je moet doen. Het door de stagiair laten herhalen werkt het beste. Als je dit doet tijdens je werkzaamheden, dus voortdurend benoemt wat er gebeuren moet, kost dit niet veel extra tijd.'

*Telle Raven, hoofd zorg, woonzorgcomplex De
Verburgt Molhuysen Staete, Oosterbeek*

Instructies op de plaats van handeling

Als een werkbespreking of instructies op de werkplek gehouden wordt in plaats van in een vergaderruimte, kan naar apparaten, situaties en middelen verwezen worden. Dit maakt een werkoverleg voor veel deelnemers een stuk begrijpelijker, interessanter en leerzamer. Bespreek met de werkplekbegeleider of dit mogelijk is.

Tips voor het taalgebruik

Werkplekbegeleiders staan meestal wel open voor tips met betrekking tot begrijpelijk taalgebruik. U kunt adviezen geven in de zin van 'geef aan over welk onderwerp u gaat praten, spreek rustig, duidelijk en herhaal veel, vermijd de vaktaal niet, maar gebruik veel eenvoudige spreektaal om de vaktermen uit te leggen en schrijf moeilijke woorden even op.' Sommigen vinden het handig om een persoonlijke checklist te krijgen met aandachtspunten. Bevraag ook de deelnemer, die kan het beste aangeven waar hij moeite mee heeft.

Begrip controleren

Een veelgehoorde klacht is dat deelnemers zeggen iets begrepen te hebben maar uit hun gedrag blijkt het tegengestelde. Adviseer de werkplekbegeleider om de deelnemer regelmatig instructies of opdrachten in eigen woorden te laten herhalen. Dit is de manier om te controleren of het echt begrepen is en of extra toelichting geven nodig is.

Mondelinge toelichting van teksten

Ook instructies, handleidingen, formulieren en veiligheidsvoorschriften worden beter gelezen en begrepen wanneer zij mondeling toegelicht worden. Een leuke kennismakingsopdracht kan zijn om collega's mondeling te laten uitleggen wat er geschreven staat. Inventariseer met de begeleider waar relevante teksten te vinden zijn en wie deze zouden kunnen toelichten.

STAP 10

Taalontwikkeling op school en tijdens de stage

Niet elke werkomgeving biedt evenveel mogelijkheden om de taalvaardigheid te oefenen. Toch zijn er ook daar – waar de mogelijkheden beperkt zijn – vele momenten op een werkdag dat er even geschreven, gesproken of gelezen kan worden. Het gaat dan om korte functionele taaltaken die door een alerte praktijkbegeleider en met behulp van taalgerichte stageopdrachten makkelijk in te passen zijn in de orde van de (stage)dag.

Taalstimulerende praktijkopdrachten

Voeg aan het stageboek stageopdrachten toe die goed passen bij de praktijksituatie en de beroepshandelingen en afgestemd zijn op de taaleisen van het diploma.

Creëer gelegenheid tot studeren

Een rustige werkplek om opdrachten door te nemen, theorieboeken na te lezen en verslagen te schrijven is essentieel. Vaak is het handig om voor deze activiteiten een vast moment in de week te reserveren, afgestemd op de werkzaamheden en werkdruk. Maak hierover hele concrete afspraken met het bedrijf en controleer of de deelnemer die ruimte ook daadwerkelijk krijgt.

'Praktijkopleiders zouden veel meer kunnen samenwerken met de docenten die Nederlands geven op school. Gezamenlijk kunnen we taalontwikkeling integreren in de opdrachten. We moeten zoeken naar manieren waarop deelnemers ook op de werkvloer met de taal van de opdrachten goed aan de slag gaan.'

Wilma Renkema, praktijkopleider Vilente, Zorg en Welzijn

Instructie bij een praktijkopdracht

Een werkplekbegeleider kan de praktijkopdrachten zo vaak mogelijk samen met de deelnemer doorneemen. Om te zorgen dat een praktijkopdracht voor

begeleider en deelnemer hetzelfde geïnterpreteerd wordt, is een mondelinge toelichting raadzaam. Veel werkplekbegeleiders laten daarom de deelnemer altijd zelf even samenvatten wat hij precies denkt te moeten doen.

Introductie bij collega's

Veel spreken leidt tot beter spreken. Collega's vormen een belangrijke bron van informatie en bieden mogelijkheden tot taalcontact. Door in het begin iedereen persoonlijk voor te stellen, wordt de drempel lager om een keer bij iemand anders hulp of een toelichting te vragen. Elke werkplekbegeleider zal de voordelen hiervan inzien.

'Een leermeester moet blijven hameren op het belang van schrijven en blijven corrigeren, continu. Je ziet hier, zoals bij alle technuten dat ze niet graag schrijven. Dat gaat in een soort golfbeweging; als je ze op het belang aanspreekt gaat het weer even goed en dan zwakt het weer af. Tot ze het echt beseffen.'

Frans Bakkenes, filiaalhouder en leermeester, ZAM, Doorn

Koppels

Collega's kunnen bij het (taal)leerproces betrokken worden, maar hebben daar meestal wel een duwtje in de rug bij nodig. Een expliciet verzoek om een rondleiding te verzorgen, een praktijkopdracht te begeleiden of samen gesprekjes te oefenen wordt zelden geweigerd. Stel met de werkplekbegeleider een lijst op van collega's die hierbij betrokken kunnen worden.

Korte schrijftaken

Een deelnemer die na een instructie opschrijft wat hij moet doen en dit even door een collega laat controleren wordt op praktische wijze gestimuleerd wat vaker te schrijven, zonder dat dit veel extra tijd kost. Dit biedt tevens een extra begripscontrole. Zo kan het ook zinnig zijn om werkvolgordes, materialenlijsten en checklisten op papier te laten zetten.

STAP 11

Taalonderwijs Nederlands

BBL- en BOL-leerlingen zouden allemaal Nederlands moeten krijgen op school of ten minste door een taaldocent begeleid moeten worden. Misschien niet elke week, maar wel zeer regelmatig, bijvoorbeeld via de e-mail. Op die manier kunnen ze voorbereid worden op het uitvoeren van taaltaken op de werkplek. De docent Nederlands stelt handelingsplannen op, geeft feedback op taalprestaties en producten, bespreekt de talige aspecten van de stageopdrachten en beoordeelt het taalportfolio. Wanneer een opleiding ook aandacht wil besteden aan de taalvaardigheid van de deelnemers op de werkvloer moet de expertise van een taaldocent ingezet worden.

Nieuwe woorden en begrippen

Wijs de deelnemer en de werkplekbegeleider er op dat er meer aandacht besteed wordt aan nieuwe woorden en begrippen. Stel een woordenschriftje in, waar de deelnemer en begeleider nieuwe woorden in op kunnen schrijven. Laat de deelnemer er synoniemen en voorbeeldzinnen bijschrijven. De werkplekbegeleider zal de nieuwe woorden regelmatig terug moeten vragen om te zorgen dat ze beklijken.

'Deelnemers leren in het bedrijf de vaktermen, maar ook spreekwoorden en uitdrukkingen, die kennen ze ook lang niet allemaal. Ze moeten bijvoorbeeld weten dat ze bewoners van het verpleeghuis niet gaan "voeren". Ze hebben goede voorbeelden en de gelegenheid om te oefenen nodig. Een werkplekbegeleider kan daar voor zorgen.'

Wilma Renkema, praktijkopleider Vilente, Zorg en Welzijn

Het werkoverleg

Deelnemers kunnen veel (taal) leren van een werkoverleg. Constructieve manieren om hen daarbij te ondersteunen zijn de agenda vooraf mondeling door te nemen en samen met hen voor te bereiden hoe ze zelf iets inbrengen. Dit kan op school en op de

werkplek gebeuren. Een duidelijk gestructureerd en goed voorgezeten werkoverleg is daarbij uiteraard wel een voorwaarde. In de taallessen kan hier vooraf aandacht aan besteed worden.

Veel voorkomende gesprekken

Werkplekbegeleiders en collega's kunnen op eenvoudige wijze de spreekvaardigheid van de deelnemers verbeteren door ze mee te laten lopen, gesprekken voor te doen en een paar handige standaardzinnen te geven. Laat de deelnemer samen met de werkplekbegeleider een lijstje maken met gesprekken op de werkvloer die hij in een bepaalde week zou moeten leren voeren. Ze kunnen vervolgens met de taaldocent bepalen hoe ze hiermee gaan oefenen.

STAP 12

Ondersteunend Nederlands

De school moet uiteraard de signalen van de werkvloer onmiddellijk kunnen oppakken en het taalniveau en taalleerbehoeften van de deelnemer onderzoeken. Dit vraagt om een goed werkend systeem voor het signaleren en remediëren van taalproblemen. Daarnaast blijft het belangrijk taalontwikkeling te stimuleren door extra lees-, spreek- en schrijfopdrachten op de werkvloer, waarop feedback gegeven wordt door de begeleider en de taaldocent.

Het is de kunst, met name voor deelnemers die veel werken en weinig uren op school volgen, om de uren besteed aan het Nederlands zo effectief en doelgericht mogelijk in te vullen. Dit betekent dat na een goede analyse van het taalprobleem een maatwerkpakket met taalleermaatregelen moet worden meegegeven. Hiervan kan achter de computer taal oefeningen maken een onderdeel zijn, maar dit is niet de enige oplossing. Algemene methodes Nederlands zijn immers nooit helemaal afgestemd op de eisen en situaties op de werkvloer.

Plan van aanpak

Zodra er een signaal komt dat de deelnemer taalzwak is moet er actie ondernomen kunnen worden. Van belang is wie verantwoordelijk is voor de

signalering en de diagnose van het probleem, het bedenken van een oplossing, het opstellen van een behandelplan en de communicatie hierover met de deelnemer, werkplekbegeleider, cursistbegeleider en taaldocent. Wie de aangewezen persoon is hangt af van de wijze waarop de stage ingebed is in de opleiding en begeleid wordt door de school.

School en bedrijf stellen gezamenlijk een plan van aanpak op waarin staat hoe de deelnemers gevolgd en doorverwezen gaan worden als dat nodig is.

Opvang van taalzwakke deelnemers

Manieren om de opvang goed te regelen zijn een deelnemervolgsysteem, een digitaal portfolio of inrichting van een stagehelpdesk of een taalsteunpunt. Een goede intake en diagnose van de taalproblemen op de werkvloer geven een indicatie wat er nodig zal zijn. Dan moet er uiteraard wel tijd, lesruimte en docenten beschikbaar zijn voor de opvang van taalzwakke deelnemers.

Inzicht in taaleisen werkvloer

De meest effectieve taalondersteuning bestaat uit extra lessen Nederlands of individuele taalondersteuning afgestemd op de uitvoering van de werkvloertaken, gecombineerd met gerichte taalopdrachten op de werkvloer (meer schrijven, vaker spreken, veel lezen). Taaldocenten hebben hierbij veel aan inzicht in de (taal)eisen en (taal)leermogelijkheden van de werkvloer en de daar voorkomende taaltaken.

Selectie taalleermiddelen

De meeste bestaande (digitale) lesmethodes bieden wel mogelijkheden om bestaande achterstanden weg te werken, mits de juiste onderdelen geselecteerd worden en toegespitst op de werkvloer. Het is zoeken naar een effectieve combinatie van zelfstudie, begeleiding op school en op de werkvloer en het vergroten van het aantal praktische taal oefensituaties.

'Ook de taaldocenten zouden één week stage moeten lopen in een bedrijf. We hebben als school een samenwerkingsverband met de branches om de band tussen het bedrijfsleven en de school te versterken. Docenten moeten de ontwikkelingen in de bedrijven op de voet volgen en taalcoaches moeten kunnen "ruiken aan de werkvloer" om te weten wat de mogelijkheden voor de deelnemers zijn.'

Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

Opdracht aan directie en management: risico's en advies

Taalbeleid Nederlands is een containerbegrip voor allerlei projecten en pilots, visiestukken, beleidslijnen en beleidsbeslissingen gericht op de positionering van het Nederlands. De aanleiding voor het taalbeleid Nederlands is pluriform: alarmerende uitslagen van instaptoetsen, deelnemers met taalproblemen die dreigen uit te vallen, werkgevers die klagen over gebrek aan communicatieve vaardigheden, 'harde' exameneisen Nederlands en grote verschillen tussen instroom- en uitstroomniveau van de deelnemers.

Wat is taalbeleid?

Taalbeleid Nederlands strekt verder dan het (opnieuw) invoeren van lessen Nederlands of het inrichten van een (zelf)studieruimte met digitale leermiddelen Nederlands. Integraal taalbeleid Nederlands is er op gericht de deelnemers de kans te bieden de opleiding die ze willen volgen met succes af te ronden en (vervolgens) op de werkvloer te kunnen functioneren op het vereiste niveau. Taalbeleid Nederlands houdt in dat taalzwakke deelnemers adequaat opgevangen en ondersteund worden tijdens het doorlopen van de beroepsopleiding. Het doel van taalbeleid Nederlands is het optimaliseren van de leerplek opdat deelnemers hun taalniveau verhogen, behouden, achterstanden wegwerken en hun (beroepsgerichte) taalvaardigheid verbeteren tot het vereiste kwalificeringsniveau.

Taalbeleid als verbetertraject

Taalbeleid kan van bovenaf opgelegd en ingezet worden of juist van onderop geïnitieerd, verbreed en opgenomen in onderwijsbeleid. Er leiden meer wegen naar Rome. Duidelijk is wel dat het gaat om een proces waarbij bestaande patronen doorbroken

moeten worden. Om taalbeleid duurzaam te kunnen ontwikkelen is een heldere definitie van het probleem nodig en moet goed onderbouwd strategisch beleid uitgezet worden.

Taalbeleid is een voor het beroepsonderwijs noodzakelijk traject dat verstrekkende implicaties kan hebben voor personeelsbeleid, inzet van middelen, onderwijsinhoudelijke ontwikkeling en professionalisering van de organisatie. Het invoeren van taalbeleid Nederlands ROC-breed leidt voor het hogere management – de directies en de Colleges van Bestuur – tot een aantal complexe beleidsvraagstukken, op korte en lange termijn.

Kernpunten van zorg en preventieve maatregelen

Om taalbeleid resultaatgericht vorm te kunnen geven en te kunnen aansturen vindt u in dit hoofdstuk een aantal kernpunten van zorg verzameld, die een afbreukrisico kunnen opleveren bij de uitvoering van taalbeleid. Deze aandachtspunten worden steeds direct gevolgd door voorstellen en concrete suggesties voor preventieve maatregelen die u als management kunt treffen om het genoemde afbreukrisico te vermijden.

Praktijkervaringen op beleidsniveau

Ter illustratie van de 'zorgpunten' en mogelijke preventieve acties zijn her en der in de tekst citaten opgenomen van beleidsmakers en vertegenwoordigers op managementniveau van mbo-opleidingen die in de afgelopen tijd al ervaring hebben opgedaan met het opzetten en uitvoeren van taalbeleid Nederlands binnen de eigen organisatie.

Er is geen uniform en breed gedragen beeld van wat taalbeleid moet inhouden binnen de onderwijsinstelling. Het ontbreekt aan een heldere definitie van het probleem en visievorming waarop doelgericht beleid geformuleerd kan worden.

ADVIES

- Benoem taalbeleid instellingsbreed tot een belangrijk speerpunt voor onderwijsontwikkeling en innovatie. Essentieel is dat het speerpunt onderkend wordt door de kerngroep onderwijs, waarin directeuren, middenmanagement en de dienst onderwijs vertegenwoordigd zijn.
- Een kernachtige ROC-brede taalbeleidsvisie geeft taalbeleid de meeste kans van slagen. Onderbouw de prioriteiten, keuzes, acties en investeringen. Toon de samenhang aan met het onderwijsconcept, de onderwijsontwikkelingen en vigerende professionaliseringsplannen.
- Niemand kan elkaar de bal meer toespelen wanneer besluitvoering en beslissingsbevoegdheden rond de invoering van taalbeleid expliciet in een strategisch taalbeleidsplan opgenomen zijn.
- Een expertisegroep of kenniskring stuurt, monitort en borgt de ontwikkelingen en projecten rond taalbeleid. Zorg dat hierin deskundige en inspirerende voortrekkers zitting nemen die zowel de dienst onderwijs als de opleidingen zelf (het primair proces) vertegenwoordigen.

'Het is ongelooflijk belangrijk mensen in huis te hebben met kennis van zaken, bewustzijn en die dat kunnen uitdragen naar de teams. We hebben een brede expertisegroep rond taal opgericht. Hierin zitten vertegenwoordigers uit de verschillende domeinen en de dienst onderwijs. Er wordt kennis uitgewisseld en de consequenties van taalbeleid komen aan de orde. Hier worden plannen en keuzes gemaakt, bijvoorbeeld over de inkoop van toetsprogramma's en in te zetten methodiek.'

Han van Gorkom, Directeur Onderwijs, Da Vinci College

Taalbeleid is in volle gang, maar het gevoel heerst dat iedereen 'maar wat doet'. Verschillende afdelingen en diensten zetten uiteenlopende lijnen uit. Er worden diverse adviesbureaus ingehuurd en projecten op de rails gezet, zonder een duidelijke verbinding en verbreding van de opbrengsten en resultaten.

ADVIES

- Bied een kader voor de ontwikkeling en implementatie van taalbeleid, zowel wat betreft doelen, proces en inhoud als de prestatie-indicatoren en communicatielijnen.
- Een onafhankelijk intern scholingsinstituut dat het initiatief neemt tot taalbeleid kan een stem hebben in wat de belangrijke items zijn in taalbeleid, omdat zij los opereert van alle lijnen en de dienst onderwijs. Een intern scholingsinstituut focust immers op ontwikkelpunten binnen het menselijk kapitaal van de organisatie.
- Een communicatieplan waarin communicatielijnen en informatievoorziening worden geformuleerd, zorgt dat zowel ontwikkelaars, ondersteuners, management als onderwijsgevend goed geïnformeerd worden en betrokken blijven.

'Niet iedereen ziet dat afstemming noodzakelijk is. Men is geneigd teveel het eigen beleid te handhaven, zo is de cultuur ook lang geweest. Op domeinniveau hebben wij veel wisseling van personen gehad die zich met taalbeleid en invoering van de taalcoaches bezig hielden. Regie van een pilot vanuit de dienst onderwijs is voor mij heel positief en bijeenkomsten van de stuurgroep houden me scherp en helpen me verder op weg. Een gemeenschappelijke trekker vanuit bijvoorbeeld een dienst onderwijs is van groot belang.'

Louske Cazemier, domeinleider Dienstverlening, Da Vinci College

RISICO Taal niet op de agenda

Taalbeleid maakt geen onderdeel uit van de agenda van het middenmanagement of de jaarplannen van de teams. Er worden vooralsnog geen middelen en tijd vrijgemaakt voor taalbeleidsinitiatieven en professionalisering van het team rond taalontwikkeling Nederlands.

ADVIES

- Zet in op scholing en professionalisering van het middenmanagement. Het is steeds voorwaarden-scheppend bezig zodat de taalontwikkeling binnen de vakken gerealiseerd wordt, integrale leerlijnen uitgezet worden en uiteindelijk de juiste taalondersteuning aangeboden wordt. Er wordt daarbij een beroep gedaan op hun onderwijskundige kennis en inzichten.
- Het initiëren van taalbeleid in de instelling, zeker in de experimentele fase, vraagt om betrokken en deskundige mensen. Een traject taalbeleid goed uitzetten vergt inzicht in de organisatiestructuur en het kunnen selecteren van de juiste mensen om een en ander in gang te zetten.
- Ondersteun het middenmanagement pro-actief tijdens het proces van de invoering van taalbeleid. Het moet nieuwe inzichten steeds zien te vertalen in de organisatie om de juiste lijnen uit te kunnen zetten.
- Het is raadzaam de beschikbare budgetten vooraf duidelijk te maken en de reserveringen en investeringen voor taalbeleid, zowel op de korte als op de lange termijn, te oormerken en te koppelen aan verwachte opbrengsten. Vervolgens kan het management zich op alle niveaus committeren aan de financiering en uitvoering.

'Er moeten simpelweg meer uren vrijgemaakt worden voor taal in diverse opleidingen. Ook moeten de middelen beschikbaar zijn: deskundige mensen, digitale leermiddelen en praktijkgerichte werkvormen. De uitdaging ligt vooral bij het aanbrengen van basiskennis bij het middenmanagement, de direct leidinggevenden. Er ligt een berg onbekende kennis. Mensen beseffen vaak niet hoe talig de opleidingen zijn. Ook is vaak onduidelijk waarom taal zo belangrijk is, wat deelnemers nodig hebben, welke leerstijlen bediend moeten worden.'

Conny Daansen, directeur Nova Academie, Nova College

RISICO Onwetendheid

Opleidingsteams, docenten, taalcoaches en managers zien de noodzaak van taalbeleid en interventies rond taalontwikkeling Nederlands, maar weten niet hoe zij hier concreet invulling aan kunnen geven en wat hun bijdrage kan zijn.

ADVIES

- Werk vanuit bestaande scholingsvragen door alle losse scholingsvragen rond competentiegericht talenonderwijs te koppelen, daar beleid op te maken en een ondersteuningsaanbod te doen aan de opleidingsteams.
- Eén centraal aanspreekpunt in de vorm van een helpdesk, website of nieuwsbrief kan alle vragen en antwoorden over het in te voeren taalbeleid inventariseren en beantwoorden.
- Effectief taalbeleid richt zich op het bieden van concrete handvatten en instrumenten om de huidige deelnemers op de juiste wijze te ondersteunen en op te vangen. Begeleid bij de ontwikkeling van nieuwe lesmaterialen, koop scholing in gericht op didactiek en werkvormen en leid assessoren op om taal(niveaus) te kunnen beoordelen.
- Stel taalcoaches aan en leid ze op om samen met de opleidingsteams vorm en inhoud te geven aan de verbeter- en vernieuwingsslag.
- Op de lange termijn moet het Nederlands expliciet verankerd zijn in de organisatie, ook in het kader van de doorlopende leerlijnen in de onderwijskolom. Het moet niet alleen beleidsmatig en in de stukken terug te vinden zijn, maar ook in het curriculum van de opleidingen
- Onderwijsvorming staat in alle activiteiten centraal. Interventies moeten concreet vertaald kunnen worden naar nieuwe onderwijsmaterialen en taalstimulerende inrichting van de leeromgeving en de stage.

'Op dit moment staat iedereen wel achter de noodzaak er iets aan te doen, maar niet iedereen ziet zichzelf hier direct een bijdrage aan leveren. Dit doorbreek je door bijvoorbeeld heel concreet een proeve van bekwaamheid onder de loep te nemen of ieders rol bij de signalering en doorverwijzing van deelnemers te bespreken.'

Ap te Winkel, opleidingmanager Sport en Bewegen, Graafschap College

Er is door alle onderwijsvernieuwingen veel weerstand ontstaan. Docenten vertonen weerstand om over onderwijsvernieuwingen te praten of na te denken.

ADVIES

- Alles valt of staat met draagvlak en motivatie om een goed taalbeleid in de afdeling uit te rollen. Inventariseer negatieve geluiden, onderzoek de problemen en ga met docenten, opleidingsmanagers en teamleiders in gesprek.
- Maak gebruik van bestaande kennis en inzichten. Neem innovatietrajecten, de initiatieven die lopen en de materialen die in gebruik zijn, als uitgangspunt.
- Door sleutelfiguren uit de organisatie en de opleidingsteams van meet af bij nieuwe ontwikkelingen rond het vak Nederlands te betrekken voorkom je principiële tegenwerking in de teams.
- Benoem per afdeling een taalcoördinator die fungeert als schakel tussen de onderwijspraktijk en het management. Hij vertaalt alles van de werkvloer naar boven en voorkomt dat er ruis ontstaat.
- Begin zo nodig klein: met één afdelingsmanager, één opleidingsteam en één taalcoach. Creëer in elke sector op deze manier 'vooruitgeschoven posten' die een belangrijke rol bij verdere ontwikkeling kunnen spelen. Deze taalcoaches en teams kunnen hun ervaringen, opgebouwde expertise en hun ontwikkelde producten doorgeven aan andere afdelingen en teams.
- De focus zou in de discussie rond taalbeleid vooral op vakinhoudelijke aspecten van taalbeleid moeten liggen in plaats van op het behalen van procesmatige – voor docenten vaak abstracte – operationele beleidsdoelen. Men wil in het primaire proces ten slotte weten wat er in de lessen en op de werkvloer voor de deelnemers concreet gaat veranderen én wat dat gaat opleveren.

'We hebben zoveel vergaderingen en studiedagen gehad rond het competentiegericht leren, die alleen maar gingen over structuren en formats door didactici bedacht. Niets van onszelf. Ik ben blij met vakinhoudelijke ondersteuning wat taal betreft.'

Frans Jansen, praktijkdocent CIOS, Nova College

De aandacht voor taalbeleid verslapt, nieuwe onderwijsontwikkelingen verdringen de energie die in taalbeleid gestoken moet worden. Door onrust in de organisatie stagneren pilots en projecten rond taalbeleid.

ADVIES

- Speciaal daartoe aangewezen procesbewakers zorgen voor een verantwoordingsstructuur met vaste monitormomenten. De verantwoordelijkheid voor de voortgang van taalbeleid ligt in eerste instantie bij opleidingsmanagers en teamleiders en zij moeten daar ook frequent op aangesproken worden.
- Evalueer het proces tussentijds. Stel vooraf mijlpalen vast waarop de koers zo nodig bijgesteld kan worden. Neem na elke stap tijd om de effecten ervan te bekijken en de volgende stap in te plannen. Dit betekent veel communicatie over het proces om te voorkomen dat het taalbeleid bij de implementatie uit los zand blijkt te bestaan.
- Beleid loont alleen wanneer consequenties betrokken worden uit opbrengsten, zowel wanneer ze positief zijn als wanneer ze negatief ervaren worden. Beloon goede prestaties en neem maatregelen wanneer de verwachte opbrengsten achterblijven.

'Iedereen klaagt altijd over te weinig tijd. Er moeten keuzes gemaakt worden. Dus als ik dat signaal krijg, ga ik eerst uitzoeken wat er precies aan de hand is. En soms moet je gewoon heel streng de kaders van je project bewaken en zorgen dat de afspraken nagekomen worden.'

Kees van de Waardt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

RISICO Het verband tussen taal- en vakles verdwijnt uit het zicht

Lessen Nederlands worden op basis van de uitslagen van algemene niveautoetsen generiek ingepland op basis van taalniveau, zodat deelnemers van alle sectoren en opleidingen in grote groepen door elkaar komen te zitten in aparte leslokalen, op een andere locatie of in een talentcentrum. Teamleden blijven op hun eigen eilandje en hebben moeite het Nederlands te integreren in de vakles. Vakdocenten voelen zich niet meer verantwoordelijk voor het Nederlands en besteden geen aandacht meer aan de taalontwikkeling. Deelnemers zijn niet meer gemotiveerd om deel te nemen aan de Nederlandse lessen omdat zij het verband niet zien met de beroepsopleiding. Het taalniveau van de deelnemers, zowel algemeen als beroepsgericht, stagneert en daalt uiteindelijk drastisch.

ADVIES

- Taaldocenten die door heterogeniteit van de deelnemers en groeps grootte niet meer kunnen differentiëren zullen kiezen voor de algemene delers, algemene taaldoelen en neutrale onderwerpen. Voorkom dat docenten en deelnemers het Nederlands weer beschouwen als een apart (en overbodig) vak in plaats van een voorwaarde voor het overbrengen van de vakinhoud en het communiceren in werk en opleiding. Zorg dat het nut van directe koppeling van vak en taal voor alle betrokkenen onbetwistbaar is. Draag nut en noodzaak op alle niveaus uit.
- Functioneel onderwijs Nederlands waarbij de regelkennis en taalvaardigheden – nodig voor het uitvoeren van beroepsgerichte taaltaken – centraal

staan, is noodzakelijk. Praktijkoefening met zowel vaktaal als werkplekgerichte communicatievaardigheden zijn hierbij eveneens onontbeerlijk. Dit motiveert deelnemers aan beroepsgericht Nederlands te werken omdat ze het verband zien met het kunnen uitoefenen van hun vak. Ook krijgen zij op deze manier direct de ondersteuning die ze nodig hebben om de taaltaken uit de opleiding op het juiste niveau te kunnen uitoefenen.

- Vak- en praktijkdocenten hebben veel baat bij ondersteuning en aandacht voor regels en structuren door een echte taaldocent. Zo kunnen zij zich concentreren op overdracht van de vakinhoud, waarbij ze taalgebruik blijven stimuleren, taalachterstanden tijdig proberen te signaleren en doorverwijzen bij specifieke problemen.

'We willen natuurlijk dat elke sector taalontwikkellend vakonderwijs, taallessen én taalondersteuning biedt. Dat Nederlands gezien wordt als een belangrijk ondersteunend vak in alle beroepsopleidingen. En dat elk team ook de opleiders in de praktijk uitlegt wat zij kunnen doen aan taalontwikkeling en hen daarbij ondersteunt.'

Marijke van Huijstee, senior beleidsmedewerker MBO Talen, Rijn IJssel

Taalactiverende didactiek

Taalontwikkeling stimuleren in het beroepsonderwijs betekent een zoektocht naar didactische werkvormen door vak-en taaldocenten, examinatoren en assessoren, materiaalontwikkelaars, praktijkbegeleiders en studieloopbaanbegeleiders.

In dit deel worden een aantal didactische principes toegelicht en praktisch uitgewerkt:

- leesvaardigheid en tekstbegrip
- woordenschatuitbreiding en vaktaal
- het stimuleren van taalactiviteiten door taaltaken
- taalontwikkeling op de stage en op de werkvloer
- toetsing en beoordeling van het Nederlands.

'Leerlingen zeggen dat ze de vakteksten goed begrijpen, maar vaak is het antwoord als je vragen over de tekst stelt: "Ik weet het wel maar ik kan het niet uitleggen". Abstracte begrippen zijn vaak moeilijk evenals het herkennen van een structuur of verband in een tekst. Alleen details blijven goed hangen.'

Jacqueline van der Zee, taalcoach, Rijn IJssel

'Mijn houding in het onderwijs is dat ik altijd wil vernieuwen en aanpassen. Veel docenten kun je hiervan overtuigen door met een goed idee te komen, iets wat concreet gaat over hun lesboek en hun deelnemers. Ik zou met mijn team graag een middag bij elkaar gaan zitten met de lessen en proeven die we gemaakt hebben, zoals het organiseren van een evenement. En dan samen kijken of dit het juiste niveau Nederlands is en dit de juiste opdrachten zijn.'

Henk Jan Freriks, docent en teamleider, Sport en Bewegen, Graafschap College

Leer deelnemers lezen in het vak!

Simon Verhallen

Meestal denkt men bij *lezen* en *leesbevordering* aan leuke en spannende boeken. Daar is veel voor te zeggen, maar de meeste vmbo'ers zijn geen echte boekenlezers. Maar ze kunnen wel veellezers zijn of worden. Dames- en tienerbladen worden door hen verslonden en er zijn tienduizenden jongens die nooit een boek aanraken maar Voetbal International helemaal uitspellen. En veel lezen is op zich al belangrijk. De leesvaardigheid van jongeren neemt namelijk toe als ze veel lezen en de groei van hun woordenschat is er grotendeels mee verbonden. Veel lezen is dan ook een goed hulpmiddel voor meer leersucces.

Docenten hebben er last van dat hun leerlingen zo moeizaam lezen en een groot gedeelte van de teksten niet begrijpen. Ze kiezen er daarom voor om de stof mondeling te behandelen en toe te lichten. Dit is een ongewenste ontwikkeling. Het is juist zaak om te onderzoeken of leerlingen niet veel meer zouden willen, kunnen en moeten lezen over het vak waar ze voor leren.

Dit stuk gaat dieper in op een belangrijk aspect van leesvaardigheid: het tekstbegrip. Wordt de tekst begrepen? Wordt de informatie in de tekst opgenomen? Wordt de informatie gebruikt voor het doel dat de tekstschrijver voor ogen had? Enkele aandachtspunten bij het succesvol lezen van vakgerichte en vakgerelateerde teksten komen hieronder aan bod.

Technisch en begrijpend lezen

Voor tekstbegrip zijn twee soorten leesvaardigheid nodig: technisch lezen en begrijpend lezen. Kinderen leren het technisch lezen (aanvankelijk en gevorderd technisch lezen) in de onder- en middenbouw van de basisschool. Technisch lezen gaat geleidelijk over in begrijpend lezen. De kinderen echter van wie de technische leesvaardigheid niet in een vroege fase

op een goed niveau zit en die daarnaast over een te kleine woordenschat beschikken, zullen steeds achterblijven. Met deze leerlingen kan in het vmbo alsnog aan de technische leesvaardigheid gewerkt worden. Dat gebeurt gelukkig steeds vaker. Er zijn verschillende methodieken in omloop. Hoofdpunt is natuurlijk dat docenten beschikken over instrumenten om deze zwakke lezers te identificeren.

Begrijpend lezen wordt in de basisscholen in Nederland meestal geoefend en getraind met aparte methodes. Dat gebeurt nergens anders in de wereld. In het vmbo en mbo wordt het werken aan begrijpend lezen vaak naar het vak Nederlands geschoven. Maar eigenlijk zou het veel beter zijn als het begrijpend lezen veel meer aandacht krijgt bij de zaak- en de beroepsvakken. We zouden de didactiek van het begrijpend lezen direct aan de teksten van de vakken moeten koppelen. Werken aan tekstbegrip bij Nederlands is immers niet meer dan een soort droogzwemmen. De leestechnieken die daar worden voorgedaan en geoefend, moeten vervolgens worden overgedragen naar de plekken waar het echt nodig is: de vakteksten in de beroepslessen. Voor de transfer van de bij Nederlands aangeleerde leestechnieken naar de beroepsvakken is de aandacht en inzet van de vakdocenten noodzakelijk.

Tekstbegrip en de omvang van de woordenschat

Succes bij het begrijpend lezen is erg afhankelijk van de woordkennis van de leerling. Hoe groter de woordenschat hoe beter het begrijpend lezen. Een grote woordenschat verwerf je door veel te lezen en veel aan begrijpend lezen te doen. Het ene is van het andere afhankelijk, en omgekeerd. Om die reden is het dus heel verstandig om in het vmbo en mbo niet alleen veel aandacht aan lezen, maar ook aan de uitbreiding van de woordenschat te besteden:

het tekstbegrip wordt er in belangrijke mate door gevoed. Vooral voor algemene beroepstaalwoorden, signaalwoorden en schooltaalwoorden moet veel tijd gereserveerd worden. Dan zal blijken dat woordkennis bij leerlingen in meerdere opzichten sterk verschilt. Een aantal heeft een flinke of redelijke woordenschat; maar er zijn er ook die maar weinig woorden kennen. Dat geldt ook ten aanzien van de kennis van de schooltaalwoorden en signaalwoorden. Een docent die een woord aparte aandacht geeft of uitlegt, moet zich steeds realiseren dat sommigen dat woord kennen en kunnen gebruiken en anderen niet. En bij een ander woord kan het de volgende dag weer andersom zijn.

Daarom heeft het ook niet zo veel zin om aan de groep te vragen: Wie weet wat dat betekent? Het antwoord komt natuurlijk van de leerlingen die het woord of het begrip kennen, terwijl we alle aandacht zouden moeten geven aan die leerlingen die dit ene woord niet kennen. Daarom is het veel handiger als een docent vooraf zegt: *We gaan aan de volgende woorden extra aandacht besteden. Sommigen van jullie kennen enkele woorden al en anderen kennen ze niet. Ik ga jullie de betekenis geven en daarna gaan we de woorden gebruiken en toepassen.* Het is sowieso goed om vooraf op enkele kernbegrippen van een tekst te wijzen. Door dat vaak voor te doen kunnen leerlingen dat op den duur ook zelf, bijvoorbeeld via een opdracht als: *omcirkel de kernbegrippen in deze tekst.*

Om een tekst te kunnen begrijpen moeten de leerlingen zeker 95 procent van de woorden kennen. Sommige onbekende woorden zijn heel belangrijk om een tekst te begrijpen, andere doen er voor het begrip niet echt toe. Een docent weet dat, maar de leerling niet. De docent kan dus ook vooraf zeggen: *Dit woord leg ik even uit, maar als je het vergeet is dat niet erg. Bij dat woord is dat wel erg, want dan kun je de tekst niet snappen. Dus let extra goed op.*

Tekstbegrip en kenmerken van de tekst

Goed geschreven teksten worden beter begrepen dan slecht geschreven teksten. Goed geschreven teksten hebben een goede structuur en opbouw (bijvoorbeeld introductie van het onderwerp, behandeling van het onderwerp en een afsluiting, zoals conclusies voor de praktijk, opdrachten voor de lezer, en dergelijke).

Naast de structuur is ook de lengte van belang. Over het algemeen is het aan te raden om leerlingen niet met te lange teksten te laten worstelen. Een lange tekst schrikt af en de meeste leerlingen kunnen de concentratie ervoor niet opbrengen. Het best kunnen teksten gebruikt worden die tien minuten leestijd vragen en die op een gestructureerde wijze één of hooguit twee onderwerpen aan de orde stellen. Het is beter om leerlingen op een dag met verschillende korte teksten aan het werk te zetten, dan eenmaal per dag één lange tekst aan te bieden.

Teksten die voorzien zijn van passende illustraties, dat wil zeggen illustraties die elementen van de tekst goed tonen of handelingen laten zien die in de tekst beschreven worden, kunnen bij tekstbegrip helpen. Het gaat dus niet om 'decoratieve' illustraties: plaatjes, foto's of afbeeldingen die bij een tekst staan om die te verluchten. Die hinderen juist het tekstbegrip, omdat ze de lezers afleiden en op het verkeerde been zetten.

Een goede tekst is ook een tekst waarbij goed duidelijk is voor welke lezersgroep de tekst bestemd is en wat er met de informatie gedaan moet worden.

Uit recent onderzoek in Nederland blijkt dat zogenaamde vereenvoudigde teksten zoals die door sommige uitgeverij van leerboeken worden aangeboden, het tekstbegrip voor veel leerlingen, in het bijzonder de taalzwakkere, erg hinderen. Leerlingen hebben baat bij expliciete samenhang en verbindingen in de tekst. Voegwoorden, bijwoorden, signaalwoorden, en dergelijke moeten juist niet weggelaten worden. Ook het systematische gebruik van korte zinnen en het weglaten van onderschikking en nevenschikking helpt de leerlingen niet. Wanneer allerlei verbanden tussen zinnen en redeneringen niet meer zichtbaar zijn wordt het voor zwakkere leerlingen juist moeilijker. Zij zijn niet geholpen met een versimpeling van teksten.

Taken en opdrachten bij de tekst

Of er tekstbegrip is blijkt pas wanneer de leerling daarvan een demonstratie kan geven. Meteen na het lezen en later. Het is dus belangrijk dat, wanneer docenten een tekst laten lezen of als huiswerk opgeven, hen voor ogen staat wat de leerlingen met de informatie uit de tekst moeten doen. Vaak moeten leerlingen teksten lezen om informatie en kennis op te doen. Soms zijn teksten bedoeld om met de informatie aan de slag te gaan, bijvoorbeeld via een

praktijkopdracht of via een communicatieopdracht (anderen informeren).

Hoewel ze vaak worden ingezet, zijn meerkeuzevragen niet echt geschikt om tekstbegrip bij het lezen te stimuleren. Alleen bij een leestoets waarbij het gaat om de beheersing van eerder verworven en eerder toegepaste kennis, inzichten en informatie, zijn meerkeuzevragen van nut.

Voor het ontwikkelen van het tekstbegrip kan men de deelnemers beter een actieve taak of opdracht bij een tekst geven: informatie uit een tekst verzamelen met het oog op een latere oefening, sorteertaken, taken om elementen in schema's te zetten, taken om informatie in tabellen te zetten. Of taken die gericht zijn op de praktijk: het maken van boodschappenlijstjes, het noteren van de volgorde van deelwerkzaamheden, het plaatsen van elementen van een tekst in een tijdbalk of tijdsordering (vgl. werkplanning). Denk ook aan het maken van spiekbriefjes die de deelnemer bij een klantgesprek of een telefoongesprek of een andere beroepshandeling kan gebruiken. Zulke schrijftaken kunnen dus vaak kort en eenvoudig zijn. In ieder geval gaat het steeds om een actieve verwerking van informatie uit de tekst. Docenten die dit regelmatig toepassen zullen bedreven raken in het zoeken en vinden van korte teksten die zich erg goed lenen voor deze verwerkingsdoelen.

Actieve taken nodigen ook uit tot een andere evaluatie dan alleen goed of fout, zoals bij meerkeuzevragen. Vaak zal het dan zijn: *Er ontbreekt nog één ding. Of: Je hebt wel alle punten maar nog niet helemaal in de goede volgorde.* Dat is ook beter voor het zelfvertrouwen dan alleen maar goed/fout-scores.

Tekstbegrip in relatie tot voorkennis en onderwerpkennis

Het maakt voor deelnemers veel uit of zij lezen in het verlengde van wat ze eerder hebben gelezen of gezien of meegemaakt, of dat de informatie in de tekst nieuw en vreemd is. Nieuwe kennis moeten ze kunnen koppelen aan oude kennis. Het ideaal is dat leerlingen over de inhoud of het onderwerp van een tekst al wat weten, maar niet alles. Dan valt er wat bij te leren.

Het kan heel handig zijn om een korte voorverwerking te doen. Dat hoeft niet in de klas of in de groep. Dat kan ook met behulp van een andere tekst die van een lager kennisniveau is, of uit een ander domein. Dus bijvoorbeeld met een tekst, die over

hetzelfde onderwerp gaat, maar geschreven is voor leken en niet voor vakgenoten.

Deelnemers krijgen ook voorkennis door ze eerst iets te laten zien (een demonstratie, een filmpje, een reeks foto's) of ze eerst een excursie aan te bieden, en daarna pas de teksten over het betreffende onderwerp te laten lezen. Soms kan de docent in het beeldmateriaal of in de excursie al enkele kernbegrippen aanwijzen en (laten) opschrijven.

Doel van zulke activiteiten is niet alleen om leerlingen de voorkennis te geven over een tekst of een reeks teksten, maar ook om ze aan *dezelfde* voorkennis te helpen. De docent raakt zo niet verzeild in een situatie waarin sommigen er al wel wat van weten, anderen weinig en weer anderen niets.

Aandachtspunten bij lezen, tekstbegrip en tekstkeuze

Samengevat zijn de volgende zaken van belang:

- Laat deelnemers vaak teksten lezen.
- Geef ze geen lange maar korte teksten.
- Verbind een actieve taak aan de leesopdracht.
- Help bij het lezen en bij het tekstbegrip maar laat de teksten niet weg. Geef de teksten desnoods na de demonstratie of de toelichting, maar sla ze niet over.
- Geef veel aandacht aan woordenschatuitbreiding en biedt kernbegrippen uit de tekst van tevoren aan. Laat alle deelnemers een woordenboek gebruiken (het Van Dale vmbo-mbo woordenboek).
- Stel vooral duidelijke en meetbare doelen; aantal teksten per week, aantal taken per week, leestijdbesteding (uren per week), benoem ook onderwerpen waarover gelezen moet worden, etc.
- Geef aandacht aan lezen en tekstbegrip in *alle* lessen. Ook in praktijklessen, in simulatie en ook op de werkplek of in de stage.
- Geef veel aandacht aan wat er met de tekst gedaan moet worden (doel, taken, verwerking, omzetting naar ander activiteiten).
- Gebruik geen versimpelde teksten (qua zinslengte en structuur) en kies voor teksten die *net* iets boven het niveau van de leerlingen zitten.

Zie ook deel 7.3 op pagina 101: Stappenplan tekstbegrip.

Het leren van de vaktaal: woordenschatdidactiek

Er zijn verschillende redenen om expliciet aandacht te besteden aan woordenschatuitbreiding. Woorden zijn ten eerste de dragers van vakkennis. Bovendien hangt woordkennis samen met spreek-, schrijf- en leesvaardigheid. Deelnemers die veel woorden kennen en juist kunnen interpreteren en gebruiken zullen beter lezen, spreken en schrijven. Hieronder komen de noodzakelijke stappen aan de orde waarmee woordenschatonderwijs zo efficiënt en effectief mogelijk ingebed kan worden in het beroepsonderwijs.

Problemen in de opleiding

In de praktijk besteden de meeste docenten een groot deel van hun onderwijstijd aan het uitleggen van woorden, begrippen en vaktermen. Toch zijn de geluiden hierover niet altijd even positief. Docenten kunnen het gevoel hebben uitsluitend bezig te zijn met het aanbieden en uitleggen van woorden, die vervolgens door de deelnemers weer veel te snel vergeten worden. Er is een groot verschil tussen deelnemers wat betreft woordenschat, zodat het voor een docent soms lastig is te bepalen welke woorden hij wel en welke hij niet klassikaal moet behandelen en herhalen. Voor sommige deelnemers zijn alleen de vaktermen onbekend. Er zijn ook deelnemers die vanwege hun beperkte algemene woordenschat moeite

hebben met het begrijpen van de uitleg en definities van woorden en vaktermen. Er zijn deelnemers die de betekenis van nieuwe woorden slecht begrijpen of onthouden. En er zijn er die ook nog moeite hebben met de uitspraak of spelling of die de woorden zelf nooit of in de verkeerde context gebruiken.

Om welke woorden gaat het?

Er zijn verschillende typen woorden te onderscheiden die de woordenschat van mbo'ers en de aanpak van de docenten bepalen. In onderstaande tabel staan ter illustratie de verschillende soorten woorden die komen uit een vaktekst van de secretariële opleiding.

Algemeen Nederlands:

Dit zijn de woorden die voornamelijk voorkomen buiten de opleiding. Deze worden voor een groot deel bekend verondersteld of behoren tot het domein van de docent Nederlands, indien de deelnemers hierin hiaten vertonen. Niet alle onbekende algemene woorden die in de opleiding voorkomen hoeven echt geoefend te worden. Er zijn moeilijke woorden die ter illustratie of in een casus gebruikt worden, maar zo weinig frequent zijn, dat mbo'ers ze niet expliciet hoeven te leren.

Algemeen Nederlands	Algemene beroepstaal	Vaktaal en vaktermen	Signaalwoorden	Schooltaalwoorden
Professioneel Winkel Verzameling Manier Euro	Aanbrengen van wijzigingen Diskette Hulpdocument	Database Query Records	Hier Dus Zodanig Maar Veroorzaken Doel Zoals Bijvoorbeeld	Samenstellen Competentie Individueel Een opzet maken

Verschiedende typen woorden uit een vaktekst van de opleiding Secretarieel

Algemene beroepstaalwoorden

Dit zijn de woorden die veel voorkomen in de vakopleiding, zowel gesproken als geschreven. Ze komen daarbuiten ook voor, op etiketten, gebruiksaanwijzingen of in het dagelijkse leven en bij uitstek bij doe-het-zelvers. Daarom kunnen ze door volwassen Nederlandstalige leken vaak wel herkend en gekend worden. Dit geldt niet voor deelnemers in het beroepsonderwijs met minder levens- en werkervaring of een andere moedertaal.

In de context van het beroep hebben algemene beroepstaalwoorden soms een specifieke betekenis. Ook worden deze woorden vooral gebruikt om vaktermen mee uit te leggen. Omdat deze woorden de sleutel vormen tot de echte vaktermen, zullen ze veel aandacht moeten krijgen in de functionele taalles.

Vaktaalwoorden en vaktermen

Een vakterm is specifiek voor het beroep en gebonden aan een bepaald onderwerp in de opleiding. Veel vaktermen komen een bepaalde periode heel veel voor en daarna weer heel lang niet, omdat ze gebonden zijn aan bepaalde specifieke vakhandelingen. Vaktermen hebben binnen een vakrichting maar één betekenis en één uitleg. Dat maakt ze heel transparant. Ze zien er vaak wel ingewikkelder uit. Het gaat vaak om samenstellingen, ze zijn nogal eens afkomstig uit het Engels, Duits of Frans of het gaat om totaal nieuwe woorden. Vaktermen moeten dan ook uitgelegd worden door de vakdocent.

Signaalwoorden

Dit zijn de woorden waarmee verbanden in een tekst worden aangegeven. Ze duiden op een tegenstelling, voorbeeld of vergelijking. Door te letten op signaalwoorden wordt de structuur van een tekst duidelijk. Een vakdocent kan op signaalwoorden wijzen om de

tekststructuur te benadrukken. De taalles is de plek om met signaalwoorden te oefenen.

Schooltaal en instructietaalwoorden

Dit zijn de woorden die in alle vakken en opleidings teksten terugkomen en horen bij de ordening van de lesstof en organisatie van de opleiding. Ze kunnen verschillen per vak en zijn onontbeerlijk om de opdrachten en instructies te begrijpen. Alle docenten zullen aan de uitleg van deze woorden aandacht moeten besteden.

Hoe leert iemand nieuwe woorden?

Een woord 'kennen' houdt in dat je weet hoe je een woord uitspreekt, hoe het geschreven wordt, wat het betekent, hoe en wanneer je het kunt gebruiken en met welke andere woorden het samenhangt. Al deze informatie moet worden aangeboden, opgeslagen, herhaald, geoefend en gecontroleerd. De opslag gebeurt in wat men 'het mentale lexicon' noemt. Er zijn woorden nodig om woorden uit te leggen en er zijn andere woorden nodig om met een woord een zin te maken. Woorden en hun betekenis worden het beste onthouden in relatie met elkaar. Hoe meer verbindingen deelnemers kunnen maken tussen nieuwe en bekende woorden, hoe steviger de woordkennis zich in het mentale lexicon verankert. Deze aspecten van woorden leren hebben consequenties voor de woordenschatdidactiek.

Hoe werkt de deelnemer effectief aan zijn woordenschat?

Zo ziet de ideale situatie er uit. Nadat eerst bestaande kennis over het onderwerp is opgehaald wordt er geluisterd of gelezen. Deelnemers geven vervolgens zelf aan welke woorden ze moeilijk vinden. De belangrijke moeilijke woorden schrijven ze met betekenis en uitleg op in een speciaal daarvoor

Woord: Het dossier		Foto/tekening
Komt voor in de les... / de situatie...	Rechtbank, bij de dokter, op school (van leerlingen), bij de administratie	
Betekenis	Verzameling met alle gegevens over iets of iemand	
Voorbeeldzinnen	De dokter stopt alle informatie over de patiënt in het dossier	
= hetzelfde als	= map, bestand, verzameling, archief	
≠ tegenovergestelde & combinaties	≠ losse gegevens, een stuk of enkele stukken leerlingdossier, examendossier	

bedoeld woordenschrift. Samen met een andere deelnemer zoeken zij zonnodig de betekenis op of raden ze ernaar. Een dergelijk woordenschrift is een goed instrument om woorden te verzamelen en aanvullende informatie bij het woord te schrijven: een synoniem, voorbeeldzin of tekening. Deelnemers moeten hun woordenschrift altijd bij zich hebben en regelmatig laten controleren door een docent. Ten slotte oefenen en herhalen de deelnemers door korte spreek- en schrijfp opdrachten uit te voeren met woorden uit hun eigen lijst. Op verzoek geven ze betekenis en voorbeeldzinnen aan de docent of in een tweegesprek met een andere deelnemer. Doel is dat ze de woorden bewust gaan gebruiken in gesprekken en teksten die ze schrijven. De uitbreiding van de woordenschat wordt gecontroleerd met een woordenschattoets.

Wat doen docenten met de woorden in de opleiding?

In de boven beschreven ideale situatie zijn vijf stappen onderscheiden voor woordenschatuitbreiding, waarbij alle docenten, praktijkbegeleiders, theorie- en taaldocenten betrokken zijn:

Selectie belangrijke woorden

Elke docent selecteert per onderdeel, thema, hoofdstuk, kerntaak of praktijkhandeling een paar kernwoorden (vaktaal). Als hulpmiddel kan een woordenlijst uitgedeeld of op het bord gezet worden. Er vindt afstemming plaats tussen taal- en vakdocenten bij het samenstellen van deze doelwoordenlijsten. De taaldocent speelt een belangrijke rol bij de selectie van de algemene beroepstaal- en schooltaalwoorden. Tijdens de les geven docenten aan, op basis van de selectie, welke door deelnemers aangedragen woorden relevant zijn om op te schrijven en te onthouden. De woorden worden opgeschreven in een persoonlijk woordenschrift.

Vorbewerken

Van belang voor de behandeling van een onderwerp is betrokkenheid. Die komt tot stand door het activeren van de voorkennis. Dat gebeurt door vragen te stellen over het onderwerp en aan te sluiten bij ervaringen van de deelnemer door ze erover te laten vertellen (aan elkaar of klassikaal). De taaldocent geeft in de ondersteunende les opdrachten met de doelwoorden en draagt verwante begrippen en woorden aan. In de taalles kan voorkennis geactiveerd worden door opdrachten te geven met synoniemen, tegenstellingen en voorbeeldzinnen.

Uitleg en notitie van relevante woordbetekenissen

Het is van groot belang elk te leren woord in een zin op het bord te schrijven en uit te spreken. Voor de uitleg van betekenissen helpt het wanneer de praktijkhandeling vóór de theoriebespreking plaatsvindt. Docenten bieden tijdens de uitleg zoveel mogelijk concrete, visuele en contextuele informatie. Door betekenis te laten raden, te laten opzoeken of te bespreken met andere deelnemers zijn deelnemers actief bezig met de woorden. Ze schrijven zelf de betekenis (over) in hun woordenschrift. De docent reikt synoniemen, voorbeeldzinnen, tegenstellingen en vaste verbindingen aan. In de taalles laat de docent aanvullende informatie bij het woord schrijven en voorbeeldzinnen maken. Deze manier van uitleggen kost meer tijd dan het simpelweg geven van de definitie van een woord. Het levert echter veel meer diepere woordkennis en tekstbegrip op, waardoor het vaak herhalen en extra uitleg geven minder nodig is.

Herhaling en oefening

Woorden bekijken uitsluitend door actieve herhaling, dat wil zeggen door ze daadwerkelijk te gebruiken. Docenten kunnen vakwoorden (laten) herhalen door ze bijvoorbeeld te laten rangschikken en allerlei sorteeroefeningen te geven. De kunst is om deelnemers uit te dagen woorden zelf vaker te gebruiken via gerichte spreek- en schrijfp opdrachten (*schrijf een tekst met deze woorden, voer een gesprek over..., leg het verschil uit tussen...*). In 'verloren' ogenblikken of op gezette tijden krijgen deelnemers zogenaamde vijf-minuten oefeningen, waarbij ze de woorden uit hun woordenschrift met een andere deelnemer oefenen: neem een woord in gedachten... noem vijf woorden die bij dit woord horen, maak een woordweb. Een zinnige oefening is schaduwteksten (populaire teksten over het onderwerp) te verzamelen en de behandelde woorden daarin te laten onderstrepen.

Controle woordkennis en woordgebruik

De beste controle is een schrijf- of spreekopdracht waarbij de deelnemer de nieuwe woorden in hun betekenis moet gebruiken. De docent geeft daarna feedback op juist gebruik, goede vorm, correcte uitspraak en spelling. Expliciete controlemiddelen zijn het afnemen van een woordenschattoets met invulzinnen, definitievragen, synoniemen zoeken en het afnemen van een dictee. Aankondiging van de toets is een stok achter de deur voor de deelnemers om hun woordenschrift goed bij te houden.

Welke taken liggen er voor het team?

Een team dat het belang van integrale aandacht voor woordenschat onderkent en gezamenlijk aan de uitbreiding van de woordenschat wil werken, bepaalt wat de kernwoorden zijn bij een kerntaak, thema of project en legt vast wie welke woorden behandelt in welke les. Alle nieuwe onderwerpen worden geïntroduceerd door voorkennis op te roepen en relevante woorden te inventariseren en de betekenis van nieuwe woorden wordt altijd uitgelegd aan de hand van praktijkvoorbeelden, illustraties en voorbeeldzinnen. In een woordenschrift komen de moeilijke nieuwe

woorden, hun betekenis en voorbeeldzinnen, die herhaald worden door (meermalen) extra oefeningen te geven en deelnemers de nieuwe woorden veel te laten gebruiken. Essentieel voor de motivatie en voor de opbrengst is dat de woordbetekenissen regelmatig gecontroleerd worden door ze (aan de hand van een spreek- of schrijfpdracht) terug te vragen of door woordtoetsen af te nemen.

Zie ook deel 7. 2 op pagina 100: Taakverdeling woordenschatuitbreiding in het team.

Stimuleren van taalgebruik: taaltaken operationaliseren

Inge van Meelis

Om taalontwikkeling integraal in een opleiding te kunnen stimuleren zullen alle leden van het team dezelfde eisen aan het taalgebruik van de leerlingen moeten stellen, zowel in de vaklessen als in de praktijk. Gezamenlijk uitdragen wat belangrijk is en wat van de leerling in de opleiding verwacht wordt qua taalvaardigheid is een succesfactor voor taalontwikkeling.

Hoe bepaalt een team wat belangrijk is en wat van leerlingen verwacht mag worden? Hoe raken alle docenten betrokken bij taalontwikkeling, zien zij hun verantwoordelijkheid en de mogelijkheden die ze zelf hebben om een bijdrage te leveren? Een gezamenlijk opgesteld overzicht van taaltaken is het begin. Een dergelijk overzicht vormt het uitgangspunt bij de integratie van taalontwikkeling in vaklessen. Het biedt een concreet kader voor de inhoud van het taalonderwijs en de beoordeling van het taalniveau in examinering.

Taalniveaus praktisch uitgewerkt

De opdracht om te werken aan het verhogen van het taalniveau is voor de meeste docenten en leerlingen te abstract geformuleerd. Door het begrip 'taalniveau' te expliciteren door taaltaken die behoren bij het niveau concreet te benoemen wordt houvast geboden. Taaltaken zijn herkenbaar voor alle docenten en leerlingen in de (werk)situaties waarin een beroepskracht talig goed moeten kunnen functioneren. Ter illustratie volgt een greep uit het taaltakenoverzicht van de horeca-assistent:

'Verstaat en begrijpt instructies en aanwijzingen van collega's of leidinggevendenden over het schoonmaken van werkomgeving, keukenapparatuur en keukenmachines volgens de voorschriften en richtlijnen.'

'Voert een gesprek met de gast of klant over het afrekenen en neemt van hem of haar afscheid.'

'Noteert de bestelling zo dat ook voor collega's duidelijk is welke bestelling er klaargemaakt moet worden.'

Deze omschrijvingen van de taalhandelingen die leerlingen in bepaalde situaties moeten kunnen uitvoeren zijn herkenbaar voor de horecadocent en –leerling. Door deze manier van benoemen van taalniveau-eisen worden ook niet-taaldocenten direct betrokken bij het onderwerp. Voor hen biedt het inzicht in de mogelijkheden om in projecten en beroepstaken meer aandacht aan taal te besteden.

Taaltaken inventariseren

Hoe komt elke opleiding nu tot een overzichtelijke lijst van taaltaken die representatief is voor het eindniveau en de taaleisen van de opleiding en de werkvloer? Waar vind je de taaltaken die belangrijk zijn in het beroep en de opleiding? Het is van belang dat elk teamlid bij elke stap overlegt, producten bespreekt, reacties geeft en aanvullingen vraagt. Een taaldocent of -coach kan niet zonder raadpleging van zijn teamleden tot een complete lijst komen. De centrale boodschap is: de kennis én betrokkenheid van alle docenten en praktijkopleiders is noodzakelijk, evenals overleg over het belang van de verschillende taaltaken en de plaats van de taaltaken in beroeps- en stageopdrachten. Hieronder volgen de verschillende informatiebronnen:

Het kwalificatiedossier en brondocument

Uitgangspunt voor het opstellen van het taaltakenoverzicht vormen het kwalificatiedossier van de opleiding en het brondocument Leren Loopbaan en Burgerschap. Daarin staan de kerntaken en werkprocessen beschreven die de leerling moet gaan beheersen. Taaltaken kunnen daaruit taaltaken worden afgeleid. Soms staan ze al expliciet benoemd, bijvoorbeeld: 'De Specialist Audiovisuele productie licht het concept en/of plan toe aan de opdrachtgever/

regisseur.' Voor een aantal opleidingen zijn dergelijke basislijsten al beschikbaar.

Vak- en praktijkdocenten

Na een eerste analyse van het kwalificatiedossier kan het taaltakenoverzicht worden besproken met de vakdocenten. Zij vullen deze aan met taaltaken uit hun opleiding en hun specifieke opleidingsprogramma. Het doornemen en aanvullen van het taaltakenoverzicht maakt docenten bewust van de plaats van taal in beroep en opleiding.

Begeleiders van stage en bpv

ROC's zijn vaak terughoudend om medewerking aan begeleiders op de werkvloer te vragen. In de praktijk blijkt dat begeleiders juist betrokken willen worden bij het formuleren van de taaltaken omdat zij in de praktijk tegen taalproblemen van de leerlingen aanlopen. Praktijkbegeleiders geven aan welke taaltaken op de werkvloer belangrijk zijn en ook welke taaltaken vaak problemen opleveren en in de opleiding aan de orde moeten komen.

Leerlingen

Tot slot zijn leerlingen een goede bron van informatie voor de inventarisatie van taaltaken die zij moeten uitvoeren in de opleiding en op de werkplek. Interview dus leerlingen die al ervaring hebben op stage of op de bpv-plek. Dit levert vaak een aanvulling op de ervaringen van docenten op.

Taaltaken beschrijven

Om tot een volledige omschrijving van de taaltaken te komen wordt per taalzaak de volgende informatie beschreven:

- vaardigheid (schrijven, luisteren, lezen, spreken, gesprekken);
- informatie over tekstsoort, gesprekspartner of publiek;
- informatie over onderwerpen van teksten of gesprekken;
- de kerntaak / kerntaken of werkprocessen waarin deze taalzaak voorkomt.

Voor het hele overzicht geldt dat de taalzaak herkenbaar moet zijn voor vakmensen en leerlingen en concreet geformuleerd zou moeten zijn als uit te voeren taak (die een product/dienst oplevert).

Taaltaken toevoegen aan het opleidingsmateriaal

Door alle docenten in het overzicht te laten aankruisen aan welke taaltaken zij in hun lessen en

opdrachten aandacht besteden wordt duidelijk welke taaltaken in de opleiding al aan de orde komen. Taaltaken die niet of te weinig aan bod komen kunnen nu worden ingevoegd in de bestaande lessen en lesmaterialen. Dit gebeurt door:

- instructies te geven over wanneer (en bij wie) de taalzaak moet worden uitgevoerd;
- taaltaken om te schrijven naar concrete opdrachten voor in de vak- en praktijkles;
- feedback te geven op de uitvoering van de taalzaak door vak- en taaldocent;
- de taalzaak op taalniveau door de taaldocent te laten beoordelen.

Bepaal in het team welke taaltaken in welke periode prioriteit krijgen. Kijk vervolgens per taalzaak hoe de vier bovengenoemde stappen kunnen worden vormgegeven. Zo worden ook stage- en bpv-opdrachten aangevuld met taalopdrachten, die een concreet product opleveren. Dit kan bijvoorbeeld een opdracht zijn om een punt in te brengen in het werkoverleg op de stageplek, om een werkplan te schrijven of om veiligheidsvoorschriften op de werkplek door te lezen.

Beoordeling en feedback op taaltaken

Van belang is de taaldoelen en -eisen van elke opdracht expliciet te benoemen. Per taalopdracht is het raadzaam een korte lijst met criteria op te stellen, waaraan de uitvoering van de taalzaak moet voldoen, gebaseerd op de taalniveau-eisen uit het raamwerk Nederlands of het referentiekader. Houd de formuleringen eenvoudig en voeg zo nodig beroepsspecifieke criteria toe. Als deze criteria bij de start van de opdracht gegeven en opgenomen worden in een formulier voor feedback en beoordeling, is duidelijk dat taal belangrijk is en dat taaleisen meetellen bij de beoordeling. Gebruik in alle lessen (en in de stage) dezelfde leidraad of beoordelingscriteria voor de taalzaak. Dit is niet alleen goed voor de motivatie van leerlingen, maar vergroot ook het leereffect. Overleg met de vakdocenten over de beoordelingscriteria omdat iedere werkvloer specifieke eisen met zich kan meebrengen.

Taaltaken in de les Nederlands

Leerlingen missen soms een aantal basisvaardigheden om hun taaltaken goed te kunnen uitvoeren, bijvoorbeeld op het gebied van spelling of grammatica. Soms hebben ze alleen behoefte aan schrijfkaders, voorbeeldteksten en kennis van gespreksconventies. De taalles is de plek om taaltaken voor te bereiden,

Commercieel Medewerker Reizen

Kerntaak 2 Handelt verkooptransacties administratief en financieel af

Vaardigheid	Werkproces	Taaltak
Gesprekken voeren	2.1 Plant administratieve werkzaamheden	Voorleggen van de planning aan manager verkoop of andere collega's
	2.2 Bewaakt de status van de boeking en/of het klantcontact	Herinneren van de klant aan de status van de boeking m.b.v. verkoopvaardigheden- en technieken
	2.3 Verwerkt veranderingen in de boeking	Bespreken van consequenties m.b.t. wijzigingen met manager verkoop

Voorbeeld

te oefenen en te beoordelen. Hier komen dan ook de onderliggende vaardigheden, zoals taalregels, strategieën, gespreksleidraden, woordenschat, uitdrukkingen en voorbeeldzinnen aan bod.

Er is veel lesmateriaal beschikbaar om deze vaardigheden te oefenen. Twee zaken moet men daarbij in het oog houden: praktijkbegeleiders en vakdocenten kunnen aangeven of de formats (bijvoorbeeld voor klantgesprekken in de horeca) die in de lesmaterialen gehanteerd worden ook in hun vakgebied gelden. Anderzijds is het van belang de basisvaardigheden (bijvoorbeeld correct aanspreken van een klant in de horeca) direct weer toe te passen in de beroepstaken (praktisch inslijpen van de talige kennis rond regels en conventies). De motivatie van leerlingen voor de lessen Nederlands neemt ook sterk toe als de lesstof direct aansluit op de praktijk en ze het geleerde meteen kunnen toepassen in de praktijklessen en de stage.

Taaltaken in het portfolio en examinering

Het taaltakenoverzicht zorgt voor een concretisering van de taaleisen die vermeld staan in het kwalificatiedossier. Het maakt duidelijk in welke situatie(s) de leerlingen kunnen laten zien of ze het vereiste niveau beheersen. Het overzicht kan dus uitstekend gebruikt worden als inhoudsopgave voor een taalportfolio. De leerlingen verzamelen de genoemde taalproducten of -bewijzen (beoordelingsformulieren) uit beroeps-, stage- of bpv-opdrachten en maken een aantal opdrachten of toetsen in de taalles. Op die manier laten ze zien dat ze aan het vereiste niveau voldoen.

Taaltaken kunnen op twee manieren een rol spelen in examinering:

- als leidraad voor de inhoud van een examen(taal) portfolio;
- als leidraad voor het toevoegen van taalopdrachten aan de proeve van bekwaamheid.

Op dezelfde wijze als taaltaken in de beroepsopdrachten zijn verwerkt, kunnen ook een aantal belangrijke taaltaken een plaats krijgen in de proeven. Op deze manier kunnen vooral gesprekken, spreekvaardigheid en schrijven beoordeeld worden. Voor verschillende opleidingen zijn op deze manier op dit moment al proeven ontwikkeld. De proeven leveren taalproducten op die je op taalniveau kunt beoordelen.

Door zo het taalprofiel en de kerntaken uit het kwalificatiedossier en LL&B te concretiseren naar taaltaken kan men op eenvoudige wijze taalontwikkende opdrachten toevoegen aan bestaand en nieuw opleidingsmateriaal, zowel in de taal- en de vaklessen als op de werkvloer. Ze bieden handvatten voor de selectie van ondersteunend lesmateriaal Nederlands. De taaltakenoverzichten vormen daarnaast een goede basis voor het formatief en summatief beoordelen van taal via het portfolio of de proeven van bekwaamheid.

Zie ook in deel 6 Uitwerking kerntaken Zorg en Welzijn (pagina 92) en Uitwerking kerntaken Commercieel medewerker reizen (pagina 86).

Taalontwikkeling tijdens de stage en op de werkvloer

Simon Verhallen

De stages in de beroepsopleidingen zijn er natuurlijk in de eerste plaats voor de beroepspraktijkopleiding en voor het opbouwen van praktijkgerelateerde kennis en vaardigheden. De stageplek is ook heel geschikt voor taalontwikkeling en voor het 'voorwerken' van leesactiviteiten die in de opleiding aan de orde komen.

Hieronder staan vijf manieren die daarvoor geschikt zijn. Bij de uitvoering van de taal- en andere taken is steun en hulp van een praktijkbegeleider of een andere collega op de werkvloer niet per se noodzakelijk, maar soms kan de stagiair wel behoefte hebben aan enige feedback of verheldering van de opdracht. Over de mate van betrokkenheid van de praktijkbegeleider zullen met het bedrijf dus nadere afspraken gemaakt moeten worden.

Taaltaak van de beroepsopleiding

Veel stagetaken en bpv-opdrachten die leerlingen moeten uitvoeren op de werkvloer zijn al voor een bepaald deel taaltaken, dat wil zeggen er zijn verschillende taalhandelingen in de opdracht geïntegreerd. Het is van belang om erop toe te zien dat de leerling de taalactiviteit heeft uitgevoerd, bijvoorbeeld de bedoelde tekst echt heeft gelezen of een gesprek ook daadwerkelijk heeft gevoerd. Let er daarbij op dat de leerling de taalactiviteiten echt zelf heeft uitgevoerd en niet heeft 'meegelift' met een ander.

In veel gevallen kan het taaltaakdeel van een praktijk- of bpv-opdracht veel duidelijker worden gepresenteerd. Hier ligt ook een aanleiding voor overleg tussen taal- en vakdocenten: zit de taaltaak goed in de opdracht verwerkt? Is het de juiste taak? Is er genoeg variatie tussen de opdrachten wat de taalactiviteit betreft? Kan de taaldocent behulpzaam zijn bij de feedback op de uitgevoerde taken?

Kijktaken

Kijktaken zijn observatietaken van het type: Hoe gaat dat? Hoe doen ze dat? Let eens op ... Wat zie je dan? Zulke taken zijn zeldzaam, terwijl ze juist veel kennis en informatie opleveren en eenvoudig zijn uit te voeren. Leerlingen kunnen ook de opdracht krijgen om een demonstratie van een bepaalde activiteit of een bepaald proces te vragen. Deze visuele informatie kan dan later opgewekt worden en beschikbaar komen wanneer die activiteit of dat proces in de theorie besproken wordt. Wanneer de leerling vervolgens over dat onderwerp een tekst moet lezen of een verslagje moet schrijven, kan hij het 'videootje in zijn hoofd' raadplegen. De kijktaken fungeren dus als een hulpmiddel voor toekomstige taaltaken. Het is dan wel handig wanneer de leerlingen bij de demonstratie enkele kernbegrippen hebben gekregen en genoteerd.

Luistertaken

Luistertaken zijn uitsluitend receptieve taken. Net als kijktaken zijn ze eenvoudig uit te voeren en heel geschikt voor beginners die nog geen echte vakhandelingen mogen uitvoeren. Het gaat om vragen als: Hoe klinkt dat? Hoe zeggen ze dat? Hoor je verschil tussen ... en ...? Doet iedereen hetzelfde? Leerlingen van commerciële opleidingen bijvoorbeeld kunnen gevoelig worden voor intonatiepatronen als zij af en toe gewoon naar goede telefonisten gaan zitten luisteren. Ook kun je leerlingen die bepaalde uitspraakproblemen hebben met auditieve oefeningen daarop aansturen. Ze kunnen ook de opdracht krijgen om naar klantgesprekken te luisteren en na te denken over hoe zij het zelf zouden doen. Imiteren mag, dat is zelfs heel leerzaam!

Luistertaken zijn heel geschikt voor aspecten als register (hoor je aan de manier van praten of ze een onbekende klant of een bekende collega aan de telefoon heeft?), woordkeuze en het gebruik van stan-

daardfrasen. Hierbij kun je leerlingen ook laten letten op het verschil tussen verschillende gesprekssoorten. Het is handig om vanuit de taalles of -ondersteuning kleine lijstjes mee te geven met aspecten waar de leerling op moet letten. Ook vooraf oefenen met gericht luisteren in de les helpt vaak enorm.

Meer-en-vaker-taken

Voor veel onderdelen van de taalontwikkeling is het belangrijk dat leerlingen hetzelfde heel vaak doen: het zogenaamde 'kilometers maken'. Voor heel veel herhaling is op de opleiding zelf vaak weinig tijd en ruimte. De stageplek kan dan uitkomst bieden. Het gaat om de ontwikkeling van een zekere *fluency*: het op gang brengen van snelheid in de uitvoering van een taalactiviteit. Daarvoor moet dezelfde activiteit (iets lezen, opschrijven of een gesprek voeren) vaak achter elkaar gedaan worden, zodat het iets automatisch wordt (iets doen op de automatische piloot). Het is van belang dat de leerling een klein dagboekje bijhoudt en aantekent hoe vaak hij of zij de taak heeft uitgevoerd: aantal keren per dag een tekstje gelezen, aantal keren per dag de telefoon beantwoord, aantal keren per dag stukje in de manual gelezen, aantal keren per dag op de computer iets opgezocht, aantal keren artikelbeschrijvingen opgezocht in de artikelcatalogus, enzovoort.

Taken rond Taalconventies

Het gaat hier om vragen als: Hoe praat je tegen wie? Hoe schrijf je voor wie? Het is de bedoeling dat leerlingen opvallende verschillen tussen diverse tekstsoorten en gesprekssoorten herkennen. Bijvoorbeeld: Hoe zien de briefjes aan ouders van de kinderopvang eruit? Hoe zien de briefjes voor de collega's eruit? Hoe zien de briefjes voor de subsidiegever eruit? Het kan hier ook gaan om het herkennen van verschillende manieren waarop je mails aanheft en afsluit, waarop je telefoongesprekken opent en afrondt enzovoort. Leerlingen kunnen in de praktijk heel goed waarnemen hoe dat gaat en er dan zelf proberen een systeem in te ontdekken.

De leeropbrengst van alle hierboven genoemde activiteiten is erg afhankelijk van hoe de docent ze inleidt, voorbereidt, nabespreekt en evalueert. Vooraf moet duidelijk zijn hoe de opbrengsten van de taken zullen worden verwerkt, op welke onderdelen er feedback komt en hoe er een verbinding kan worden gelegd met de vervollessen van de opleiding.

Zie ook in deel 6 de Vragenlijst taaltaken op de werkvloer (pagina 94) en in deel 7 Checklist Taalontwikkeling op de werkvloer (pagina 106).

Toetsing en beoordeling van Nederlands

Beoordeling, toetsing en examinering van taal horen bij taalontwikkeling in het onderwijs. Docenten willen weten wat de deelnemers geleerd hebben en of hun deelnemers op een hoger taalniveau zijn gekomen. Taaltoetsing is bovendien nodig om uit te zoeken of de deelnemer recht heeft op een diploma. Met een toets kan gemeten worden hoe ver de deelnemer van het vereiste eindniveau afstaat of waar de deelnemer met de docent aan moet werken. Er bestaan veel verschillende vormen voor het toetsen en beoordelen van taalvaardigheid. Elke toets of beoordelingssystematiek dient zijn eigen doel.

Van een stijgend taalniveau profiteren zowel cursisten en docenten, zowel het vak Nederlands als de praktijkvakken. Op de korte en lange termijn is hier de meeste winst te behalen voor het beroepsonderwijs. Het verwezenlijken van deze stijging vraagt om de nodige aandacht, tijd en middelen voor de inrichting en programmering van het Nederlands en een daarop afgestemde beoordeling en examinering.

Keuze voor de toetsvorm

Taaltoetsen afnemen is voor deelnemers belastend en voor examinatoren arbeidsintensief. Vooral het afnemen en nakijken van spreek- en schrijftoetsen is veel werk en dus kostbaar. Om een keuze te maken voor de inzet van een bepaald instrument moet een school of docent zich telkens afvragen:

- Welke beslissingen worden straks op basis van de uitslag genomen?
- Welke informatie wordt met de toets verkregen en wie gaat daar wat mee doen?
- Welke andere bronnen zijn er? Welke informatie ontbreekt?
- Staan tijd en kosten in verhouding tot de opbrengst van de toets?
- Wat zal het effect zijn van de toetsing op het onderwijs?

Intaketoetsen

De beste bronnen van informatie over het taalniveau zijn de deelnemer zelf, zijn taalportfolio of behaalde beroepscompetenties en diploma's. Het taalniveau van de instromende mbo'er wordt duidelijk uit eerder behaalde diploma's en eindexamenresultaten, of door het afnemen van een taaltoets. Docenten moeten weten waar zij de komende tijd met de deelnemer aan moeten werken: spelling, woordkennis, leeshouding of grammatica. Hiervoor hebben zij aanvullende informatie op de niveauaanduidingen nodig.

Een ander punt is dat bij het gebruik van intake-toetsen je over informatie van één bepaald meetinstrument en één bepaald meetmoment beschikt. Een deelnemer kan enkele weken later op dezelfde toets heel anders scoren. Vaak blijken deelnemers op bepaalde taalvaardigheden of taalonderdelen in de opleiding beter te presteren dan de intake-toets voorspelde. Men moet de gegevens uit een intake-toets dus voorzichtig interpreteren en aanvullende informatie zoeken over de beroepsgerichte taalvaardigheid.

Algemene taaltoetsen

De veelgebruikte landelijk beschikbare algemene taaltoetsen zijn bestemd voor een brede doelgroep. Er worden onderwerpen en teksten gekozen waarvan toetsontwikkelaars denken dat ze onderwerpen bevatten die voor alle deelnemende deelnemers voldoende bekend zijn. Is dat niet het geval dan toetst de toets nauwelijks de taalvaardigheid maar veel meer algemene kennis en ontwikkeling. Wie vooraf weinig van het in de toets bevroegde onderwerp weet, zal uiteraard lager scoren ook al is hij net zo taalvaardig als een ander, die er wel bekend mee is. De meest gebruikte algemene taalniveautoetsen zijn bedoeld om een globaal niveau van een (deel) taalvaardigheid aan te geven. Algemene taalniveaus

lezen bijvoorbeeld zijn niet gekoppeld aan opleidings specifieke leestaken en het vereiste niveau van leesvaardigheid in de beroepspraktijk. Met een score van een leestoets kan een bepaald leesniveau aangegeven worden. Of de toets ook iets zegt over de voor de betreffende opleiding benodigde leesvaardigheid is niet zeker.

Diagnostische instrumenten

Bij een globale toets wordt duidelijk of de betreffende deelnemer een hoog, voldoende, laag of een te laag niveau heeft. Een lage score betekent dat deelnemers een tekort moeten wegwerken. Het is met de meeste globale niveautoetsen niet mogelijk iets te zeggen over de onderliggende problemen die het taalniveau hebben veroorzaakt. Er bestaan namelijk heel verschillende oorzaken voor een lage score op een leestoets:

- De deelnemer heeft te weinig kennis over het onderwerp van de leesteksten.
- De deelnemer kan niet goed met meerkeuzevragen overweg.
- De technische leesvaardigheid is slecht (en hij leest dus te langzaam).
- De deelnemer kent te weinig woorden of uitdrukkingen, signaalwoorden of schooltaalwoorden.

Wanneer een deelnemer bij een algemene taaltoets in de intake laag gescoord heeft, hebben docenten informatie nodig over de microvaardigheden, klanken en intonatiepatronen, grammaticaregels en woordenschatkennis. Met een diagnose kan een docent onderliggende hiaten of problemen achterhalen. Een diagnose van taalvaardigheid kan alleen uitgevoerd worden met een diagnostisch instrument of door taaldocenten die verstand van zaken hebben. Belang-

rijk is dat een diagnose van het probleem samengaat met het aanreiken van oefenmateriaal.

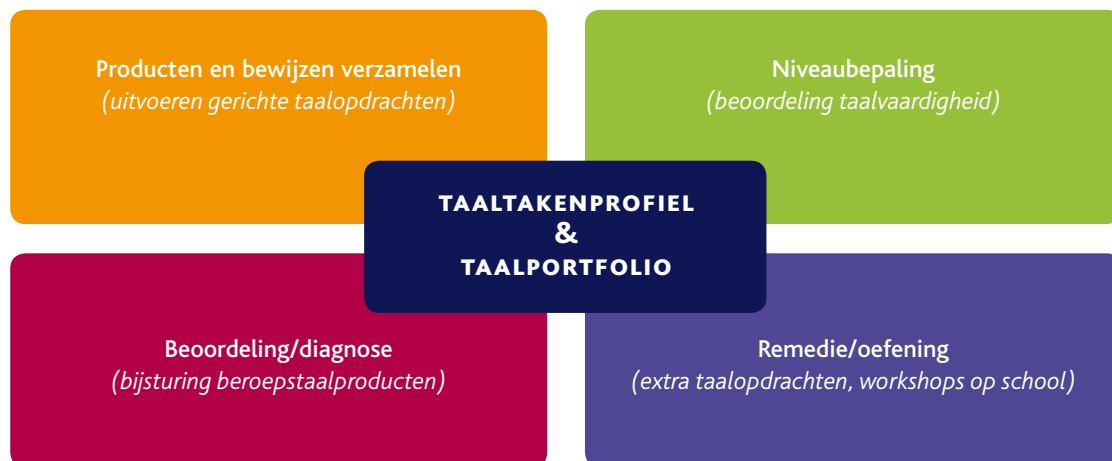
Taal volgsystemen

Methodeonafhankelijke toetsen zijn geschikt voor algemene taalniveaubepaling; de beroepscontext en vakspecifieke taaleisen worden er niet mee afgedekt. Een goed alternatief voor (of aanvulling op) de niet-beroepsgerichte onafhankelijke eindtoetsen is een actieve beoordelings- en ontwikkelcyclus Nederlands (zie schema) waarin elke deelnemer regelmatig wordt beoordeeld op zijn taalprestaties in de beroepscontext, zodat taalproblemen tijdig worden gesignaleerd en aanwijzingen kunnen worden gegeven over hoe het team adequaat in kan grijpen.

Teamleden maken gezamenlijk afspraken over diagnose, feedback en remedie van taalproblemen en zetten een systeem op voor het bijhouden van de vorderingen. Per opleiding kan er bijvoorbeeld een korte geïntegreerde assessmentperiode zijn waarin de deelnemers aan de hand van beroepsgerichte praktijkopdrachten taaltaken uitvoeren. Een andere manier is om alle docenten met een signaleringsformulier taalzwakke deelnemers eruit te laten pikken. Hiervan zijn verschillende varianten in omloop.

Verlengde intake op taal

Er zijn verschillende argumenten om het vaststellen van het beginniveau en de leerbehoeftes van de deelnemers gespreid over verschillende momenten en op verschillende manier te laten plaatsvinden. Een introductieperiode en een inleidend programma van een aantal weken biedt kansen om de beroepsgerichte taalvaardigheid in kaart te brengen en een start te maken met een portfolio waarin ook informatie over

taal is opgenomen. Dit kan door deelnemers tijdens de kennismaking met het vak, de andere deelnemers, de school en de docenten, praktische taaltaken te laten uitvoeren en taalproducten te verzamelen. Deelnemers die zwak uit de taaltoets kwamen worden bovendien door de taaldocenten apart genomen om te onderzoeken waar de specifieke problemen liggen.

Taalportfolio

De deelnemer en docenten houden zicht op taalprestaties, -tekorten en -vorderingen door beoordeelde taalopdrachten integraal op te nemen in het algemene portfolio of te verzamelen in een apart taalportfolio. Het taalportfolio vormt de verbinding tussen de beroepspraktijk en andere vakken. Deelnemers voeren dan op afgesproken plekken taaltaken uit die beschreven zijn in het taalprofiel en/of het kwalificatiedossier. Dit kan in de les Nederlands zijn, maar ook tijdens de theorie- of de praktijkles, de stage- of werkplek of tijdens prestaties. Waar goed over nagedacht moet worden is het beheer van en het controle uitvoeren op het actualiseren en bijhouden van het portfolio. Voorwaarde voor een examenbeoordeling van het taalportfolio is een standaard beoordelingswijze met vaste criteria en assessoren die kunnen beoordelen naar taalniveau.

Examinering

Er zijn verschillende mogelijkheden om het taalniveau aan het eind van een opleiding in het mbo vast te stellen. De overheid is een curriculumonafhankelijk centraal examen Nederlands aan het ontwikkelen, opgedeeld in een centraal deel en een decentraal gedeelte dat op locatie afgenomen en beoordeeld moet worden. Hierop vooruitlopend zijn scholen druk aan het experimenteren met en het voorbereiden van de examinering Nederlands. Er zijn verschillende mogelijkheden:

- beroepsgerichte taaltoetsen inkopen bij een Kenniscentrum voor Bedrijf en Beroep (KBB) of andere exameninstelling;
- algemene (sectorgerichte) taaltoets afnemen;
- taalproducten beoordelen op de vereiste niveaus;
- taalproducten (laten) verzamelen in een portfolio;
- een taalassessment rond relevante beroepstaaltaken opzetten;
- taal als integraal onderdeel beoordelen in de proeve van bekwaamheid.

Een ROC kan op dit moment zelf beslissen welk toetsinstrument voor welke deelnemers op welk

moment wordt ingezet; de gekozen oplossing moet in de Onderwijs en Examenregeling (OER) vermeld staan. Veel scholen zijn bezig manieren te vinden om de productieve vaardigheden Nederlands integraal te beoordelen; in de proeve van bekwaamheid. Deze beoordeling wordt meestal aangevuld met algemene of specifieke toetsing van lezen en luisteren, via eenvoudig af te nemen (en na te kijken) toetsen.

Proeve van bekwaamheid

Wie taal wil beoordelen in de proeve van bekwaamheid moet het een logisch en integraal onderdeel ervan laten uitmaken. Van belang is te kijken hoe de proeve er in het vakgebied uitziet, of hij in een praktijksimulatie afgenomen wordt of in een reële werksituatie en wie hem beoordeelt. Het is goed te zoeken naar situaties in de bestaande proeven waarin taal gemakkelijk geïntegreerd kan worden.

Methodenmix

Scholen zullen veelal kiezen voor een methodenmix van enerzijds een algemene (landelijk) gestandaardiseerde taalvaardigheidstoets en anderzijds portfolio en integrale beoordeling van het Nederlands. Hierbij is sprake van een continu spanningsveld tussen het kwalificatieprofiel met competentie-omschrijvingen enerzijds en beroepstaken, financiën, organisatorische en logistieke uitvoeringsvoorwaarden, standaarden voor examinering van de inspectie en toetstechnische aspecten anderzijds. Van belang voor de kwaliteit van onderwijs en beoordeling is uiteindelijk vooral:

- Meet de toets wat we beogen te meten? Is de toets valide?
- Heeft de toets een reproduceerbaar resultaat? Is de toets betrouwbaar?
- Is de toets duidelijk voor alle betrokkenen? Is de toets transparant?
- Is het resultaat daadwerkelijk van de kandidaat? Is de toets authentiek?
- Heeft de toets een teruglageffect? Heeft de toets een effect op het onderwijs en de lessen van docenten?

Integraal leren én toetsen

Beoordeling van taal in competentiegericht onderwijs met de proeve, het assessment en het portfolio, sluit aan op een geïntegreerde benadering van het taalonderwijs in het beroepsonderwijs. Het Nederlands is volgens de methode van de drieslag verweven met het aanleren van vakkennis en het uitvoeren van het vak in de beroepspraktijk. Zowel tijdens

het onderwijs als bij de beoordeling en toetsing van taal zal ruimte voor een beroepsmatige beheersing van de basisvaardigheden een grotere rol moeten spelen dan tot nu toe het geval was. Geïntegreerde beoordeling zal ook de integrale ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid in de competentiegerichte opleidingen versterken.

Taalgebruik en vorm van de toets

Lesmaterialen en toetsen moeten taaltoegankelijk zijn voor de deelnemer. Bij toetsing betekent dit dat het taalniveau dat vereist is om de examenopgaven te begrijpen, het af te toetsen taalniveau niet mag overstijgen. Het tekstniveau van de aangeboden lees- en luisterteksten zou niet hoger mogen liggen dan het vereiste eindniveau van de kandidaat. Hierbij zou de relatie tussen tekst en taak eveneens een rol moeten spelen. Vorm, opbouw, format en dergelijke blijken zeer bepalend voor de toetsuitslag. Er zijn diverse screeningslijsten en methodieken beschikbaar om de gepastheid van taal en vorm van toetsen bij een bepaald niveau te beoordelen.

Tips voor examinering en beoordeling van het Nederlands

Met het oog op de toekomstige ontwikkeling rond Nederlands in het onderwijs zijn er een aantal zaken die in het oog gehouden moeten worden:

- Zorg ervoor dat de vakteksten ook examenteksten Nederlands zijn. Voor deelnemers is het veel interessanter wanneer er vooraf gezegd wordt dat zij veel artikelen moeten lezen en veel programma's

moeten beluisteren en tekstjes moeten schrijven over onderwerpen die niet alleen voor hun vak en voor hun beroepsuitoefening van belang zijn, maar ook onderdeel van het examen zijn.

- Onderscheid uitstroom- en doorstroomeisen. Iedereen die aan de taalniveau-eisen van het kwalificatiedossier voldoet, moet het beroepsdiploma kunnen verwerven. Mocht voor de doorstroom een hoger niveau noodzakelijk zijn, dan moeten mbo en hbo samen uitzoeken wat dat niveau zou moeten zijn.
- Overweeg het nut van de ROC-brede intake-toetsing. Maak een kosten- en inspanningsafweging. Onderzoek de beschikbaarheid van mogelijke andere bronnen en de mogelijkheden van diagnose van taalproblemen en het inrichten van een adequaat taalvolgsysteem.
- Houd in de gaten wanneer beoordelingsmatrijzen en -richtlijnen beschikbaar komen van wat passend en niet passend is en wat voldoende of onvoldoende is op dat betreffende taalniveau om deugdelijk en betrouwbaar te kunnen beoordelen.
- Betrek beoordelaars uit de opleidende teams bij de beoordeling van taalvaardigheid om zorg te dragen voor betrouwbare beoordelingen. Groot voordeel hiervan is dat ook vakdocenten en praktijkbegeleiders zicht krijgen op taalniveaus en de eisen die worden gesteld.

Zie ook in deel 6 het Beoordelingsformulier van ROC Midden Nederland (pagina 90).

Tips en ervaringen uit de praktijk

Op alle niveaus en in verschillende afdelingen en sectoren zijn medewerkers bezig geweest om taalbeleid in gang te zetten en tot een succes te maken. Gesprekken met dertig teamleden, taalcoaches, taalbeleidscoördinatoren, afdelingsmanagers, teamleiders en directieleden hebben een interessante verzameling citaten opgeleverd.

Onmisbare oneliners van directieleden worden gevolgd door saillante uitspraken van werkplekbegeleiders en consultants. Taalcoaches en taalbeleidscoördinatoren spreken hun verwachtingen, knelpunten, tips en wijze raad uit over de invoering en borging van taalbeleid Nederlands op hun instelling.

De in dit deel opgenomen uitspraken zijn bedoeld om u te inspireren, confronteren en uit te dagen aan de slag te gaan óf door te gaan met taalbeleid Nederlands.

'Ik gooi er regelmatig een gedicht doorheen in mijn les. Dat vinden ze hartstikke mooi, ze doen daar niet raar over, integendeel. Het sluit ook aan bij de rapcultuur van tegenwoordig. In een gedicht wordt heel kernachtig iets weergegeven en daar zijn ook mijn deelnemers heel bevattelijk voor.'

Frans Jansen, praktijkdocent, CIOS, Nova College

'Iedere docent ervaart dagelijks de grote problemen die onze leerlingen hebben met taal. Dit is de eerste stap die docenten motiveert om meer aandacht te besteden aan taal. De tweede stap is lastiger: zoeken naar wat je aan taal kan doen, geïntegreerd in de andere vakken. Hoe dit moet in de competentiegerichtte opleidingen is nog lang niet voor alle docenten duidelijk.'

Henk Pouw, afdelingsmanager Economie, Regio College

Missie van het management: onmisbare oneliners

'Randvoorwaarde voor succes is blijvende agendering, blijvende steun van de taalcoaches, zowel moreel als in uren.'

Louske Cazemier, Da Vinci College

'Omdat taal een integraal onderdeel is van competentiegericht onderwijs moet je aansluiten bij initiatieven die al lopen en alle kennis gebruiken die er in je ROC beschikbaar is. Alle grassprietjes samen maken een grasveld dat groeit.'

Conny Daansen, Nova College

'Goede beheersing van Nederlands is voorwaarde om ook in de andere vakken goed te kunnen functioneren: iedere docent moet de relatie tussen het ontwikkelen van het denken en de taalontwikkeling zien.'

Han van Gorkom, Da Vinci College

'Als leerlingen noch docenten aangeven dat er iets veranderd is, mist er een schakel en moet je direct ingrijpen.'

Kees van de Waardt, ROC Midden Nederland

'Je moet ervoor waken dat het laten integreren van taalontwikkeling en -beoordeling leidt tot een taakverzwaring van de taaldocenten alleen.'

Anja van Grift, Nova College

'Theoretisch gezien kan taalbeleid in een paar jaar geregeld zijn. In de praktijk moet je wel rekening houden met de negatieve geluiden van de docenten en goed luisteren naar hun problemen.'

Henk Pouw, Regio College

'Ons onderwijs zal heel wezenlijk moeten veranderen willen we de deelnemers zover krijgen dat ze bewust een A4-tje vol schrijven. Nu zitten ze vaak alleen gerichte vragen te beantwoorden in een computerprogramma.'

Henk Jan Freriks, Graafschap College

'Door vallen en opstaan leert men meer over wat taalbeleid daadwerkelijk inhoudt dan door veel tijd te besteden aan bewustwording c.q. droogzwemmen.'

Ap te Winkel, Graafschap College

Drieslag Taal

Geluiden van de werkvloer

'Onze stagiaires zijn bijna allemaal heel slecht in Nederlands. We hebben een lijst met standaard openingszinnen bij de kassa liggen en maken voor ieder stagiaire een woordenlijst, waar ze hun eigen vertalingen achter kunnen zetten. We nodigen ze ook uit om meer te zeggen dan "ja" en "nee" als we vragen stellen, we willen graag hele zinnen horen.'

José Hengelman, M&S Mode

'Niet alle werkplekbegeleiders zijn even geschikt om wat het Nederlands betreft te begeleiden. Ze hebben het te druk, vinden het gewoon niet leuk of zijn minder taalgevoelig. En als ze het belang zien hebben ze handreikingen nodig over hoe de stagiaires daarin te coachen.'

Wilma Renkema, Vilente

'Als een deelnemer iets fout doet omdat hij de uitleg niet begrepen heeft, moet je ook de hand in eigen boezem kunnen steken. Als je bent weggelopen zonder te controleren, te laten herhalen wat je gezegd hebt, kan het zijn dat ze niet durven zeggen dat ze het niet begrepen hebben. De rust die je neemt is belangrijk en de toon maakt de muziek. Juist als het heel druk is moet je daar op letten.'

Frans Bakkenes, ZAM

'Bij ons zijn twee praktijkbegeleiders per toerbeurt verantwoordelijk voor de stagiair. Een van hen is een doorgewinterde kracht, die op heel rustige en duidelijke wijze kan uitleggen wat ze moeten doen. De ander heeft nog niet lang geleden zelf de opleiding afgerond en weet veel meer van de werkwijze van een school en het beoordelen van werkstukken en opdrachten. Samen werkt dit perfect.'

.....

'De meiden die bij ons drie dagen stage lopen, worden ook op school goed begeleid en kunnen altijd met problemen bij hun mentor terecht. Wij krijgen zelf ook veel begeleiding, tussenstage-gesprekken, telefonische contacten en ik kan met mijn vragen altijd bij het ROC terecht.'

Telle Raven, De Verburgt Molhuysen Staete

'Er zijn grote verschillen. Sommige leermeesters zijn prima wat betreft begeleiding en motivatie maar hebben zelf ook moeite met een werkbriefje of materialenlijst. Het mooiste is het wanneer de leermeester de tijd neemt om rustig instructies te geven. Hij moet de deelnemer zelf de etiketten laten lezen en daarna met hem bespreken of hij weet wat hij moet doen. Zo krijg je ook een vertrouwensbasis met de deelnemer. Deze zal dan meer en beter gaan praten. Het belangrijkste is een band op te bouwen met de deelnemer en te verwijzen naar school waar je het zelf niet weet en samen met de deelnemer via de praktijkopdrachten in de theorie komen, zodat het herkenbaar wordt.'

Duco van Straten, Savantis

Taalcoaches over taalbeleid

'Mijn rol is trekker, stimulator, vraagbaak, en ik wil het graag samen met het team doen, niet voor het team bedenken. Dat laatste werkt niet. Ik wil een aantal concrete dingen bereiken: extra taalondersteuning organiseren, gaan werken met een taaldossier bij alle vakken, een taalcompetentieprofiel maken en werken aan de beoordeling van taalcompetentie.'

.....

'Ik heb geleerd dat er landelijk van alles is waar ik uit kan putten, dat ik inmiddels genoeg weet en kan, dat ik het alleen "nog even" moet doen met mijn team. Dat laatste is het lastigste. Daarvoor heb je als team letterlijk en figuurlijk tijd nodig en steun van je manager, een stafmedewerker en van een netwerk.'

Anke Burger, Regio College

'Als taalcoach wordt een groot beroep gedaan op mijn overtuigingskracht, creativiteit en kennis van het kwalificatiedossier. Wat ik nodig heb is enthousiasme van alle betrokken partijen (management, taalcoach en teamgenoten) en tijd om in teamverband hier vorm aan te geven.'

Stans Fokker, Rijn IJssel

'De belangrijkste ondersteuning die ik nodig heb, is die van mijn teamleden. Het is zaak de juiste vorm te vinden om het op het bord van je collega's te leggen. Dat moet je met geduld en beleid doen, denk meer aan een evolutie dan revolutie. Je fungeert als taalcoach meer als bemiddelaar.'

.....

'Je moet als taalcoach goed kunnen handelen om draagvlak voor taalontwikkeling in alle vakken te krijgen. Het vergt ook wel enig doorzettingsvermogen om steeds weer de aandacht voor taal te vragen in je team.'

.....

'Taalbeleid moet in een ROC-brede taalbeleidsvisie uitgedragen worden om enige kans van slagen te hebben. Taalbeleid kan je niet zomaar er in gooien, zonder visie of plan. Dan dwing je een taalcoach, om Komrij maar eens te parafaseren, "zijn eigen bedding te hakken voordat hij als rivier kan stromen".'

Harald van Noordt, Nova College

'De factor tijd is van cruciaal belang. Om het taalbeleid goed vorm te geven moeten we echt de tijd krij-

gen om alles goed uit te werken. Dat heeft natuurlijk alles te maken met geld. Bovendien hebben alle taalcoaches ook veel andere taken, waardoor we alleen met een echt strakke planning dit taalbeleid op de kaart kunnen blijven zetten.'

.....

'We hopen te bereiken dat al onze collega's het belang van taalonderwijs als compleet concept binnen het opleidingsplan gaan inzien. Want de taaldocent alleen bestaat niet meer, we moeten het met z'n allen doen.'

.....

'Wat ik nodig heb is veel contactmomenten met praktijkopleiders en voldoende ontwikkeltijd, want alleen vergaderen levert niets op. Je moet ook kunnen uitwerken wat je met elkaar bespreekt, anders kun je het net zo goed niet doen. Maar vooral: blijf voor ogen houden voor wie je dit allemaal doet. Uiteindelijk willen we allemaal dat de deelnemer iets leert wat hij tijdens zijn verdere leven kan gebruiken.'

Mireille Koorevaar, Da Vinci College

'Regelmatig overleg is noodzakelijk om te kunnen ondersteunen en aan te sluiten bij de leerstof van de overige vakken. Ik vind 't inspirerend om te horen waar collega's mee aan de slag gaan in bijvoorbeeld de praktijklessen; ik laat 't even bezinken en dan borrelt er vaak wel iets op waarmee ik die lessen zou kunnen ondersteunen. Het overleggen met de andere teamleden is mijns inziens noodzakelijk, wil je als docent Nederlands inzicht krijgen in mogelijke knelpunten en dus aandachtspunten voor de lessen Nederlands.'

Chantal van de Berge, Rijn IJssel

'Ik denk dat je als mbo taalcoach een volledige dag nodig hebt om iets op te zetten. Een dagdeel is te weinig omdat dat verdwijnt in de draaikolk of in het zwarte gat van het onderwijs.'

.....

'In de BBL moet je proberen om zoveel mogelijk de leermeesters te betrekken, want daar zit 80 procent van het onderwijs.'

.....

'Het uiteindelijke doel is uitval van leerlingen voorkomen. Ik zie mijzelf als schakel tussen de vakdocenten en de leerbedrijven. Met beide groepen heb ik te maken, een mooie uitdaging omdat het zo compleet is.'

Jos Schuurman, ROC Midden Nederland

Thema's van de taalcoördinatoren

Verwachtingen

'Ons doel is verhoging van de taalvaardigheid, het wegnemen van belemmeringen en het terugdringen van voortijdige uitval van deelnemers. Dit doen we door vakdocenten bewust te maken van de rol van taalvaardigheid in het leerproces. En door een verhoging van taalvaardigheid bij de medewerkers.'

Rob de Saint Aulaire, Da Vinci College

'Ik fungeer als schakel tussen de onderwijspraktijk en het management en vertaal alles van de werkvloer onmiddellijk naar boven zodat er geen ruis ontstaat. Het management staat er volledig achter en geeft alle ruimte. Maar het belangrijkste is dat het proces van de grond omhoog komt, vanuit de teams en docenten.'

Dik Folmer, Rijn IJssel

'We willen dat taalontwikkeling door alle opleidingen heen aandacht krijgt, dus niet alleen bij Nederlands maar bij alle vakken. We moeten zorgen dat alle docenten taalontwikkeling als hun verantwoordelijkheid zien, dat Nederlands als een belangrijk ondersteunend vak in alle beroepsopleidingen en dat elk team ook de opleiders in de praktijk uitlegt wat zij kunnen doen aan taalontwikkeling en hen daarbij ondersteunt.'

Marijke van Huijstee, Rijn IJssel

Verantwoordelijkheden

'Mijn taak staat niet officieel op papier. Ik moet taalbeleid coördineren, managers op de hoogte houden van de ontwikkelingen, adviezen geven en het netwerk van taalcoaches in de techniek levend houden.'

Renee ten Holder, ROC Midden Nederland

'Enerzijds ontwikkel ik taalbeleid collegebreed, anderzijds ondersteun ik docenten, docententeams en/of opleidingsmanagers bij concrete vragen die over de implementatie gaan. Ik zorg ook voor informatievoorziening over landelijke ontwikkelingen en geef concrete tips bij de praktische uitvoering in het onderwijs, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van

instrumenten of het verzamelen van goede voorbeelden.'

Marielle Verhoef, Graafschap College

'Alle aanvragen gaan dit jaar via het Servicecentrum naar het Kenniscentrum talen zodat we de problematiek duidelijk in kaart kunnen brengen. We bespreken met afdelingsmanagers hoe de taalondersteuning het beste kan worden vormgegeven binnen een afdeling. We geven op verzoek met afdelingen vorm aan dat taalbeleid, brengen in kaart welke extra taalondersteuning nodig is en bespreken met afdelingsmanagers hoe deze het beste kan worden vormgegeven binnen een afdeling.'

Emma Dijkstra, Regio College

Voorwaarden

'Alle knippen moeten er uit in de onderwijskolom. Er zou een dossier taalontwikkeling opgesteld moeten worden dat vanaf het basisonderwijs een lijn vormt. Afhankelijk van de doorstroomdoelen die een leerling wil bereiken, moet vastgesteld kunnen worden wat hij of zij daarvoor nodig heeft.'

Dik Folmer, Rijn IJssel

'Van groot belang is dat de opleidingsmanager er achter staat en de taalcoach vrijwillig heeft gekozen voor deze taak. Er moeten uren beschikbaar zijn, daar staat of valt het mee. De opleidingsmanagers kunnen erg enthousiast zijn maar ze moeten er ook middelen aan spenderen, voor niks gaat de zon op.'

Renee ten Holder, ROC Midden Nederland

'Voor het slagen van competentiegericht taalbeleid zijn tijdige inplanning in jaartaken en het vaststellen faciliteiten eerste voorwaarden.'

Rob de Saint Aulaire, Da Vinci College

Knelpunten

'Als je één dag per week naar school gaat en daar meer aan taal wilt doen, moet je zorgen dat het niet van de vakinhoud afgaat. Er zou weerstand kunnen ontstaan bij de vakdocenten wanneer de extra uren Nederlands af gaan van de vaklessen. Door docenten Nederlands mee te laten werken aan de beroepsopdrachten kan Nederlands integraal opgenomen worden.'

Dik Folmer, Rijn IJssel

'Wat veel docenten nog niet begrijpen is hoe je taalbeleid vormgeeft binnen je curriculum, hoe en wanneer je toetst en wie daarvoor verantwoordelijk is. Met name de formatieve toetsing, het toetsen om te leren, vinden docenten lastig. We hebben nu op verschillende afdelingen actieve taalcoaches die met de opleidingsteams bezig zijn met een andere benadering van taal.'

Emma Dijkstra, Regio College

'Ik trek de kar wat op dit moment bemoeilijkt wordt door alle bezuinigingen. Maar ik ben een doorzetter en laat me niet zo snel aan de kant zetten.'

Renee ten Holder, ROC Midden Nederland

Successen

'Bij de ontwikkeling van taalbeleid zijn vele mensen bij ons betrokken. Het CvB, de directeur onderwijs, de kerngroep onderwijs, domeinleiders, docenten Nederlands en er vindt een steeds verdere uitbreiding naar teams en vakdocenten plaats.'

Rob de Saint Aulaire, Da Vinci College

'Er is een expertgroep Taal, bestaande uit een aantal taaldocenten en er is uitwisseling via mail met alle taaldocenten binnen het college.'

Marielle Verhoef, Graafschap College

'Docenten die de praktijkvakken geven zijn heel positief en vinden het leuk om iets met taal te kunnen doen. Ze vragen zelf om hulpmiddelen om gesprekken te beoordelen bijvoorbeeld. Het aspect schrijfvaardigheid wordt dan weer door de docent Nederlands opgepakt.'

Dik Folmer, Rijn IJssel

'We zijn er in geslaagd om per sector meer deskundigheid te ontwikkelen: er zijn per sector twee taalcoaches en één team opgeleid. Deze taalcoaches en teams kunnen hun ervaringen en hun ontwikkelde producten doorgeven aan andere afdelingen en teams. We hebben nu in elke sector op deze manier "voortuitgeschoven posten" die een belangrijke rol bij verdere ontwikkeling kunnen spelen. We hebben twee kenniskringen (Nederlands en MVT) opgezet die steeds groter worden en waarin talen docenten kennis en ervaring uitwisselen.'

Marijke van Huijstee, Rijn IJssel

Goede raad

'Externe experts cgo talen die landelijk op veel plekken in het onderwijs komen, zijn van belang. Op die manier haal je de ervaring van de buitenwereld binnen en dat is inspirerend voor de ontwikkeling van docenten.'

.....

'Begin zo nodig klein: één afdelingsmanager, één opleidingsteam, één taalcoach.

Alles valt of staat met draagvlak onder afdelingsmanagers en hun wil om een goed taalbeleid in de afdeling uit te rollen. En dan gaat het gewoon om prioriteiten stellen.'

Marijke van Huijstee, Rijn IJssel

'Het zou helpen als managers ook zelf lesgeven en contact hadden met de werkelijke uitvoering van plannen. Dan kan wat niet werkt heel snel weer aangepast worden.'

Dik Folmer, Rijn IJssel

'Het mooiste is wanneer een taaldocent ook andere taken heeft binnen een team zoals bijvoorbeeld deelnemersbegeleiding. Daardoor moet ook de taaldocent zich veel meer verdiepen in de inhoud van de opleiding.'

Emma Dijkstra, Regio College

Voorbeelden uit de praktijk

Taalbeleid vertaalt zich in verbeterde materialen en nieuwe instrumenten. Tijdens het project zijn door de participerende ROC's diverse materialen en instrumenten ontwikkeld of aangepast aan de eigen situatie. Het gaat om criteria voor het beoordelen van taal, formulieren om taaltaken te inventariseren, schema's om de taken van de taalcoach in te plannen enzovoort. Deze instrumenten dienen als model voor de instrumenten die u misschien zelf wilt ontwikkelen of inzetten. U hoeft het wiel immers niet helemaal opnieuw uit te vinden, maar u moet het wel zelf laten rollen.

U vindt in dit deel een kleine greep uit de vele voorbeelden:

- werkplannen van de taalcoach
- taaltakenoverzichten naar aanleiding van de kerntaken
- beoordelingsformulieren voor niveaubepaling
- criteria om het niveau van een vaktekst te bepalen

'Ons doel op de lange termijn is het verbeteren van de taalvaardigheid van de leerlingen zodat ze voldoen aan de vereiste niveaus. Dat betekent dat we de docenten op de korte termijn concrete handvatten in de vorm van nieuwe werkwijzen en middelen moeten bieden om hier aan te werken.'

Ap te Winkel, opleidingmanager Sport en Bewegen, Graafschap College

Op de website van MBO 2010 zijn nog veel meer voorbeelden te vinden: www.marktplaatsmbo.nl

1 Overzicht taaltaken per kerntaak en relatie met taalniveaus Raamwerk Nederlands, Rijn IJssel

Commercieel Medewerker Reizen

Kerntaak 1 Verkoopt reizen en gerelateerde services en producten

Werkprocessen:

- 1.1 Voert verkoopondersteunende werkzaamheden uit
- 1.2 Ontvangt klant en inventariseert wensen
- 1.3 Doet een aanbod met prijsbepaling
- 1.4 Legt reservering vast en rondt de verkoop af
- 1.5 Houdt het klant- en bedrijfsprofiel actueel

Taakvaardigheid	Taaltak	Vereist taalniveau	Toepassing in curriculum
Taaltaken lezen Wat voor teksten moet hij lezen en waarover?	Actuele branche-informatie (vakbladen/dagbladen) over nationale en internationale trends en ontwikkelingen Voorgescreven procedures Informatie over bestemmingen, gerelateerde services en producten en actuele ontwikkelingen in beschikbare hulpmiddelen en systemen Lezen van boekingsgebonden voorwaarden en regels voor de reisbestemming Lezen van wet- en regelgeving	B1 Kan concreet geformuleerde teksten van de opleiding, het werk of uit het dagelijks leven lezen met een redelijke mate van begrip. De teksten hebben een duidelijke opbouw met veelal frequent woordgebruik.	
Taaltaken luisteren Wat moet hij kunnen begrijpen (naar wie moet hij luisteren)?	Kwaliteitsisen organisatie Volgt instructies en aanwijzingen op Wensen van de klant	B1 Begrijpt concreet geformuleerde uitleg en informatie over veel voorkomende onderwerpen uit opleiding en werk. De teksten hebben een duidelijke opbouw met veelal frequent woordgebruik.	
Taaltaken gesprekken voeren en spreken Met wie moet hij gesprekken voeren en waarover?	Adviesgesprek met klant Verkoopgesprek met klant	B2 Kan op effectieve wijze deelnemen aan (semi-) formele en informele gesprekken over onderwerpen van praktische, sociale en beroepsmatige aard. Kan in een discussie een mening geven en die met argumenten onderbouwen Kan duidelijke, gedetailleerde monologen en presentaties geven en daarbij ideeën uitwerken en kracht bijzetten met aanvullende punten en relevante voorbeelden. Kan nadruk leggen op belangrijke punten en ter zake doende ondersteunende details. Kan standpunten en visies voorzien van argumenten.	
Taaltaken schrijven Wat voor teksten moet hij kunnen schrijven?	Opstellen van facturen en bevestigingen, naar klant, bedrijf of leverancier	B1 Kan heldere samenhangende teksten schrijven met een simpele, lineaire opbouw, over uiteenlopende vertrouwde onderwerpen binnen zijn werk en opleiding.	

2 Werkplan taalcoach Sport en Bewegen, Nova College CIOS Haarlem 2008-2009

Doel van activiteiten	start	gereed	werkzaamheden	Product	Wie	Uren per week totaal
Draagvlak creëren en bewustwording op gang brengen voor geïntegreerd taalonderwijs in team	Jun '08	Nov '08	Voorlichtingsbijeenkomsten o.l.v. Tiba Bolle Interviews met betrokken docenten	Voorlichtingsmateriaal, praktijkvoorbeelden, enquête taal	Management TB HvN	
Team taalbeleid	Au '08	Sep '08	Samenstellen team taalbeleid Opzetten overlegstructuur	Team taalbeleid	Management HvN	
Inventarisatie taaltaken	Aug '08	Sep '08	Inventarisatie taaltaken praktijksituaties	Lijst met taaltaken praktijk-situaties	HvN met betrokken vakdocenten	
Taalprofielen opstellen voor kwalificatieprofielen	Aug '08	Okt '08	Uitwerking kermtaak in taaltaken	Taalprofielen	HvN	
Functionele taallessen Nederlands	Aug '08	Jun '09	Aanpassing inhoud en vormgeving lessen Nederlands aan taalbeleid Invoering taalportfolio?	Lesplan Nederlands taalportfolio	HvN TdW	
Beoordeling en examinering	Aug '08	Nov '08	Aanpassen inhoud en vormgeving beoordeling en examinering Nederlands aan taalbeleid	Beoordelingsmodellen voor alle vaardigheden volgens CEF-normering	HvN Team taalbeleid	
Taalintake voor cursusjaar 2009- 2010	Apr '09	Aug '10	Kiezen voor methode taalintake Kiezen voor of bedenken van taalvolgssysteem	Taalintake en taalvolgssysteem	Management HvN Team taalbeleid	
Taalspreukuur van taalcoach instellen	Jan '09	Jul '09	Opzetten individuele begeleiding, diagnose en remediering taalzwakke cursisten	Inloop voor cursisten en collega's Taalprogramma's op maat	HvN TdW	

3 Werkplan taalcoaches Motorvoertuigentechniek, Da Vinci College

Autotechnicus (BOL 2)

Kerntaak 1 Voert onderhoud uit aan personenauto's

<i>Werkproces</i>	1.1	bereidt onderhoudsopdracht aan personenauto's voor
	1.2	voert inspectie uit aan personenauto's
	1.3	voert onderhoud uit aan personenauto's
	1.4	monteert accessoires aan personenauto's

Kerntaak 2 Voert reparaties uit aan personenauto's

<i>Werkproces</i>	2.1	bereidt reparatieopdracht aan personenauto voor
	2.2	voert reparatie uit aan personenauto
	2.3	controleert zijn reparatiewerkzaamheden en rondt de opdracht af

Voorbeelden bij taaltaken

BOL 2

Kerntaak 1 Voert onderhoud uit aan personenauto's

Kerntaak 2 Voert reparaties uit aan personenauto's

Werkorder lezen

Voorbeeld: werkorder in de praktijkles

Methode:

- door context aangeleerd
- door docent begeleidt
- door receptionist aangegeven (na instructies)
- reflectie op het lezen van de werkorder tijdens werk en rapportage

Informatie opzoeken

Voorbeeld: aanhaalmomenten

Methode:

- receptionist doet het voor
- de docent begeleidt
- medecursisten
- door de context betekenisvol gemaakt

Instructies opvolgen

Voorbeeld: uitleg bandenapparaat

Methode:

- docent (moet bijdragen aan de talige kant van de instructie)
- taalcoach, ondersteunen, laten terugvertellen, woordenschat
- taalkaart

Gegevens registreren

Voorbeeld: checklist onderhoudsbeurt

Methode:

- door vakdocent
- door de structuur van het formulier
- feedback tijdens de rapportage

Rapporteren/verslag uitbrengen

Voorbeeld: notities maken op de werkorder over geconstateerde gebreken

Methode:

- notitie moet begrepen worden, feedback door de receptionist
- ondersteuning door de taalcoach

Overleggen met de chef

Voorbeeld: melden van meerwerk bijv. versleten remschijven.

Methode:

- chef werkplaats of docent heeft aandacht voor de talige kant overleg
- taalcoach, ondersteunen, overleg voorbespreken met deelnemer

Verslag maken

Voorbeeld: verslag elektrische storing

Methode:

- begeleiding door de taaldocent
- feedback door gesprek met de vakdocent

Taalprofiel

Kerntaak 1 Voert onderhoud uit aan personenauto's	Lezen	Luisteren	Gesprekken	Spreeken	Schrijven
werkorder lezen	B1	A2			
informatie opzoeken					
instructies opvolgen					
gegevens registreren					
overleggen met chef					
rapporteren/verslag uitbrengen					
verslag maken					

Doel van activiteiten	Start	Klaar	Werkzaamheden	Product	Wie
woordenschat systematisch aan de orde laten komen	10/2008	11/2008	team informeren over werkwijze woordenschat	teambijeenkomst woordenschat	taalcoaches
woordenschat systematisch aan de orde laten komen	10/2008	12/2008	woordenlijsten opstellen met kernbegrippen	woordenlijsten	team
woordenschat systematisch aan de orde laten komen	10/2008		extra ondersteuning voor leerlingen	uitleg, oefeningen	team/taalcoach
workshop voorbereiden	12/2008	01/2009	workshop voor collega's voorbereiden	uitleg, oefeningen, filmpje	taalcoach
workshop		02/2009	laatste week van februari 2009	workshop	team/taalcoach
aan de slag met taal	03/2009		het hele team gaat aan de slag met taal, volgens de afspraken die tijdens de workshop zijn gemaakt de taalcoaches ondersteunen hen hierin		team/taalcoach

4 Beoordelingsformulier, ROC Midden Nederland

Gespreksvaardigheid Nederlands B1-niveau

Naam		Opdracht					
Opdracht betreft subvaardigheid							Aankruisen
<p><i>Reflectiegesprekken voeren</i> Kan gedachten, meningen, gevoelens en ervaringen verwoorden tijdens een evaluatie van een project of stage. Kan verantwoordelijkheden waarom hij bepaalde keuzes heeft gemaakt. Kan aangeven welke ervaringen hij tijdens het proces heeft opgedaan, welke gevoelens dat heeft opgeroepen en welke conclusies hij daaruit heeft getrokken</p>							
<p><i>Vakgesprekken voeren</i> Kan korte, beroepsgerelateerde gesprekken voeren. Kan aangeboden gesprekstechnieken voor beroepsgerelateerde gesprekken ook toepassen in andere situaties dan die waarin dit expliciet wordt geoefend. Kan langere beroepsgerelateerde gesprekken voeren volgens een bepaald protocol, mits hij daarvoor een instructie of een opdracht heeft gekregen. Kan voldoende begrijpen om een taak uit te voeren, kan doeltreffende vragen stellen, oplossingen aandragen en beargumen teerde suggesties doen tijdens de uitvoering van de taak. Kan beschrijven hoe iets gedaan moet worden, met gedetailleerde aanwijzingen. Kan standaard onderhandelings-, klachten- of verkoopgesprekken voeren die zich voordoen binnen zijn functioneren. Kan verzamelde informatie over vertrouwde alledaagse en niet-alledaagse zaken binnen zijn of haar vakgebied uitwisselen, controleren en bevestigen</p>							
<p><i>Deelnemen aan overleg</i> Kan lijn van de discussie volgen tijdens een overleg over het eigen werk. Kan uitleggen waarom iets een probleem is en zijn mening geven over de oplossing van een probleem. Kan beknopt commentaar geven op de visie van anderen. Kan alternatieven vergelijken en tegenover elkaar stellen. Kan bespreken wat er gedaan moet worden. Kan tijdens een overleg (opbeleeft wijze) een overtuiging, mening, instemming en afkeuring uitdrukken.</p>							
Afstemming op doel		g	v	m	o	nvt	opmerkingen
kan na een uitwijding in het gesprek weer terugkeren naar gespreksdoel(en)							
kan meerdere doelen bereiken							
kan overtuigen met eenvoudige argumenten							
Afstemming op gesprekspartner		g	v	m	o	nvt	opmerkingen
vertoont adequaat non-verbaal gedrag							
kiest de juiste taalvariatie om aan te sluiten bij de gesprekspartner(s) (juiste aanspreekvorm + taalgebruik), al levert dit in formele situaties nog wel eens moeilijkheden op							
Opbouw (beurten nemen)		g	v	m	o	nvt	opmerkingen
houdt zich aan de conventies van het gesprek: beginnen, gaande houden, eindigen							
reageert over het algemeen adequaat op gesprekspartner(s)							
kan de juiste zinnen gebruiken om aan het woord te komen							

Woordgebruik en woordenschat	g	v	m	o	nvt	opmerkingen
kent voldoende woorden om zich in de meeste situaties te uiten, gebruikt soms omschrijvingen als hij het woord niet kent.						
weinig variatie in woordgebruik						
Grammatica	g	v	m	o	nvt	opmerkingen
gebruikt meestal grammaticaal correcte, eenvoudig samengestelde zinsvormen						
aarzelt, maakt fouten, maar herstelt deze zonodig.						
Verstaanbaarheid	g	v	m	o	nvt	opmerkingen
is duidelijk verstaanbaar, zelfs met accent of zo nu en dan verkeerd uitgesproken woorden.						
heeft juiste intonatie en duidelijke articulatie						
er zijn merkbare pauzes						
Totaalbeoordeling						

5 Taaltaken per kerntaak en taalniveaus, Regio College

Opleiding helpende zorg en welzijn niveau 2

Kerntaak 1: bieden van zorg en ondersteuning op basis van een werkplanning		
<p><i>Werkprocessen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1.1 Maakt een werkplanning op basis van het zorg-, leef-, begeleidings- of activiteitenplan 1.2 Ondersteunt bij huishouden en de woon- of verblijfsomgeving of opvangsituatie 1.3 Ondersteunt bij persoonlijke zorg/ADL 1.4 Handelt in onvoorziene situaties 1.5 Ondersteunt bij (sociale)activiteiten en recreëren 		
Taalvaardigheid	Taaltaak	Beroepstaalproduct
Lezen B1	<ul style="list-style-type: none"> 1.1 lezen van zorg-, leef-, begeleidings- of activiteitenplan 1.1 lezen van instructies en procedures 1.2 lezen van instructies en procedures 1.3 lezen van zorg plan 1.3 lezen van overdracht en andere rapporten 1.5 idem 1.5 leesboeken, kranten, tijdschriften 	<ul style="list-style-type: none"> Zorg-, leef-, begeleidings- of activiteitenplan Instructie hoe iets moet gebeuren (protocollen) Wasvoorschriften, gebruiksaanwijzingen Overdrachtschrift. Logboek, lijsten en rapportages Boeken, kranten, tijdschriften om uit voor te lezen
Luisteren B1	<ul style="list-style-type: none"> 1.2 instructies van collega 1.3 luisteren naar wensen en behoeftes van zorgvrager 1.4 luisteren, doorvragen als er iets bijzonders aan de hand is 1.5 luisteren naar instructies van collega's, wensen en behoeftes van zorgvrager ivm een activiteit 	
Gesprekken voeren en spreken B1	<ul style="list-style-type: none"> 1.1 overleg met collega's 1.2 gesprek over wat en hoe iets schoongemaakt moeten worden met zorgvrager en collega's 1.2 informeel gesprekje voeren tijdens het schoonmaken 1.3 overdracht 1.3 gesprekje met zorgvrager over wat er moet gebeuren, behoeftes, wensen ivm eten en drinken, verschonen 1.4 melden van onvoorziene situaties 1.5 gesprek over activiteit, 1.5 instructie/ uitleg bij een activiteit 1.5 voorlezen 	<ul style="list-style-type: none"> Band- of video-opname van dit soort gesprekken Gespreksverslagen
Schrijven B1	<ul style="list-style-type: none"> 1.1 schrijven van een werkplanning 1.3 overdracht 1.54 overdragen van onvoorziene situaties en gebeurtenissen 	<ul style="list-style-type: none"> Werkplanning voor een activiteit (wie, wat, waarom, wanneer, welke materialen en andere benodigdheden) Logboek, overdrachtschrift

Past je lesmateriaal bij het taalniveau van je leerlingen?

Hulpmiddel voor docenten bij het bepalen van het CEF-niveau van bestaande teksten

Wat is dit en wat heb je er aan?

Leermiddelen zijn geschreven op een bepaald CEF-niveau. Maar dat staat er meestal niet bij. Dat geldt ook voor opdrachten die je als docent zelf schrijft. Weet je zelf altijd op welk taalniveau je schrijft? Je kunt je soms afvragen of de opdracht die je schrijft of het boek dat je laat lezen, wel past bij het niveau dat je leerlingen aankunnen. Daarom is het van belang zelf een inschatting te kunnen maken van het niveau van je materiaal. Dan kun je materiaal ook didactisch inzetten, bijvoorbeeld bewust een tekst aanbieden op het niveau dat de leerling moet halen, maar nu nog niet helemaal beheerst. Het schema hieronder is een hulpmiddel daarbij. Het helpt je om zelf te (leren) bepalen welk niveau een tekst heeft.

Wat is dit niet?

Het schema is niet bedoeld als examineringsinstrument. Het zijn immers geen criteria die aangeven welke prestatie je van een leerling verwacht, maar een beschrijving van tekstkenmerken, die een indicatie geven van het niveau van die tekst.

Hoe gebruik je het?

Je bekijkt je tekst aan de hand van de genoemde kenmerken en krijgt zo een indruk van het taalniveau waarop de tekst het meest 'scoret'. Het kan zijn dat kenmerken elkaar tegenspreken, een tekst heeft bijvoorbeeld veel laagfrequente woorden (niveau B2 en hoger), maar gebruikt veel korte, enkelvoudige zinnen (B1 of lager). Je eindoordeel zal een weging zijn van het totaal, waarbij je je eigen ervaring als docent zeker mee moet laten spelen.

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	
Uitsluitend hoogfrequente woorden							Zeer veel laagfrequente woorden
Een hoofdgedachte							Twee of meer hoofdgedachten
Letterlijk taalgebruik							Figuurlijk taalgebruik
Korte, enkelvoudige zinnen							Lange samengestelde zinnen
Geen of alleen veel voorkomende voegwoorden (als, omdat, dat)							Gebruik van minder voorkomende voegwoorden (indien, mits)
Geen jargon ¹ van buiten de opleiding/beroep							Jargon van buiten de opleiding/beroep
Concreet tekstgebruik							Abstract tekstgebruik
Actief taalgebruik							Passief taalgebruik
Eenduidig taalgebruik							Ambigu taalgebruik

¹ Jargon is specifiek taalgebruik. Opleidingsjargon kan voor de studenten van die opleiding frequent woordgebruik zijn, maar is dat dan niet voor studenten van een andere opleiding.

7a Vragenlijst Praktijkbegeleider - Taaltaken per kerntaak en taalniveaus - Facilitair medewerker, ITTA/Rijn IJssel

Kerntaak 1 Beheert gebouwen en apparatuur					
Werkprocessen:					
☐ 1 Voert schoonmaakwerkzaamheden uit.	☐ 5 Richt beschikbare ruimtes in en beheert deze.				
☐ 2 Verzorgt textiel.	☐ 6 Signaleert onveilige situaties.				
☐ 3 Beheert textiel.	☐ 7 Voert activiteiten uit op het gebied van risicopreventies				
☐ 4 Gebruiksklaar maken/houden van diverse apparatuur	☐ 8 Voert toelatingsbeleid uit.				
	☐ 9 Voert brand- en sluitrondes uit.				
	☐ 10 Coördineert de uitvoering van beveiligingstaken.				
Taavaardigheid	Taataak	Frequent	Belangrijk	Moelijk	
Taaltaken lezen Wat voor teksten moet hij lezen en waarover?	☐ Leest en begrijpt schoonmaakwerkplan / werkprogramma. (werkproces 1)				
	☐ Leest en begrijpt relevante wettelijke richtlijnen en veiligheidsvoorschriften. (1)				
	☐ Leest en begrijpt textiel etiketten. (2)				
CEF B1	☐ Leest en begrijpt voorgeschreven procedures. (4)				
	☐ Leest en begrijpt veiligheidsvoorschriften. (6)				
	☐ Leest en begrijpt procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen mbt toelatingsbeleid. (8)				
Taaltaken luisteren Wat moet hij kunnen begrijpen (naar wie moet hij luisteren)? <i>CEF niveau B1</i>	☐ Leest en begrijpt procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen mbt brandveiligheid. (9)				
	☐ Luistert naar kwaliteitseisen organisatie. (2)				
	☐ Volgt instructies en aanwijzingen op. (6)				
Taaltaken gesprekken voeren en spreken Met wie moet hij gesprekken voeren en waarover? <i>CEF niveau A2 B1</i>	☐ Geeft onveilige situaties en/of incidenten door. (6)				
	☐ Schakelt hulp in van collega's/leidingsgevende tijdens onveilige situaties. (6)				
	☐ Informeert collega's en leidinggevende, zodat op onveilige situaties preventief kan worden gereageerd. (6)				
Taaltaken schrijven Wat voor teksten moet hij kunnen schrijven? <i>CEF niveau A2 B1</i>	☐ Noteert opbrengsten en bijzonderheden in het daarvoor bestemde logboek. (4)				
	☐ Noteert gegevens van de bezoekers volledig en nauwkeurig. (8)				
	☐ Stelt volledige en nauwkeurige rapportages op van zijn bevindingen van de brand- en sluitrondes. (9)				
	☐ Past procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen bij rapporteren brandveiligheid toe (9)				

7b Vragenlijst Deelnemer/stagiair - Taaltaken per kerntaak en taalniveaus - Facilitair medewerker, ITTA/Rijn IJssel

<p>Kerntaak 1 Beheert gebouwen en apparatuur</p> <p><i>Werkprocessen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ 1 Voert schoonmaakwerkzaamheden uit. ☐ 2 Verzorgt textiel. ☐ 4 Gebruiksklaar maken/houden van diverse apparatuur ☐ 6 Signaleert onveilige situaties. ☐ 8 Voert toelatingsbeleid uit. ☐ 9 Voert brand- en sluitrondes uit. 	Taaltaak	Komt vaak voor	Is heel belangrijk	Vind ik moeilijk
	☐ Lezen van een schoonmaakwerkplan / werkprogramma. (werkproces 1)			
	☐ Lezen van relevante wettelijke richtlijnen en veiligheidsvoorschriften. (1)			
	☐ Lezen van textiel etiketten. (2)			
	☐ Lezen van voorgeschreven procedures. (4)			
	☐ Lezen van veiligheidsvoorschriften. (6)			
	☐ Lezen van procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen m.b.t. toelatingsbeleid. (8)			
	☐ Lezen van procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen m.b.t. brandveiligheid. (9)			
	☐ Lezen van / luisteren naar kwaliteitseisen organisatie. (2)			
	☐ Luisteren naar en opvolgen van instructies en aanwijzingen op. (6)			
	☐ Doorgeven van onveilige situaties en/of incidenten door. (6)			
	☐ Hulp inschakelen van collega's/leidinggevende tijdens onveilige situaties. (6)			
	☐ Informeren van collega's en leidinggevende, zodat op onveilige situaties preventief kan worden gereageerd. (6)			
	☐ Noteren opbrengsten en bijzonderheden in het daarvoor bestemde logboek. (4)			
	☐ Nauwkeurig en volledig noteren (of opschrijven van gegevens van de bezoekers (8)			
	☐ Volledige en nauwkeurige rapportages opstellen (of maken) van je bevindingen van de brand- en sluitrondes. (9)			
	☐ Toepassen van procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen bij rapporteren brandveiligheid. (9)			

Instrumenten ITTA ondersteuning taalbeleid

Ter ondersteuning van de opleidingsteams bij ontwikkeling van een nieuwe taalontwikkende didactiek heeft het ITTA diverse instrumenten ontwikkeld. Teams hebben behoefte aan concrete handvatten voor de didactische stappen die genomen kunnen worden. Checklijsten, zelfbeoordelingsformulieren en stappenplannen kunnen een uitgangspunt vormen voor de nieuwe didactiek.

Instrumenten

Er zijn twee instrumenten opgenomen ten behoeve van de schrijfvaardigheid van de leerlingen: een zelf-observatieformulier voor de docent om hun werkvormen te evalueren en een schrijfwijzer voor de leerlingen en beoordelingschema voor de docent. In het project is gewerkt met een formulier waarmee de taakverdeling rond woordenschatuitbreiding in het team tot stand komt.

Het stappenplan tekstbegrip biedt een overzicht van de stappen die de docent kan nemen om leesvaardigheid en teksbegrip te verbeteren.

Ten slotte vindt u drie checklists, gebaseerd op de stappenplannen uit deel 1 en 2.

- Checklist Taken van de taalcoach
- Checklist Taalbeleid Nederlands als teamopdracht
- Checklist Taalontwikkeling op de werkvloer

'Taalbeleid moet breed gedragen worden in het team. Iedereen moet zich realiseren dat er in alle lessen geoefend kan worden met taal. Werken aan de taal-leervaardigheden is iets waar alle docenten zich bewust van moeten zijn. Ze moeten bijvoorbeeld weten hoe ze deelnemers tot meer en beter lezen kunnen stimuleren zodat ze de stof beter opnemen. Ook moeten alle docenten tijdig taalproblemen kunnen signaleren en deelnemers doorverwijzen.'

Anja van Grift, opleidingsmanager, CIOS, Nova College

1 Feedbackformulieren schrijfvaardigheid

Controleer elke tekst, voordat je hem inlevert, op de volgende punten:

Leesbaarheid	
1	Let op dat de lay-out overzichtelijk is (titels, alinea's en pagina-indeling)
2	Gebruik de juiste tussenkopjes, hoofdstuk- en paragraafindeling
3	Verwijs in de tekst naar illustraties, schema's, tabellen en bijlagen
Passend	
4	Let op dat de tekst past bij de persoon voor wie de tekst bedoeld is
5	Bedenk of de persoon voor wie je de tekst geschreven heeft er wat aan heeft
Uiterlijk & Opbouw	
6	Ga na of de tekst eruitziet zoals het hoort, vergelijk de tekst met goede voorbeelden
7	Zorg dat je de tekst op een goede wijze opbouwt (van introductie tot conclusie en slot)
Woordenschat	
8	Gebruik veel verschillende woorden (in plaats van steeds dezelfde)
9	Kies de (vak)woorden die passen bij het onderwerp waarover is geschreven
Grammatica en spelling	
10	Controleer de woordvolgorde in de zinnen
11	Controleer de vervoeging van de werkwoorden
12	Controleer de spelling van de woorden
13	Zet overal waar dat nodig is de punten, komma's, dubbele punten en hoofdletters

Waar moet u op letten als een deelnemer iets schrijft?

Leesbaarheid				
1	Is de lay-out overzichtelijk (titels, alinea's en pagina-indeling)?	Ja	Min of meer	Nee
2	Zijn de tussenkopjes, hoofdstuk- en paragraafindeling juist gebruikt?	Ja	Min of meer	Nee
3	Wordt in de tekst correct naar illustraties, schema's, tabellen en bijlagen verwezen?	Ja	Min of meer	Nee
Passend				
4	Past de tekst bij de persoon/de personen waarvoor de tekst bedoeld is?	Ja	Min of meer	Nee
5	Heeft die persoon (voor wie de tekst geschreven is) er wat aan?	Ja	Min of meer	Nee
Uiterlijk & Opbouw				
6	Ziet de tekst er uit zoals het hoort (bijvoorbeeld brief, notulen, verslag, instructie, telefoonnotitie)?	Ja	Min of meer	Nee
7	Is de tekst op een goede wijze opgebouwd?	Ja	Min of meer	Nee
Woordenschat				
8	Zijn er genoeg verschillende woorden gebruikt?	Ja	Min of meer	Nee
9	Zijn de goede (vak) woorden gekozen bij het onderwerp waarover is geschreven?	Ja	Min of meer	Nee
Grammatica en spelling				
10	Is de woordvolgorde in de zinnen juist?	Ja	Min of meer	Nee
11	Zijn de werkwoorden goed vervoegd?	Ja	Min of meer	Nee
12	Is de spelling van de woorden correct?	Ja	Min of meer	Nee
13	Staan overal de punten, de komma's, de dubbele punten en de hoofdletters die nodig zijn?	Ja	Min of meer	Nee
Persoonlijke ontwikkeling				
14	Gaat het beter dan enkele weken geleden?	Ja	Min of meer	Nee
15	Maakt de leerling bepaalde fouten nu niet meer?	Ja	Min of meer	Nee
16	Schrijft de leerling steeds langere teksten?	Ja	Min of meer	Nee

2 Taakverdeling woordenschatuitbreiding in het team

	Deelnemer	Vakdocent	Taaldocent
Stap 1 Selectie belangrijke woorden	<ul style="list-style-type: none"> • Aangeven welke woorden ze moeilijk vinden • Moeilijke woorden onderstrepen of opschrijven • Moeilijke woorden uit de doellijst van de docent overnemen in woordschrift 	<ul style="list-style-type: none"> • Kernwoorden (vakaal) selecteren • Algemene beroepstaalwoorden selecteren • Afstemmen met taaldocent (taakverdeling) • Aangeven welke door deelnemers aangedragen woorden relevant zijn om te behandelen • Woordlijst uitdelen of op bord zetten 	<ul style="list-style-type: none"> • Algemene beroepstaalwoorden selecteren • Schooltaalwoorden selecteren • Afstemmen met vakdocent (taakverdeling) • Aangeven welke door deelnemers aangedragen woorden relevant zijn om te behandelen • Doelwoordlijst voor deelnemers samenstellen
Stap 2 Voorbewerken	<ul style="list-style-type: none"> • Vragen stellen over het woord (aan docent, of ander deelnemer) • Bestaande kennis activeren (wat weet ik er al van) 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorkennis activeren door onderwerp eerst te bespreken (vragen te stellen: ken je dit? wat is het verschil met ...?) • Aansluiten bij ervaringen deelnemer door deelnemers erover te laten vertellen (aan elkaar of Klasseaal) • Leerbehoefte scheppen door doelwoorden in een tekst te onderstrepen • Relatie met eerder behandelde onderwerpen bespreken 	<ul style="list-style-type: none"> • Leesopdracht geven met aandacht voor onderstreepte woorden in een tekst • Reeds bekende aanvante begrippen en woorden aandragen • Voorkennis activeren door opdrachten te geven met synoniemen, tegenstellingen en voorbeeldzinnen
Stap 3 Uitleg relevante woordbetekenissen	<ul style="list-style-type: none"> • Samen betekenis opzoeken • Raden naar de betekenis • Betekenis opschrijven in woordschrift met betekenis, uitleg of vertaling • Woordbetekenissen controleren in woordboek of op internet 	<ul style="list-style-type: none"> • Woord in zin op het bord schrijven en uitspreken • Praktijk voor theorie, context bieden, handelingen laten zien • Betekenis laten raden, opzoeken, bespreken met andere deelnemer • Synoniemen, voorbeeldzinnen, tegenstellingen en vaste verbindingen aanreken 	<ul style="list-style-type: none"> • Woord (in) zin op het bord schrijven en hardop uitspreken • Praktijk voor theorie, context bieden, beeld en handelingen laten zien • Betekenis laten raden, opzoeken, bespreken met andere deelnemer • Synoniemen, voorbeeldzinnen, tegenstellingen en vaste verbindingen aanreken • Regelvorming en samenhang met andere woorden bespreken (woordweb bijv.)
Stap 4 Herhaling en oefening	<ul style="list-style-type: none"> • Aanvullende informatie bij het woord schrijven (synoniem, voorbeeldzin, tekening) • Oefenen met woorden uit woordschrift (korte spreek- en schrijfofdrachten), woordschrift meenemen en laten controleren (door docent of andere deelnemer) • Woorden bewust gebruiken in gesprekken • Woordbetekenissen uit het hoofd leren 	<ul style="list-style-type: none"> • Herhaling vakwoorden (door te laten rangschikken, sorteeroefeningen etc.) • Deelnemers uitleggen woord te gebruiken door spreek- en schrijfofdrachten te geven (schrijf een tekst met deze woorden, voer een gesprek over...) • Woordschrift controleren • Feedback op woordgebruik geven: juist gebruik, juiste vorm, juiste uitspraak 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte herhalingsopdrachten geven (met woorden uit het woordschrift) • Aanvullende informatie bij het woord laten schrijven • Woorden laten uitleggen door deelnemers • Schaduwteksten verzamelen en laten lezen Woordschrift controleren • Feedback op woordgebruik geven: juist gebruik, juiste vorm, juiste uitspraak
Stap 5 Controle	<ul style="list-style-type: none"> • Woorden actief gebruiken in teksten en gesprekken • Woordenschattoets maken • Op verzoek betekenis en voorbeeldzin geven aan docent 	<ul style="list-style-type: none"> • Opdracht geven waarbij deelnemer de nieuwe woorden moet gebruiken • Betekenis terugvragen • Woordenschattoets of toets met aandacht voor kernwoorden geven (sorteren, betekenis zoeken, invuloefening) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opdracht geven waarbij deelnemer de nieuwe woorden moet gebruiken • Controleren of de behandelde woorden zijn geleerd

3 Stappenplan tekstbegrip

	Docent
Stap 1 Voorbewerken	Geeft achtergrond- en contextuele informatie over het onderwerp (foto's, films, excursies etc.).
	Presenteert een tekst over een onderwerp na het uitvoeren van een praktijkhandeling.
	Bespreekt de kernwoorden en kernbegrippen uit de vakteksten die onbekend zijn bij de deelnemers.
	Geeft vooraf aan wat voor informatie in de tekst staat en wat het belang van deze informatie is.
	Vraagt de deelnemers voor het lezen van de tekst naar eigen ervaringen en kennis.
Stap 3 Aanbod tekst	Kiest bij voorkeur teksten met veel illustraties, heldere vormgeving en duidelijke structuur.
	Biedt verschillende eenvoudige en populaire teksten aan over hetzelfde onderwerp ('schaduwteksten').
	Besteedt expliciete aandacht aan signaalwoorden en verwijswaarden.
	Biedt kernwoorden aan in een aparte woordenlijst bij de tekst.
Stap 4 Leesdoel bepalen	Vraagt de deelnemers na te denken over hun eigen leesdoel.
	Geeft vooraf aan op welke manier de informatie uit de tekst gereproduceerd moet worden.
	Wijst op de verschillende soorten vragen en opdrachten bij een tekst.
Stap 5 Activiteiten naar aanleiding van tekst	Laat deelnemers samen praten over een tekst aan de hand van gerichte vragen.
	Geeft deelnemers een korte schrijfpdracht bij een tekst.
	Laat deelnemers de inhoud van een tekst schematisch weergeven.
	Laat deelnemers vragen voor anderen bedenken naar aanleiding van de tekst.
	Laat praktijkopdrachten uitvoeren naar aanleiding van de tekst.
	Laat deelnemers betekenissen opzoeken van onbekende woorden.
Stap 6 Extra lezen stimuleren	Geeft deelnemers in de les tijd om korte tekstjes te lezen en een vraag te beantwoorden of oefeningen te maken over de tekst.
	Geef deelnemers de opdracht buiten de les teksten te lezen (tekst met opdracht).
	Laat deelnemers zelf teksten zoeken en meenemen over een bepaald onderwerp.
Stap 7 Zelfreflectie	Laat deelnemers aangeven welke woorden zij moeilijk vinden in de tekst.
	Bespreekt met deelnemers waarom zij teksten moeilijk vinden.
	Vraagt aan deelnemers welke teksten ze met plezier lezen en welke niet.

4 Zelfobservatieformulier voor vakdocenten: schrijfvaardigheid stimuleren

Vier vaardigheden trainen	Ik geef deelnemers korte schrijfoopdrachten naar aanleiding van een opleidingstekst.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers aantekeningen maken van een gesprek.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers met elkaar over het onderwerp praten voor zij iets gaan schrijven.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers stukken tekst overschrijven.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
Extra schrijfopdrachten	Ik stimuleer deelnemers een dagboek of logboek bij te houden (dagelijks korte stukjes te schrijven).	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers samenvattingen maken van teksten die zij dagelijks tegenkomen op de werkplek en op school.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik stimuleer deelnemers functionele schrijftaken te zoeken op hun stage (notuleren, instructies opschrijven, takenlijstje maken).	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik geef deelnemers creatieve schrijfoopdrachten (over hun persoonlijke belevingswereld).	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
Beoordelen schrijfproducten	Ik beoordeel schrijfproducten van deelnemers globaal op taalvaardigheid.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers hun eigen schrijfproducten beoordelen.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
Oefenen met regels en tekstopbouw	Ik geef voorbeelden van goede schrijfproducten en wijs expliciet op de structuur het gebruik van signaalwoorden.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik laat deelnemers inhoud van teksten, uitleg of presentaties schematisch of in kernwoorden weergeven.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms
	Ik bied deelnemers schrijfkaders en woordenlijsten voor het schrijven van verschillende soorten teksten.	☐ Ja ☐ Nee ☐ Soms

5 Checklist Taken van de mbo taalcoach

In deel 1 en 2 van dit boek vindt u meer informatie over de te nemen stappen. Deel 4 bevat achtergrondartikelen over taalactiverende didactiek.

Taak 1 Taalbewustzijn van het opleidingsteam stimuleren

- Neem een onderwijskundig standpunt in over taalontwikkeling in de opleiding.
- Stel met de team(leader) een taalbeleids(actie)plan op.
- Bewaak de uitvoering van het actieplan.
- Stimuleer het team tot het nemen van taalontwikkelende maatregelen.
- Informeer het team over taalontwikkelende didactiek.
- Verzorg workshops over taalbeleid.
- Inventariseer de behoefte aan bijscholing Nederlands bij de vakdocenten.

Taak 2 Taaleisen van de opleiding concreet maken

- Maak een taaltakenoverzicht.

Taak 3 Taalvolg- en beoordelingssysteem opzetten en/of invoeren

- Werk een systeem uit voor signalering van deelnemers met een achterstand en/of taalproblemen.
- Selecteer of ontwikkel feedbackformulieren.
- Ontwikkel en/of introduceer een taalportfolio.
- Werk een methodiek uit om ondersteunende aanbod Nederlands per deelnemer te bepalen.
- Stimuleer de systematische verzameling van feedback.

Taak 4 Beoordelingssystematiek ter examinering invoeren

- Houd het team op de hoogte van de exameneisen Nederlands.
- Doe voorstellen voor het beoordelen van taalvaardigheid bij de examinering.
- Werk een beoordelingssystematiek uit voor Nederlands.

Taak 5 Taalontwikkelende (vak)lessen en (vak)lesmaterialen faciliteren en ondersteunen

- Draag zorg voor een breed scala aan beroepstaalopdrachten.
- Screen opleidingsmateriaal op taaltoegankelijkheid.
- Introduceer werkwijzen ter stimulering van de vakgerichte en algemene woordenschatuitbreiding.
- Draag zorg voor adequate taalondersteuning van deelnemers.
- Geef advies hoe praktijkopleiders om kunnen gaan met minder taalvaardige deelnemers of werknemers.
- Bevorder uitwisseling over taalprestaties op de werkvloer.

Taak 6 Functioneel en ondersteunend taalonderwijs Nederlands invullen

- Begeleid de docent Nederlands bij het uitzetten van een taalleerlijn.
- Doe suggesties voor functioneel gericht lesmateriaal.
- Draag zorg voor een aanbod aan ondersteunende lessen.
- Zet een systeem op waarmee deelnemers tijdig doorverwezen worden naar het remediërend taalonderwijs.

Taak 7 Ontwikkelingen en kennis bijhouden, contacten onderhouden

- Onderhoud contacten met taalcoaches van andere opleidingen.
- Wissel informatie over taal in de opleiding uit binnen het interne kennisnetwerk en met taalbeleidsmedewerkers van de dienst onderwijs.
- Werk samen met praktijkopleiders, interne en externe scholingsinstituten, materiaalontwikkelaars en het examenbureau.
- Houd ontwikkelingen bij, landelijk én binnen de school.
- Stel per schooljaar een plan voor bijscholing en ondersteuning op.
- Neem deel aan scholingen voor taalcoaches, landelijke netwerken, conferenties en studiedagen.
- Houd vakliteratuur en ontwikkeling van relevante lesmaterialen en instrumenten bij.
- Raadpleeg deskundigen over competentiegericht leren, toetsen en beoordelen en collegiale coaching.

6 Checklist Taalbeleid Nederlands als teamopdracht

*In deel 1 van dit boek vindt u meer informatie over de te nemen stappen.
Deel 4 bevat achtergrondartikelen over taalactiverende didactiek.*

Stap 1 Visie ontwikkelen op het taalbeleid Nederlands

- Bespreek de visie op taalbeleid van de school.
- Laat taalontwikkeling een integraal onderdeel van het programma zijn.
- Breng discussie over de plaats van taalontwikkeling op gang.
- Sluit aan op andere onderwijsontwikkelingen en vernieuwingen.
- Geef prioriteit aan het traject taalbeleid.
- Reserveer tijd voor taalbeleid in de jaartaak van het team.
- Reserveer middelen en tijd.

Stap 2 Intake en diagnose van taalvaardigheid Nederlands

- Signaleer taalzwakke deelnemers.
- Gebruik bestaande bronnen.
- Kies voor intake-toetsen indien nodig.
- Richt de verlengde intake in.
- Neem kennis van taalniveaugegevens van de deelnemers.
- Werk mee aan het taalvolgsysteem.

Stap 3 Draagvlak, bewustwording en deskundigheid in het team

- Inventariseer knelpunten en taalproblematiek in de opleiding.
- Neem kennis van de wettelijke taaleisen Nederlands.
- Stel speerpunten van taalbeleid vast.
- Neem deel aan scholing rond taalbeleid en taalniveau-eisen.
- Laat u door een deskundige adviseren.
- Evalueer resultaten en opbrengsten en koppel voortdurend terug.

Stap 4 Rollen en taken verdelen

- Richt de sectie taalontwikkeling op.
- Bepaal de plaats van taalontwikkeling in het opleidingsprogramma.
- Focus op concrete nieuwe werkvormen, didactiek en materialen.
- Stel een taalactieplan voor het gehele team voor dit schooljaar op.
- Houd tussentijdse evaluaties voor mogelijke koerswijzigingen.
- Blijf investeren in taalbeleid.
- Plan teamscholing en training in.

Stap 5 De taalcoach

- Kies een geschikte taalcoach.
- Beschrijf taak en opdracht van de taalcoach.
- Maak uitwisseling en overleg mogelijk.
- Breng taalbeleid in als vast agendapunt in het teamoverleg.
- Betrek de taalcoach bij alle onderwijs- en ontwikkelactiviteiten.
- Geef de taalcoach ook onderwijstaken.
- Profiteer van uitwisseling expertise.
- Blijf het veranderproces volgen.

Stap 6 Taaltakenoverzicht en beroepstaalproducten

- Neem kennis van de taalprofielen uit het kwalificatiedossier.
- Formuleer taaltaken bij de kerntaken uit het kwalificatiedossier.
- Formuleer taaltaken bij de kerntaken uit het brondocument Leren Loopbaan & Burgerschap (LL&B).
- Voeg waar nodig extra taaltaken aan het curriculum toe.
- Overleg met de docent Nederlands.
- Verzamel beroepstaalproducten.

Stap 7 Feedback, en beoordeling van taalvaardigheid

- Stel beoordelingsmomenten (formatief) vast.
- Gebruik eenvoudige beoordelingsinstrumenten en beoordelingscriteria.
- Stimuleer deelnemers op hun taalgebruik te letten.
- Bied een passend vervolg op de feedback.
- Laat beoordeelde taalproducten opnemen in een dossier.

Stap 8 Examinering

- Neem kennis van de OER.
- Bepaal de beoordelingsmomenten.
- Beoordeel taalvaardigheid integraal in de praktijk.
- Blijf betrokken bij het examenmodel.
- Leer werken met de beoordelingsinstrumenten en beoordelingscriteria.
- Stel betrouwbaarheid- en validiteiteisen aan het toetsinstrumentarium.
- Kies voor een mix van beoordelingswijzen.
- Stel een taalportfolio op als examendossier.
- Laat taalassessor en examinerator beroepscompetenties samenwerken.

Stap 9 Toegankelijk maken van lesmaterialen en vakteksten

- Verzamel informatie over de mate van begrip van vakteksten.
- Bepaal het niveau van de tekst.
- Screen lesmaterialen en toetsen op moeilijkheidsgraad.
- Volg didactische aanwijzingen op rond vakteksten en mondelinge instructie.
- Vraag feedback van collega docenten of en (taal)coach.
- Orden vakonderdelen van praktijk naar theorie.
- Formuleer eigen leerbehoeften van docenten wat betreft taalvaardigheid Nederlands.

Stap 10 Taalontwikkeling op school en op stage

- Besteed expliciete aandacht aan woordenschatverwerving in alle lessen.
- Stimuleer mondelinge en schriftelijke interactie en uitwisseling.
- Geef extra spreek- en schrijfp opdrachten in de theorieles, praktijkles en op stage.
- Geef effectieve feedback op het Nederlands van de deelnemers.
- Leer werken met een eenvoudig correctiesysteem voor schrijf- en spreekproducten.

Stap 11 Functioneel taalonderwijs

- Stem inhoud van de les af op het beroepsgerichte programma.
- Lever beroepsondersteunende en vakgerichte opdrachten aan.
- Teken taaltaken af in het portfolio.
- Koppel de les aan de taaltaken uit LL&B.
- Zet een ondersteunende taalleerlijn uit.
- Bepaal het aanbod van belangrijke woorden.
- Stel een woordenschrift in.
- Oefen, herhaal en toets woordkennis.

Stap 12 Ondersteunend Nederlands

- Signaleer en verwijs door.
- Blijf alert na een intake-toets taal.
- Deelnemeroverleg over extra taalondersteuning.
- Stel remediërende programma's beschikbaar.
- Bespreek taalondersteuning in deelnemeroverleg.

7 Checklist Taalontwikkeling op de werkvloer

In deel 2 van dit boek vindt u meer informatie over de te nemen stappen.

Deel 4 bevat een achtergrondartikel over taalontwikkeling tijdens de stage en op de werkvloer.

Stap 1 Visie ontwikkelen op het taalbeleid Nederlands

- Maak duidelijk wat de visie op taalleren van de school is.
- Neem taalontwikkeling op in de stagedoelen en -overeenkomst.

Stap 2 Intake en diagnose van taalvaardigheid Nederlands

- Neem een intake op taal af.
- Signaleer taalzwakke deelnemers.

Stap 3 Draagvlak en bewustwording

- Organiseer informatiebijeenkomsten voor praktijkbegeleiders.
- Laat de taaldocent of taalcoach de werkvloer bezoeken.
- Inventariseer knelpunten en vragen omtrent taalontwikkeling en beoordeling.
- Besteed aandacht aan taalontwikkeling in de opleiding van praktijkopleiders.

Stap 4 Rollen en taken

- Expliciteer taaltaken op de werkvloer.
- Zet op papier welke taken behoren bij de werkvloerbegeleider.
- Geef aan wie aanspreekpunt is op school en op de werkvloer.

Stap 5 De taalcoach

- Maak uitwisseling en overleg mogelijk.
- Betrek de taalcoach bij de begeleiding op de werkvloer.
- Blijf het veranderproces volgen.

Stap 6 Concrete taaltaken en beroepstaalproducten

- Expliciteer de taalleerdoelen.
- Voeg taaltaken toe aan praktijkopdrachten.

Stap 7 Feedback, en beoordeling

- Organiseer feedback op het taalgebruik.
- Benadruk complimenten.
- Bewaak de voortgang en verbetering.

Stap 8 Examinering

- Ga na of de taalvaardigheid problemen oplevert.
- Stel een beoordelingsprotocol op voor taal.
- Stel taaleisen en beoordelingscriteria vast.

Stap 9 Toegankelijkheid lesmaterialen

- Neem door welke theorie op school behandeld wordt.
- Laat werkvloerbegeleider theorieboeken inkijken.
- Ga eerst aan de slag in de praktijk, vervolgens met de theorie.
- Laat instructies plaatsvinden op de plaats van handeling.
- Geef tips voor het taalgebruik.
- Laat begrip controleren.
- Laat teksten van de werkvloer mondeling toelichten.

Stap 10 Taalontwikkeling op school en op stage

- Zorg voor taalstimulerende praktijkopdrachten.
- Creëer gelegenheid tot studeren.
- Besteed veel aandacht aan de instructie bij een praktijkopdracht.
- Introduceer de deelnemer persoonlijk bij alle collega's.
- Koppel een deelnemer aan een andere collega.
- Voer korte schrijftaken in.

Stap 11 Functioneel taalonderwijs

- Meer aandacht voor nieuwe woorden en begrippen.
- Betrek de deelnemer bij het werkoverleg.
- Oefen veel voorkomende gesprekken.

Stap 12 Ondersteunend Nederlands

- Plan van aanpak en eigen rol bepalen.
- Systematiseer de opvang van taalzwakke deelnemers.
- Geef taaldocenten inzicht in taaleisen van de werkplek.
- Selecteer taalleermiddelen.

Profiel van de mbo taalcoach (ITTA 2009)

Het aanstellen en opleiden van een taalcoach in het opleidingsteam is een goede manier om de invoering van taalbeleid te stimuleren en te waarborgen. Een taalcoach is een (taal)docent met de expliciete opdracht het team te begeleiden. Taak van de taalcoach is in samenwerking met de teamleden een passende plek en vorm voor taalontwikkeling Nederlands in de opleiding te vinden. Dit vraagt om bepaalde competenties en de ontwikkeling van relevante kennis en (coachings)vaardigheden.

In dit deel vindt u achtereenvolgens een definitie van het begrip taalcoach, de opdracht en taken die een taalcoach binnen een team zou moeten krijgen en de bekwaamheidseisen, gebaseerd op de wet BIO. Dit profiel kan als leidraad dienen voor het formuleren van de opdracht en het selecteren en opleiden van de geschikte taalcoach.

'Ik heb uit de docenten die uit Educatie zijn overgevlogen, taalcoaches geselecteerd die samen met de andere taaldocenten uit de techniek de opleidings-teams bewust moeten maken van taal. In eerste instantie door het niveau van de lesstof en de examens te bekijken en daarnaast de deelnemers te ondersteunen.'

Kees van de Waerdt, afdelingsmanager, sector Techniek, ROC Midden Nederland

1 Definitie van de mbo taalcoach

De mbo taalcoach maakt als volwaardig teamlid deel uit van een opleidingsteam in het middelbare beroepsonderwijs. De mbo taalcoach is de informant, begeleider en adviseur van collega's. Zijn expertise ligt op het terrein van de integrale ontwikkeling van het Nederlands van de deelnemers gedurende de opleiding en in de beroepspraktijkvorming.

2 Opdracht/taakstelling van de mbo taalcoach

De mbo taalcoach is aangesteld om de taaltoegankelijkheid van het onderwijs en de taalontwikkeling in taallessen, vaklessen en op de werkplek te bevorderen. De hoofdtaak van de mbo taalcoach bestaat uit het stimuleren van de taalontwikkeling Nederlands van de deelnemers in de eigen lessen, de lessen van collega's en op stage en/of op de werkvloer.

Tot het takenpakket van de mbo taalcoach worden de volgende taken gerekend:

Taak 1. Taalbewustzijn van het opleidingsteam stimuleren

De mbo taalcoach neemt een onderwijskundig standpunt in over taalontwikkeling in de opleiding en de rol- en taakverdeling binnen een team en de organisatie, afgestemd op de visie van de school. De mbo taalcoach stelt in samenwerking met het management, staf en/of overige teamleden een taalbeleids(actie)plan op en/of bewaakt de uitvoering van het actieplan.

De mbo taalcoach stimuleert het team tot het nemen van taalontwikkende maatregelen.

De mbo taalcoach informeert het team over effectief aanbod van vakteksten, uitbreiding van de vakwoordschat, het geven van begrijpelijke instructies en het beoordelen van taalproducten.

De mbo taalcoach verzorgt indien gewenst workshops over de visie van het ROC op taalontwikkeling in het beroepsonderwijs met didactische handreikingen en nieuwe werkvormen en materialen.

De mbo taalcoach inventariseert de behoefte aan bijscholing op het gebied van Nederlands bij de vakdocenten.

Taak 2. Taaleisen van de opleiding concreet maken

De mbo taalcoach werkt samen met de andere leden

uit het opleidingsteam aan het concretiseren van het taalprofiel van de opleiding, door bij elke kerntaak uit het kwalificatiedossier een overzicht te maken van de taalvaardigheden die horen bij de praktijksituaties.

Taak 3. Taalvolg- en beoordelingssysteem opzetten en/of invoeren

De mbo taalcoach werkt samen met het team een passend systeem uit voor tijdige signalering van leerlingen met een achterstand van taalproblemen.

De mbo taalcoach selecteert of ontwikkelt feedbackformulieren waarmee alle docenten feedback kunnen geven op de taalproducten van leerlingen.

De mbo taalcoach ontwikkelt en/of introduceert een taalportfolio waarin de vorderingen van de leerlingen bijgehouden worden en doet een voorstel voor de wijze waarop het taalportfolio beheerd en gecontroleerd wordt.

De mbo taalcoach werkt met de teamleden een methodiek uit om aan de hand van het taalportfolio het ondersteunende aanbod Nederlands per leerling te kunnen bepalen.

De mbo taalcoach stimuleert de systematische verzameling van feedback van praktijkbegeleiders op de taalontwikkeling van de leerlingen op de werkvloer.

Taak 4. Beoordelingssystematiek ter examinering invoeren

De mbo taalcoach houdt het team op de hoogte van de exameneisen Nederlands en doet voorstellen voor het beoordelen van taalvaardigheid bij de examinering.

De mbo taalcoach werkt in overleg met teamleden en het examenbureau een beoordelingssystematiek uit voor de eindbeoordeling van Nederlands, afgestemd op de landelijke eisen en de examenregelingen van de school.

Taak 5. Taalontwikkende (vak)lessen en (vak)lesmaterialen faciliteren en ondersteunen

De mbo taalcoach draagt zorg voor een breed scala aan beroepstaalopdrachten zodat deelnemers kunnen oefenen met de taaltaken uit het taalprofiel van het kwalificatiedossier.

De mbo taalcoach screent opleidingsmateriaal op taaltoegankelijkheid.

De mbo taalcoach introduceert werkwijzen zodat de vakgerichte en algemene woordenschatuitbreiding gestimuleerd wordt.

De mbo taalcoach draagt zorg voor adequate taalondersteuning van leerlingen bij het uitvoeren van beroepsgerichte taaltaken en beoordeling van hun

beroepstaalproducten door een docent Nederlands. De mbo taalcoach ondersteunt de praktijkopleider (of adviseert degene die de praktijkopleider ondersteunt) hoe om te gaan met een deelnemer/werknemer die minder taalvaardig is en taal moet bijleren op de werkplek.

De mbo taalcoach bevordert uitwisseling over taalprestaties op de werkvloer tussen praktijkopleider en school zodat ondersteuning in de opleiding afgestemd kan worden op leerbehoeftes op de werkvloer.

Taak 6. Functioneel en ondersteunend taalonderwijs Nederlands invullen

De mbo taalcoach begeleidt de docent Nederlands die de functionele en/of ondersteunende taallessen verzorgt met het uitzetten van een taalleerlijn.

De mbo taalcoach doet suggesties voor functioneel gericht lesmateriaal ten behoeve van de ondersteunende lessen Nederlands en individuele taalondersteuning met aandacht voor die gespreksregels en schrijfconventies die nodig zijn om de taaltaken goed uit te voeren in de Nederlandse les.

De mbo taalcoach draagt zorg voor een aanbod aan ondersteunende lessen waarin een docent individueel met deelnemers aan de basistaalvaardigheden (zoals uitspraak, spelling, woordleerstrategieën en grammatica) kan werken.

De mbo taalcoach zet een systeem op waarmee deelnemers tijdig doorverwezen worden naar het remediërende taalonderwijs.

Taak 7. Ontwikkelingen en kennis bijhouden, contacten onderhouden

De mbo taalcoach onderhoudt contacten met taalcoaches van andere opleidingen. Hij wisselt informatie over taal in de opleiding uit binnen het interne kennisnetwerk, taalbeleidsmedewerkers van de dienst onderwijs.

De mbo taalcoach werkt samen met praktijkopleiders, interne en externe scholingsinstituten, materiaalontwikkelaars en het examenbureau.

De mbo taalcoach houdt ontwikkelingen rond onderwijs en examinering van taal bij. Landelijk én binnen de school.

De mbo taalcoach stelt per schooljaar een plan voor bijscholing en ondersteuning op voor zichzelf en het team.

De mbo taalcoach neemt deel aan scholingen voor taalcoaches, landelijke netwerken, conferenties en studiedagen.

De mbo taalcoach houdt vakliteratuur en ontwikkeling van relevante lesmaterialen en instrumenten bij.

De mbo taalcoach raadpleegt deskundigen op aanpaalende werkerreinen zoals competentiegericht leren, toetsen en beoordelen en collegiale coaching.

3 Bekwaamheidseisen van de mbo taalcoach

Een bekwaame mbo taalcoach is in staat en bereid in een opleidingsteam het middelbaar beroepsonderwijs aan te zetten tot het creëren van een krachtige taalleeromgeving voor alle deelnemers. Tijdens alle lessen en op de werkvloer. Hij voldoet in de eerste plaats aan de bekwaamheidseisen die gesteld worden aan een vakbekwame docent in het middelbare beroepsonderwijs volgens de wet BIO (2006). Daar de mbo taalcoach aanjager en organisator is van een inhoudelijk veranderingsproces, dient hij bovendien te beschikken over een aantal aanvullende bekwaamheidseisen.

Hieronder volgt een samenvatting van de bekwaamheidseisen volgens de wet BIO¹, aangevuld met specifieke bekwaamheidseisen voor de taalcoach²:

1. Een goede leraar is **interpersoonlijk competent**. Hij kan op een goede, professionele manier met leerlingen omgaan.

De taalcoach in het bijzonder:

- ondersteunt op adequate wijze (vak)docenten, studieloopbaanbegeleiders, tutores en praktijkbegeleiders bij het vormgeven aan taalontwikkend beroepsonderwijs;
- is in staat om een voortrekkersrol te vervullen in teams en heeft een goede relatie met het management;
- nodigt die collega's uit voor de werkgroep taalbeleid van wie een constructieve bijdrage verwacht kan worden.

2. Een goede leraar is **pedagogisch competent**. Hij kan de leerlingen in een veilige werkomgeving houvast en structuur bieden om zich sociaal-emotioneel en moreel te kunnen ontwikkelen.

De taalcoach in het bijzonder:

- geeft op bezielende wijze richting aan vernieu-

1 Bron: Stichting Beroepskwaliteit Leraren.

2 Hierbij is gebruik gemaakt van de volgende bronnen: Competentieprofiel van de Docent NT2, december 2004, A. Janssen-van Dielen en het Profiel Professional Nederlands op de Werkvloer, 2007, Netwerk voor Professionals Nederlands op de Werkvloer.

- wingsprocessen rond taalbeleid in het team;
- schept een coöperatieve sfeer en zorgt voor een open communicatieve omgeving waarin over taalbeleid gesproken kan worden;
- is in aanpak, benadering en begeleiding van andere docenten op het gebied van taal collegiaal en doortastend;
- kan teamgenoten enthousiast maken voor taalontwikkeling en aanzetten tot herziening van inzichten en aanpak.

3. Een goede leraar is **vakinhoudelijk en didactisch competent**. Hij kan de leerlingen helpen zich de culturele bagage eigen te maken die iedereen nodig heeft in de hedendaagse samenleving.

De taalcoach in het bijzonder:

- heeft grote interesse in en betrokkenheid bij taalverwerving en taalontwikkeling;
- kan de taalverwerving en taalontwikkeling van de leerling integreren in de inhoud van de beroepsopleiding en de uitvoering van het beroep;
- toont vak- en opleidingsoverschrijdende inzichten op het gebied van taalontwikkeling, taalbeleid, taalbeoordeling en -examinering en het gebruik van portfoliomethodiek;
- heeft kennis en vaardigheden om een professionele bijdrage te leveren aan de onderwijsvernieuwingen en nieuwe werkverhoudingen;
- is in staat tot het beoordelen van de bruikbaarheid van nieuwe lesmaterialen en instrumenten gericht op de taalontwikkeling van de deelnemer;
- kan doelgerichte (taal)leerlijnen uitzetten;
- heeft kennis van en ervaring met lesmateriaalontwikkeling en kan de docent Nederlands ondersteunen in het vertalen van beroeps- en studiegerichte taaltaken in concreet lesmateriaal;
- beschikt over trainersvaardigheden voor het desgewenst verzorgen van workshops voor collega's;
- beschikt over coachingsvaardigheden om desgewenst collega's te kunnen begeleiden, adviseren en ondersteunen bij hun onderwijskundige en ontwikkeltaken.

4. Een goede leraar is **organisatorisch competent**. Hij kan zorgen voor een overzichtelijke, ordelijke en taakgerichte sfeer in zijn groep of klas.

De taalcoach in het bijzonder:

- geeft adequaat leiding aan werkbijeenkomsten over taalbeleid en taaldidactiek met het opleidingsteam; de bijeenkomsten zijn goed georganiseerd en worden goed voorgezeten;

- kan zorgen voor een overzichtelijke, ordelijke, taakgerichte en stimulerende werksfeer binnen de werkgroep taalbeleid;
- kan gegevens, besluiten, plannen over taalbeleid op de school en binnen het team ordenen en verspreiden;
- kan strategisch denken en strategisch opereren tussen leerlingen, docenten, stagebegeleiders, praktijkopleiders en management;
- kan kritisch en objectief de implementatie van taalbeleid voor de eigen opleiding(en) evalueren en bijstellen.

5. Een goede leraar is **competent in het samenwerken met collega's**. Hij kan een professionele bijdrage leveren aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat op de school, aan een goede onderlinge samenwerking en aan een goede schoolorganisatie.

De taalcoach in het bijzonder:

- beschikt over goede communicatieve vaardigheden;
- is zich bewust van de mogelijke verschillen in (werk en leef)cultuur van docententeams in beroepsopleidingen en is bereid en in staat zich daaraan in voldoende mate aan te passen;
- is zich bewust van zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's;
- staat open voor ideeën van anderen en denkt daarin mee;
- kan een constructieve bijdrage leveren aan vergaderingen en andere vormen van overleg over de taalontwikkeling;
- kent verschillende methodieken voor samenwerking en intervisie, geëigende overlegstructuren en bevoegdheden;
- deelt praktische en theoretische informatie die voor de voortgang van taalbeleid van belang is met collega's;
- gaat zorgvuldig om met informatie opgedaan tijdens collegiale consultatie;
- houdt zich aan gemaakte afspraken en stimuleert anderen dit ook te doen.

6. Een goede leraar is **competent in het samenwerken met de omgeving** van de school. Hij kan op een professionele manier communiceren met ouders en andere betrokkenen bij de vorming en opleiding van zijn leerlingen.

De taalcoach in het bijzonder:

- is in staat aan derden buiten het team het belang van het taalbeleid in het team duidelijk te maken en samenwerking met derden tot stand te brengen ten behoeve van dit taalbeleid.

7. Een goede leraar is **competent in reflectie en ontwikkeling**. Hij kan op een professionele manier over zijn bekwaamheid en beroepsopvattingen nadenken. Hij kan zijn professionaliteit ontwikkelen en bij de tijd houden.

De taalcoach in het bijzonder:

- is zich bewust van zijn eigen sterke en zwakke kanten ten aanzien van de taalcoachtaken en onderzoekt de juiste ondersteuning en bijscholingsmogelijkheden;
- staat open voor constructieve feedback op eigen functioneren als taalcoach.

Het Instituut voor taalonderwijs en taalonderzoek anderstaligen (ITTA)

Universiteit van Amsterdam

Het ITTA is een expertisecentrum voor taalbeleid Nederlands en is een onderdeel van de Universiteit van Amsterdam. De activiteiten van het ITTA zijn erop gericht de integratie van anderstaligen en taalzwakke Nederlanders in de samenleving te bevorderen. Het gaat daarbij altijd om taalleren in een praktijkgerichte context. Het ITTA werkt met vernieuwende praktijkgerichte concepten als geïntegreerde scholing, inhoudsgericht taalonderwijs, taalgericht vakonderwijs en taal & participatie in inburgering.

De deelnemende ROC's hebben tijdens het project inhoudelijke ondersteuning van het ITTA gekregen bij het bereiken van de taalbeleidsdoelstellingen Nederlands. Het ITTA is deskundig op het gebied van taalverwerving in het (v)mbo en heeft zijn erva-

ring ingezet in het landelijk project – als aanjager, adviseur en stimulator van taalbeleid. Vier ervaren trainers en adviseurs hebben elk de deelnemende taalcoaches en teams op locatie gecoacht, getraind en het management geadviseerd bij de ontwikkeling van taalbeleid.

Opdrachtgever	ITTA adviseur
Da Vinci College, Dordrecht Nova College, Haarlem	Tiba Bolle
Graafschap College, Doetinche	Inge van Meelis
Regio College, Zaandam	Lies Alons
Rijn IJssel, Arnhem ROC Midden Nederland, Amersfoort/ Utrecht/Nieuwegein	Jacqueline de Maa

Colofon

Drieslag Taal, praktijkboek taalbeleid Nederlands in het mbo is geschreven in opdracht van het procesmanagement MBO 2010.

TEKST: Tiba Bolle, ITTA Amsterdam

EINDREDACTIE: Femmy Witte, ITTA Amsterdam

CORRECTIE EN PRODUCTIE: Ravestein & Zwart, Nijmegen

FOTOGRAFIE: Rob Nelisse, Hedel (met dank aan deelnemers en medewerkers van het Da Vinci College)

ONTWERP EN LAY-OUT: Lauwers-C, Nijmegen

DRUK: Trioprint, Nijmegen

Tot stand gekomen met bijdragen en advies van:

Lies Alons

Elwine Halewijn

Inge van Meelis

Jacqueline de Maa

Simon Verhallen

OPLAGE: 3.000

maart 2009

